

DENG

SIYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Evin Turizm İnşaat ve Yayıncılık Ticaret
Limited Şirketi Adına
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ömer MAVLAY

Sahibi ve
Genel Yayın Yönetmeni
Bayram BOZYEL

YAZIŞMA ADRESİ
Kurtismailpaşa 5. Sok. Fırat 5 Apt.
Kat:1 No:2 Ofis/DİYARBAKIR
Tel/Faks: (0412) 229 02 88
E-mail: kovaradeng@myynet.com

BASKI
Furkan Matbaacılık
Tel: (0412) 223 91 22 Diyarbakır

ISSN: 1302-7964

TEMSİLCİLİKLER
İSTANBUL
Mahmut DÖĞER
Tel:0534 354 26 13

HEWLÊR
Tel: 009647504456108

ALMANYA
Postfach: 131831, 4245
Wuppertal/ALMANYA
Faks: 00-49-202-9743594
E-mail: demanu.almanya@yahoo.de

İçindekiler - Naverok

Merhaba2

Bayram Bozyel
Bu savaş kaçınılmaz değildi3-9

Mesut Tek
Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesini başarıya ulaştırmak için10-17

İsmail BEŞİKÇİ
Barış, önce Kürdler arasında gerçekleştirilmeli18-21

Prof. Dr. Bilal SAMBUR
Türkiye'nin Suriye politikası22-30

Elî Şemdîn
Em rêvebirîya xweserî baştir dibînin ji navçên Kurdî re31-33

Kamuran Acar
Bir federal devlet örneği - Hindistan ...34-41

Memet YÜCE
Kürt sorunu ve çözüm süreci42-47

Tayip KIZILYILDIZ
Bir idealizm ve hizmet hikâyesi.....48-52

Abdurrahman ADAK
Tarîxa perwerdeya bi kurdî53-60

Îdo BABAŞÊX
Ferman berdewam in61-64

Munzur ÇEM
Têkilîyên nav kirmancî û kurmancî ..65-80

Merhaba

Yeni, yoğun ve zor gündem konularıyla yine birlikteyiz.

Türkiye’de 7 Haziran’da genel seçimler oldu. Seçim sonucunda ilginç bir tablo ortaya çıktı. 13 yıldır tek başına iktidarda olan Ak Parti bu seçimde hükümet kurmak için gerekli çoğunluğu sağlayamadı. Bu, Türkiye için yeni bir durum anlamına geliyordu. Türkiye 13 yıldan sonra tekrar koalisyon hükümetlerine muhtaç hale gelmişti. Öte yandan HDP seçimde yüzde 13 oranında oy alarak seçim barajını aştı ve 80 vekille meclise taşındı. HDP’nin söz konusu başarısı Kürt sorununun barışçıl çözümüne verilmiş bir şans olarak tanımlandı.

Deng’in yeni sayısının hazırlıklarına bu siyasal iklim içinde girerken, IŞİD Suruç’ta 32 genç insanımızın ölümü ile sonuçlanan bir katliam gerçekleştirdi. Suruç katliamı bir anda gündemi altüst etti, Türkiye’nin yeterince kırılğan durumunu daha da belirsiz hale getirdi. Türkiye’nin IŞİD’e ve daha çok da PKK’ye karşı başlattığı askeri operasyonlar esas olarak bu olaydan sonra başladı.

Şimdi Türkiye bir kez daha çatışmalı ortama dönmüş durumda. Tabi gündemin bu ani kayması bu sayı için öngördüğümüz planlamaya da yansdı.

Bu sayımızda bir yandan seçim sonrasını ve yeniden başlayan çatışmalı

ortamı yazarlarımızla irdelemeye çalıştık. Öte yandan Türkiye’nin Suriye, özel olarak da Suriye Kürtlerine ilişkin politikasını mercek altına almak istedik. Bu konuya ilişkin değerli yazarlarımızdan yazı istediğimizde, ya da konuyla ilgili röportaj yaptığımızda Türkiye henüz ne IŞİD’e karşı cepheye katılmış ne de PKK’ye karşı operasyonlar başlatmıştı. Dolayısıyla söz konusu yazı ve röportajlarda son gelişmelere değinilmemiş olması esas olarak bu ani gündem kaymasından kaynaklı.

Bu sayıda PSK’nin bir zamandan beri gündemde olan legalleşme sürecini partinin Genel Sekreteri Sayın Mesut Tek ile konuştuk. Sayın Tek PSK’nin legalleşme sürecine ilişkin detaylı açıklamalarda bulundu.

Bu sayıda ayrıca birbirinden farklı konulara yer verdik.

Sayın Abdurrrahman Adak’ın Kürt Medreseleri’ne ilişkin yazısı, Kamuran Acar’ın Bir Federal Devlet Örneği Olarak Hindistan makalesi, Sayın Bilal Sambur’un Türkiye’nin Suriye Politikası’nı el alan detaylı yazısı, Munzur Çem’in Kurmancî ve Kirmanckî (Zazakî) arasındaki ilişkileri irdeleyen çalışması bunlar arasındadır.

Okuyunca takdir edeceğinizi umuyoruz.

DENG

Bu savaş kaçınılmaz değildi

Bayram BOZYEL

Türkiye birkaç yıllık çatışmasızlık ve görece sükûnet döneminden sonra tekrar çatışmalı ortama döndü. Belki bu kez hükümet tarafı için ‘kökünü kurutmaktan’, PKK ise silahlı mücadele ile sonuç almaktan o kadar kesin ifadelerle söz etmiyor. Ama bu durum Türkiye’nin bir savaş dönemine girdiği gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Her gün peş peşe havalandırılan uçaklar önceden belirlenen hedefleri bombalıyor, çatışmalarda ya da yollara yerleşen mayınların patlaması sonucunda can kayıpları gün geçtikçe artıyor, sayıları artan cenaze törenlerinde ortaya çıkan görüntüler barışa ve birlikte yaşamaya ilişkin umutları onarılmaz bir şekilde sarıyor. Bütün bunlardan daha da kötüsü savaşın toplumsal uçurum ve parçalanmayı daha da derinleştirmesi. Barış beklentisinin hiç olmadığı kadar yükseldiği ve önemli bir taban bulduğu bir sürecin ardından savaş gerçeğiyle yüz yüze gel-

menin toplumda yol açtığı hayal kırıklığını fark etmemek imkânsız.

Peki, bu noktaya gelmek zorunda mıydık?

Bu soruyu hem olumlu hem de olumsuz olarak yanıtlamak mümkün. Öncelikle bu savaş kaçınılmaz değildi. Türkiye bu savaş ortamına tekrar dönmeyebilirdi. Buna dair imkânlar bir savaş olasılığını tümenden ortadan kaldırmaya yeterdi. Daha farklı bir akıl ve siyaset anlayışı bu gün Türkiye’yi daha güçlü bir barış zemininde, aydınlık ve özgürlükçü ufuklara doğru taşıyabilirdi. Ama olmadı. Siyaseten sığ, fazlasıyla pragmatist, fırsatçı, ilkesizlik ve tutarsızlıkla malul taraflar Türkiye’yi tekrar eski çatışmalı ortama getirdi.

Beklentilerin aksine, AKP’nin başlat-
tığı Açılım, 2013 yılından sonraki adıyla
Çözüm Süreci toplumdan büyük bir des-

tek gördü. Örneğin TRT 6'nın (şimdiki adıyla TRT Kurdî'nin) açılması Türk toplumunda hiç de olumsuz bir tepkiye yol açmadı. Benzer şekilde bazı üniversite bünyelerinde Kürtçe bölümlerinin açılmasından kaynaklı bir rahatsızlıkla karşılaşan olmadı. Devlet yetkilileri (Türk kesimi için muhtemelen kırmızı çizgi olarak görülen) PKK

lideri Öcalan ile görüştüğünde, Türk toplumu böyle bir girişime tepki göstermek yerine sonradan gelen her seçimde AKP'nin oyunu artırdı. Çözüm Süreci'nin hemen ardından gelen 2014 yerel ve Cumhurbaşkanlığı seçiminde süreci başlatan Ak Parti toplumdan büyük bir destek aldı. Yapılan anketler Türkiye genelinde toplumun yüzde 70, Kürdistan'da ise yüzde 90'lara varan oranda sürece destek verdiğini gösteriyordu. Özetle barış çizgisi, çözüm beklentisi herkese kazandırıyordu. Bu sürecin taraflarına daha da çok kazandırıyordu. Bu süreçten kazançlı çıkan sadece AK Parti değildi. Süreçle ilintili olan HDP de artan bir şekilde kitle desteğini artırıyordu. 2014 cumhurbaşkanlığı seçiminde Selahattin Demirtaş'ın oyunu önemli oranda arttırması, 7 Haziran'da HDP'nin barajı aşarak oyunu yüzde 13'lere ulaştırması esas olarak Çözüm Süreci'nin yol açtığı yumuşak ortamın sonucuydu. Ne var ki taraflar Çözüm Süreci'nin yol açtığı olumlu atmosferi, süreci kalıcı ve demokratik adımlarla tahkim etmek ve savaşa dönüşü imkansız kılacak ileri bir aşamaya taşımak için kullanmak yerine, kısa ve kısır parti çıkarlarına feda ettiler.

Bu süreçten kazançlı çıkan sadece AK Parti değildi. Süreçle ilintili olan HDP de artan bir şekilde kitle desteğini artırıyordu. 2014 cumhurbaşkanlığı seçiminde Selahattin Demirtaş'ın oyunu önemli oranda arttırması, 7 Haziran'da HDP'nin barajı aşarak oyunu yüzde 13'lere ulaştırması esas olarak Çözüm Süreci'nin yol açtığı yumuşak ortamın sonucuydu.

Ak Parti Çözüm Süreci'ni işin başından itibaren PKK'yi silahsızlandırmaya indirgedi. Kürt sorununun çözümüne ilişkin bütünlüklü ve kalıcı bir çözüm siyaseti oluşturmadı. Koşulların dayattığı oranda adımlar attı. Sorunun eşitlikçi çözümü noktasında adım atmakta ise duraksadı. Silahlar bırakılırsa Kürt sorununun çözülceğini varsaydı.

Sorunu böyle koyunca da çözümü Öcalan şahsında PKK ile diyalogda aradı ve Öcalan üzerinden bu sorunu çözmeye yeltendi.

2013 Newrozu'nda Öcalan'ın PKK'ye silahlı güçlerini yurtdışına çekme çağrısında bulunması ve PKK'nin de buna uyacağını ilan etmesi toplumda büyük bir iyimserliğe yol açtı. Ancak aradan fazla zaman geçmeden PKK geriye çekilmeyi durdurdu. Çözüm süreci de o noktadan teklemeye başladı ve o zaman anlaşıldı ki her iki tarafta da çözüm için gerekli irade yok.

Daha o dönemde hükümete dönük uyarılarda bulunduk.

Birincisi, PKK'ye silah bıraktırmakla Kürt sorununun çözülemeyeceğini söyledik.

İkincisi, Kürt sorunuyla neden sonuç ilişkisinden kopartılarak silahların susurulamayacağını dile getirdik.

Üçüncüsü, silahları bırakacak insanlara siyaset kanallarının açılması, bunun için kapsamlı düzenlemelerin yapılması gereğine dikkat çektik.

PKK uzun erimde süreci kolaylaştıracak adımlar atmak yerine o da AKP gibi faydacı bir çizgi izledi, parti olarak süreçten maksimum düzeyde faydalanmak için fırsatçı davrandı. PKK Türkiye’den çekilmek yerine elindeki silahlı güçleri, Kürdistan’daki konumunu tahkim etmek ve korumak için bir araç olarak kullandı.

Dördüncüsü, söz konusu Kürt sorunu olunca farklı Kürt kesimlerinin sürece dâhil edilmesi gerektiğini belirttik.

İşin silah boyutu elbette Öcalan ve PKK ile görüşülebilirdi. Ancak Kürt sorunu söz konusu olduğunda mutlaka farklı Kürt kesimleri sürece dahil edilmeliydi. Farklı Kürt kesimlerinin sürece katılması Çözüm Süreci’ni gizli, kısır ve kapalı devre bir diyalog olmaktan çıkarır, hem hükümet hem de PKK açısından bir denetim işlevini yerine getirebilirdi. Böyle bir katılım görüşmelere farklı bir enerji taşıyabilir, sürece farklı bir derinlik kazandırabilirdi.

Ne var ki hükümet bütün bu uyarılara kulağını kapadı. Farklı Kürt kesimlerinin işi zora sokacağını ve sürecin yönünü değiştirebileceğini düşündü. Bu hesaplarla işi tek başına Öcalan ile çözme kolaylığına kapıldı. Nasıl olsa Öcalan’ın devleti rahatsız eden bir talebi söz konusu değildi. Başka Kürtlerin katılımı devletin hesaplarını bozabilirdi. Bu nedenle Öcalan imajı cilalalanarak makul muhatap olarak yeniden piyasaya sürüldü. Ancak onunla da olmadı. Bu işin Öcalan ile çözülemeyeceğini anladığı anda da devlet süreci zamana yaydı ve peş peşe gelen seçimlerin olası bir çatışma ortamından etkilenmemesi için süreci 7 Haziran seçim sonrasına kadar ayakta tutmaya çalıştı.

Hatta 7 Haziran sonrasını bile bek-

lemeden süreci bir yana itti. Özellikle de cumhurbaşkanı Erdoğan’ın katı ve sert müdahaleleri nedeniyle AK Parti sürece ilişkin iradesini tümünden yitirdi. 28 Şubat’ta Dolmabahçe Sarayı’nda hükümet ve HDP heyetleri basına ortak açıklamada bulundu. Ancak bu son hamle de Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından boşa çıkartılarak, sürecin sonu getirildi.

Öte yandan sürecin bu noktaya gelmemesi için PKK ne kadar sorumlu davrandı? Öcalan 2013 Newroz çağrısında silahlı mücadeleyi artık stratejik olarak geride bıraktıklarını söylediğinde ve PKK’nin silahlı güçlerini yurtdışına çekme çağrısında bulunduğu PKK önce bu çağrıya uyar gibi oldu. Daha sonra ise geri çekilmeyi durdurdu. PKK Öcalan’ın çağrısına uyacağına, sonunda Öcalan PKK’ye uydu. Acaba PKK o zaman Öcalan’ın çağrısına uyarak güçlerini sınır dışına çekseydi bu gün yaşananlar yine yaşanır mıydı?

Başka bir ifade ile PKK uzun erimde süreci kolaylaştıracak adımlar atmak yerine o da AKP gibi faydacı bir çizgi izledi, parti olarak süreçten maksimum düzeyde faydalanmak için fırsatçı davrandı. PKK Türkiye’den çekilmek yerine elindeki silahlı güçleri, Kürdistan’daki konumunu tahkim etmek ve korumak için bir araç olarak kullandı. PKK silahlı güçleriyle hem mevcut konumunu korumaya bu arada da Kürt toplumu üzerinde tahakkümünü güçlendirmeye çalıştı.

2015 Haziran tarihinde çıkan Deng Dergisi’nde bütün bu verili durumdan yola çıkarak şu tespitte bulunduğumu hatırlıyorum. *‘Önümüzdeki dönemde bir silahlı çatışma ihtimali PKK’dan çok devlet tarafından gündeme gelebilir. Eğer başka türlü bir çözüm bulunmazsa, devletin önü-*

müzdeki dönemde PKK'ye dönük bir saldırı başlatması ve bundan kaynaklı bir çatışma sürecine girilmesi ihtimal dâhilinde. Ancak bunun da uzun sürmesi beklenemez. Çünkü devlet açısından da artık silah ve şiddetle gidilecek bir yer kalmadı. Yeni bir çatışma ortamı bu kez telafisi zor sonuçlara yol açabilir.'

Benim öngörmediğim şey ise PKK'nin devletin böylesi bir hamle için gökte aradığı gerekçeleri ona altın tepside sunması. İki ay önceki Deng'te PKK'nin devlete dönük saldırılarda bulunmayacağını ise şu gerekçelere dayandırmıştım. *'Çünkü PKK silahlı mücadeleyle ulaşabildiği maksimum hedeflerine ulaştı. Gelinen aşamada silahlı mücadele ile daha fazla elde edebileceği bir şey yok. Bundan böyle başvurulacak silahlı mücadele sadece Kürt halkının haklı mücadelesine zarar vermekle kalmaz, aynı zamanda PKK'nin elindeki kazanımlara da zarar verebilir. Bu nedenle lokal ve mevzi olaylar hariç, PKK'nin artık kapsamlı bir silahlı mücadeleye başvurması beklenmemeli.'*

Seçim sonrasında ortaya çıkan pozitif atmosfer heder edildi

Önceki bütün seçimlerde Çözüm Süreci'nin avantajını oya çeviren AK Parti, 7 Haziran'da çözüm çizgisinden sapmasının bedelini büyük oranda kaybederek ödedi. AK Parti'den kopan oylar ise ağırlıklı olarak HDP'ye kaydı. Hem AKP'nin sürece ilişkin tutumu, hem de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın tek adam iktidar hırsı esas olarak HDP'ye yaradı. HDP'nin barajı aşip oyunu yüzde 13'lere vardırmasında söz konusu

faktörlerin büyük payı oldu. Öte yandan akli başında herkes HDP'nin başarısını kutladı ve ona verilen oyu barışçıl çözüme sunulan destek olarak değerlendirdi. HDP'nin 80 vekille parlamentoda temsil edilmesi silahların devreden çıkması ve Kürt sorununun siyasi platforma taşınması için bir şans olarak görüldü.

PKK'nin 7 Haziran sonrası tutumu ise tam ters yönde oldu. HDP yetkililerin her açıklaması Kandil tarafından tekzip edildi. HDP'nin kendisini doğru dürüst ifade etmesine, geleceğe ilişkin bir yol haritası oluşturmaya bile fırsat verilmeden, PKK, devrimci halk savaşından dem vurmaya başladı.. PKK sözcüleri yaptıkları her açıklamayla ortamı gerdiler, sürecin bitiğini ve savaşın başlayacağını sabah akşam sakız gibi ağızlarında çiğnediler.

Bu arada hiçbir gerekçe yokken yol kontrolleri artırıldı, gereksiz yere vatan-daşların araçları yakıldı, şurada burada sivil insanlar kaçırıldı. Suroç katliamının gerçekleştiği gün Adıyaman'da bir asker vuruldu.

Suroç IŞİD tuzağıydı

20 Temmuz'da gerçekleştirilen bir intihar saldırısında Kobanê ile dayanışma amacıyla Suroç'ta bulunan Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonu (SGDF) üyesi 32 genç insanın katledilmesi Türkiye'de büyük bir infiale yol açtı. IŞİD bu saldırıyla savaş alanını Kuzey Kürdistan'a taşımış, ama aynı zamanda istediğinde Türkiye'yi de vurabileceğini göstermek istemişti. Suroç

Suroç katliamı hem Kürtlere hem de IŞİD'e karşı safını belirlemekte olan Türkiye'ye verilmiş bir mesajdı. Daha da önemlisi bir Kürt Türk çatışmasını tetikleyerek bir taşla iki kuş vurmayı amaçlayan sinsi bir tuzaktı.

katliamı hem Kürtlere hem de IŞİD'e karşı safını belirlemekte olan Türkiye'ye verilmiş bir mesajdı. Daha da önemlisi bir Kürt Türk çatışmasını tetikleyerek bir taşla iki kuş vurmaya amaçlayan sinisi bir tuzaktı.

PKK ise bu tuzağa balıklama atılmakta gecikmedi. 22 Temmuz'da Ceylanpınar'da gece evlerinde iki polisin öldürülmesini PKK jet hızıyla üstlendi. Devlet ise PKK'ya karşı başlatmayı planladığı saldırı için Ceylanpınar olayını büyük bir fırsat olarak kullandı. Suriye sınırının Kilis'e yakın bir noktasında bir Türk askerinin IŞİD tarafından yapılan atış sonucunda öldürülmesi ise, Türkiye'nin 24 Temmuz tarihinde IŞİD'e ve PKK'ye karşı eş zamanlı bir hava akını başlatmasına yol açtı.

IŞİD'e yapılan hava operasyonları ilk günden sonra durduğu halde, Türkiye'nin PKK kamplarına yönelik sürdürdüğü hava operasyonları artarak devam etti. PKK ise değişik saldırılarla bu operasyonlara misillemede bulundu. Daha şimdiden karşılıklı saldırılarda yaşamını yitirenlerin sayısı yüzlerle ifade edilmekte, yaralananların, yaşanan maddi kayıpların bilançosunu ise bilen yok.

Savaş herkese zarar

Devlet/hükümet yetkilileri, PKK'ye karşı başlatılan saldırıları, onun bölgede kurduğu 'paralel yapı' ile gerekçelendiriyor ve PKK sınır dışına çekilmeden operasyonların sürdüreceğini ifade ediyor. PKK'nin ise gerilimi tırmandırma çizgisinin tutarlı bir açıklaması yok. An-

cak bu konuya ilişkin yapılan akıl yürütmelerde ortaya çıkanlar var. Buna göre PKK, Suriye'de PYD üzerinden önemli oranda prestij edindi. IŞİD'e karşı verilen mücadeleden dolayı başta ABD olmak üzere Batı dünyasının sempatisini kazandı. Öyle ki Batı kamuoyunda PKK'nin terör listesinden çıkartılması tartışılır hale geldi.

Bu arada PKK, HDP'nin yüzde 13 oranında oy almasını da yanlış okumuş olabilir. IŞİD nedeniyle Türkiye'nin Batı'da yaşadığı yalnızlığı gören PKK, bu durumu Türkiye'ye karşı savaş başlatmak için bir fırsat olarak değerlendirmiş olabilir.

Türkiye'de başlayan çatışma ortamının ilk kurbanı hiç kuşkusuz HDP oldu. Bu çatışmalı ortamın HDP'ye oy veren kitlelerde büyük bir hayal kırıklığına yol açtığına kuşku yok. Savaş, daha şimdiden legal demokratik zemini etkisiz hale getirmiş durumda.

Bütün bu ve benzeri nedenlerle PKK'nin gerilimi tırmandırmasını onun kapıldığı kibirle açıklayan yorumlar az değil.

Ne var ki bu hesapların hiçbiri gerçekçi değil.

Çünkü PKK'nin gerilim çizgisi ve devletin başlattığı operasyonlarla gelişen çatışma ortamının hiç kimseye bir yararı yok. Türkiye'de başlayan çatışma ortamının ilk kurbanı hiç kuşkusuz HDP oldu. Bu çatışmalı ortamın HDP'ye oy veren kitlelerde büyük bir hayal kırıklığına yol açtığına kuşku yok. Savaş, daha şimdiden legal demokratik zemini etkisiz hale getirmiş durumda. Önü alınamadığı takdirde bu çatışmalı ortamın telafisi zor sonuçlara yol açması ihtimal dışında değil.

Devletin hava operasyonlarını Kandil ve çevresine yoğunlaştırmasının bir başka sonucu daha var. Söz konusu bölge Kürdistan Bölgesi'nin bir parçası.

Bölgeye yapılan hava operasyonlarında şimdiye dek onlarca sivil yaşamını yitirdi. Dahası Kandil ve çevresine yapılan operasyonlar son tahlilde Kürdistan Bölgesi'nin egemenliğin ihlali anlamına geliyor. Kürdistan Bölge Yönetimi ve Sayın Barzani'nin ise saldırıları kınamanın ötesinde yapabilecekleri bir şey yok. Bu durum doğal olarak başta Sayın Barzani olmak üzere Kürdistan Bölge Yönetimini zora sokuyor.

Türkiye'de başlayan çatışmalı ortamdan en çok yararlanan ise herhalde IŞİD olmalı. Söz konusu çatışmalar IŞİD karşıtı savaşı zayıflatırken, onun elini rahatlatmış durumda. Batılıların bu savaşın bitmesine ilişkin olarak canhıraş bir biçimde yaptıkları çağrılarının bir nedeni de bu. Çünkü söz konusu çatışmalı ortam IŞİD'e karşı savaşın en dinamik aktörü olan Kürtlerin ve son dönemde bu cephede karar kılmış Türkiye'nin enerjisini aynı anda ve gereksiz yere tüketiyor.

Savaş sürdürülemez

Bu savaşın hiç kimseye bir yararı yok ve daha fazla sürdürülmesi imkânsız. Ayrıca iddia edildiği gibi Türkiye'nin 1990'lara dönmesi eşyanın doğasına aykırı. Çünkü son 5-10 yıl içinde Türkiye, Kürt sorununun çözümü yönünde önemli deneyimler edindi. Öcalan ve PKK ile yürütülen görüşmeler bakımından belli bir yol alındı. Geçen dönemde yaşanan deneyimler Kürt sorununda neyin çözüme hizmet ettiği, hangi yöntemlerle sonuca gidilmeyeceği bakımından öğretici oldu. Bu arada Türk toplumu çözüm yönünde olgunlaştı. Görece barış

ve çatışmasızlık ortamının rahatını kendi pratiğinde yaşadı. AKP iktidarı döneminde Türk toplumunda Kürt sorununa

Ayrıca iddia edildiği gibi Türkiye'nin 1990'lara dönmesi eşyanın doğasına aykırı. Çünkü son 5-10 yıl içinde Türkiye, Kürt sorununun çözümü yönünde önemli deneyimler edindi. Öcalan ve PKK ile yürütülen görüşmeler bakımından belli bir yol alındı.

ilişkin geçmişten gelen tabu ve korkuların çoğu aşıldı. Barış talebi topluma mal oldu. Özetle Türkiye toplumunun geçen dönemde barış ve çözüm yö-

nünde edindiği güçlü bir hafıza söz konusu. Böyle bir toplumda Türkiye'nin 90'lı yıllara dönüşü kolay değil.

Son dönemde başlayan çatışmalı ortamın tehdit ettiği alanlardan biri de Türkiye ile Güney Kürdistan arasında yakalanan stratejik ilişki. Söz konusu savaş sadece Güney Kürdistan'da can ve mal kayıplarına yol açmakla kalmıyor, aynı zamanda Kürdistan'ın egemenlik hakkını ve siyasi istikrarını riske sokuyor. Bu açıdan da bakıldığında savaşın bir an önce durması dışında bir çıkış yok

Yeniden başlayan savaşın etkisinin en çok hissedildiği yer ise hiç şüphesiz Suriye cephesi.

Bilindiği gibi Suriye'de IŞİD'e karşı verilen mücadelede ABD'nin en yakın müttefiki Kürtler, özel olarak da PYD. Türkiye de son dönemde yaptığı ani bir manevrayla bu cepheye katıldı. Başka bir ifade ile Türkiye gelinen aşamada Suriye'de IŞİD'e karşı savaşta PYD ile aynı safta yer alıyor. PYD ise sırtını önemli oranda PKK'ye dayıyor. Böyle bir tablo içinde Türkiye ile PKK arasında yaşanan çatışmaya anlam vermek imkânsız. Bölgedeki bütün aktörlerin çıkarı söz konusu çatışmanın bitirilmesi ve tarafların bir önce masaya dönmesi yönünde. Bu yönde artan çağrılarının kar-

şılık bulması kaçınılmaz ve çatışmalar eninde sonunda bir noktada durmak zorunda. Çatışan taraflar ise önce bir ötekini hırpalayıp elini güçlendirerek öylece masaya dönme hesabı içinde.

Çatışmalar durmalı, Çözüm Süreci yeni bir zihniyetle yeniden başlatılmalı

Bütün bu deneyimlerin gösterdiği şu; savaş ve şiddetle gidilecek bir yer yok. Savaş ve çatışmalar bir an önce durmalı. Türkiye, iç içe geçen silah ve Kürt sorununa ilişkin acil ve eş zamanlı bir süreci yeniden başlatmalı. Yakıcı bir sorun olan silah meselesinin çözülmesine öncelik verilebilir. Siyasete katılım karşılığında PKK'nin güçlerini Türkiye'den çekilmesi sağlanmalı. Kürt halkının temel ve meşru haklarını tanımaya dönük yasal ve pratik adımlar için kararlı bir başlangıç yapılmalı. Böyle bir süreç hiç kuşkusuz kapalı kapılar ardından değil, açık, şeffaf, esas olarak parlamento zemininde ve maksimum düzeyde bir katılımıla yürütülmeli. PKK'nin yanı sıra

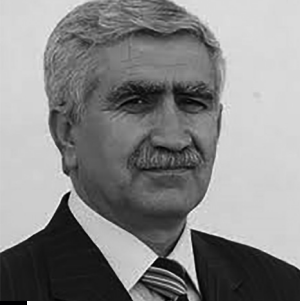
Bütün bu deneyimlerin gösterdiği şu; savaş ve şiddetle gidilecek bir yer yok. Savaş ve çatışmalar bir an önce durmalı. Türkiye, iç içe geçen silah ve Kürt sorununa ilişkin acil ve eş zamanlı bir süreci yeniden başlatmalı.

Kürt toplumunun belli başlı kesimlerinin katılması süreci daha sağlıklı kılar ve sonuç almaya katkı sunar.

Türkiye şunu anlamak zorunda. Bundan böyle Türkiye'nin huzuru ve geleceği onun Kürt sorununda izleyeceği tutuma bağlı. Bu sadece içerisi bakımından değil diğer ülke sınırları içindeki Kürtler için de öyle. Türkiye Kürtlerin varlığını, kimliğini tanımak, onlarla eşit koşullarda, eşitlik temelinde yaşamayı kabul etmek zorunda. Dahası Türkiye geleceğini Kürtlerle birlikte kurmak zorunda. Bunun için yapılacak şey Kürt sorununda köklü bir politika değişikliğine gitmektir. Bu açıdan Türkiye belki geç kalmış olabilir ama daha fazla geç kalmış değil.

Röportaj

Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesini Başarıya Ulaştırmak İçin...

Mesut Tek *

7 Haziran'da ortaya çıkan seçim sonuçlarını, koalisyon görüşmelerinin geleceğini, yeni anayasa yapımı ihtimalini vb. birçok aktüel konuyu PSK Genel Sekreteri Sayın Mesut Tek ile konuştuk. Sayın Tek'e ayrıca bir bütün olarak Kürt hareketini bekleyen görevleri ve PSK'nin legalleşme sürecinde gelinen noktayı sorduk...

Sayın Tek, önce 7 Haziran seçim sonuçlarından başlamak istiyorum. Bildiğiniz gibi 7 Haziran seçim sonuçları 13 yıllık AKP'nin tek parti iktidarına son verdi ve Türkiye koalisyon hükümetleri dönemine girdi. Siz bu durumu genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?

Seçimlerin üzerinden bunca zaman geçtikten sonra, doğrusu "seçimlere ilişkin olarak söylenmemiş bir şey kalmadı" diye düşünüyorum. Ama dile getirilenleri tekrarlama pahasına da olsa, görüşlerimi kısa ve öz olarak ifade edeyim.

Seçimleri demokrasinin temel göstergesi ve ispatı olarak görmek, Türkiye'de bir gelenek haline geldi. 7 Haziran seçimlerinden sonra da bu gelenek bozulmadı. Yapılan değerlendirmelerde seçimlerin yapılması demokrasinin ispatı olarak gösterildi.

Seçimsiz demokrasi elbette olmaz. Ama Suriye, Irak ve bölgenin öteki diktatörlüklerinde görüldüğü gibi, seçimlerin yapılması da o ülkelerde demokrasinin bulunduğunu göstermez.

Türkiye dışında, dünyanın herhangi bir ülkesinde yüzde 10 seçim barajı var mı?

Yüzde 10 barajının olduğu, hazine yardımıyla yararlanan, büyük medya kuruluşlarının desteğine mazhar olmuş partilerle, bu desteklerden yoksun olan partilerin katıldıkları seçimlerin yapıldığı ülkelerde demokrasinin en azından defolu olduğunu işaret ederler.

7 Haziran seçimlerinden önce, seçim süreci ve sonrasında en çok konuşulan parti Halkların Demokratik Partisi-HDP oldu. HDP'in barajı aşıp aşamayacağı, hem aşmasının ve hem de aşamamasının siyasete, özellikle de bir paçası olduğu "çözüm süreci"-ne etkisi tartışıldı ve Türkiye'de adet olduğu üzere bu konuda bir hayli spekülasyon yapıldı.

Öcalan'ın emri ile kurulan ve sistem dışına çıkan Kürdleri sistemin içine çekmeyi hedefleyen "Türkiyelileşme" projesinin önemli araçlarından biri olan HDP'nin, 7 Haziran seçiminde alacağı oy, söz konusu projenin başarısı konusunda bir gösterge olacaktı.

HDP'nin barajı aşması -ki böylece 12 Eylül döneminden kalma anti demokratik yasalardan biri daha fiiliyatta işlemez hale geldi-, "Türkiyelileşme projesinin" başarısı olarak görüldü. HDP Eşbaşkanı Demirtaş da yaptığı açıklamalarda, "HDP Türkiye'dir, Türkiye HDP'dir" diyerek bu duruma vurgu yaptı.

Seçim sonuçlarına bakarak, HDP'nin dayandığı tabanda az da olsa sosyolojik bir değişimin yaşandığını, ağırlıklı Kürdlerin oluşturduğu tabanın, Kürd olmayan kesim ve gurupların katılımıyla çeşitlendiğini söylemek ve bunu "Türkiyelileşme projesi"nin bir başarısı olarak okumak mümkün. Ama ben, HDP'ye oy veren Kürd kitlesinin "Türkiyelileşmek" için değil, herşeyden önce barış için, "çözüm süreci"nin devam etmesi için oy verdiğini düşünüyorum.

7 Haziran seçiminin galibi HDP, mağlubu ise seçimden birinci parti ola-

rak çıkmasına rağmen AK Parti'dir. AK Parti, seçim sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın tavrı, Suriye politikası ve buna bağlı olarak bu ülkedeki radikal islami örgütlere olan desteği, yolsuzluk ve rüşvetin üstünü kapattığı, Roboski'de sınır ticareti yapan Kürdleri bombalayanları koruduğu, Kobani direnişine yönelik olumsuz tavrı

ve ifadeleriyle, başta Ermeniler olmak üzere Müslüman ve Türk olmayanlara yönelik nefret söylemleri ve kibri nedeniyle oy kaybetti. Bir başka ifade ile halk oylarıyla AKP'yi cezalandırdı. Doğrusu bu cezalandırma hoşuma da gidiyor. Ama ben böylesine ağır bir cezalandırmadan yana değildim. Çünkü AK Parti'nin çok az farkla, hükümet kurmaya yeter sayıda milletvekili çıkarmasının daha iyi olacağını, bıçak sırtında kurulan AKP Hükümeti'nin, yeni anayasa, "çözüm süreci" ve başkanlık gibi konularda HDP'nin işbirliğine muhtaç olacağını düşünüyordum.

Ama gelişmeler benim düşündüğüm gibi olmadı. Bugün ne yazık ki yeni anayasa, "çözüm süreci"nin ilerletilmesi, demokrasinin geliştirilmesi, başkanlık ve benzeri konular değil, erken seçim, koalisyon hükümetinin kurulması ve yeniden başlayan çatışmaların nasıl durdurulacağı tartışılıyor.

AKP, 13 yıllık iktidarında dış etkenlerin de katkısıyla belli reformlara imza attı, askeri vesayet geriletildi, Açılım ve Çözüm Süreci kapsamında Kürt sorunuyla ilgili kimi adımlar atıldı. Türkiye'nin koalisyonlar dönemine girmesi demokrasi ve Kürt sorununun çözüm çabalarını nasıl etkileyecek?

Ama ben, HDP'ye oy veren Kürd kitlesinin "Türkiyelileşmek" için değil, herşeyden önce barış için, "çözüm süreci"nin devam etmesi için oy verdiğini düşünüyorum.

Kısa ve orta vadede Kürt sorununun çözümü bakımından nasıl bir gelecek öngörüyorsunuz?

Türkiye’de koalisyonlar genel olarak devletin talepleri doğrultusunda oluşturulur, siyaseten gerekli olduğu için değil. Ve yaşananlar, Türkiye’de koalisyonlar döneminde demokrasi sınırının daraltıldığı, toplumu içine alan şiddet sarmalının derinleştirilerek devam ettiğini gösteriyor. Ne yazık ki bu kez de öyle olacak gibi. Çünkü AK Parti ile CHP arasında yapılan koalisyon görüşmeleri, Türkiye ve Kuzey Kürdistan’da şiddetin giderek arttığı bir dönemde yapılıyor.

Ben olası bir AK Parti CHP koalisyonunun, her iki partinin yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı demokrasinin kökleşmesi ve Kürd sorununun çözümü konusunda kalıcı ve köklü adımlar atacağına ihtimal vermiyorum. Özgürlük ve demokrasinin, “güvenliğin sağlanmasına ve kamu düzeninin korunmasına” feda edileceğini düşünüyorum.

Görünen o ki 7 Haziran seçim sürecinde olduğu gibi, koalisyon görüşmeleri ve eğer oluşursa koalisyon hükümeti döneminde Kürd sorunu siyasi pazarlık konusu haline getirilecek, seçimlerde olduğu gibi bir avuç oy için, sorunun çözümü için atılması gereken adımlardan vazgeçilecek ve en iyimser bir söylemle “çözüm süreci” uyutulmaya bırakılacak.

“Çözüm süreci”nin, Kürd sorununa diyalog yolu ile çözüm bulma arayışının

7 Haziran seçimlerinden sonra da derinleşip güçlenerek devam edeceği görüşü, kamuoyunda genel kabul görüyordu. Varılan aşamada “çözüm sürecinden” dönüşün olamayacağı, “köprüden önceki son çıkışın geçildiği”, dönmek isteyenlerin de ağır bir fatura ödemekle yüz yüze kalacakları noktasında iyimser tahminler yapılıyordu -ki, söz konusu iyimserler arasında ben de varım, hem de iflah olmaz türünden-.

Oysa bugün Kuzey Kürdistan ve Kürdlerin yoğun olduğu metro-pollerde 1990’lı yılları çağrıştıran olaylar yaşanıyor. Kuzey Kürdistan’daki militer yapı güçlendiriliyor. Mayınlar patlıyor,

intihar saldırıları düzenleniyor; polis ve askerler hedef gözetmeksizin halka ateş açıyorlar. “Güvenlik” nedeniyle köyler boşaltılıyor, ormanlar ve meralar yakılıyor, “güvenlik bölgeleri” ilan ediliyor...

Kuşkusuz taraflar (devlet ve PKK) sonunda çatışmaların durması ve diyalog yolunun açılması için görüşme masasına dönecekler. Çünkü bugüne kadar yaşananlar Türkiye’de Kürd sorununun silahlı çözümünün olmadığını, tarafların birbirini silahla dize getiremediklerini açıkça ortaya koyuyor. Ama masa kuruluncaya kadar taraflar, pozisyonlarını güçlendirmek ve taleplerini kabul ettirmek amacıyla baş vurdukları şiddeti artıracaklar ve olan da barışçıl çözüm ve diyaloga olan güvene, her iki halka, Kürdistan’ın coğrafyasına olacak...

Kısa vadede Türkiye’de silahların devreden çıkartılabilmesi açısın-

dan durum nedir? PKK'nin tek yanlı olarak Türkiye'de silahlı mücadeleyi sonlandıracağına dair bir beklentiniz var mı? Silahların devreden çıkmasının Kürt sorununun barışçıl çözüm çabalarına nasıl bir etkisi olur?

Sorunuzun sonundan başlayayım. Silahların devreden çıkartılması, Kürd sorunun barışçıl ve diyalog yolu ile çözülmesinin olmazsa olmaz koşullarından birisidir. Kuzey kürdistan'da silahın bir hak elde etme aracı olmaktan çıkartılması, siyasi ve yasal mücadelenin mecrasında akmasına yol açacak, Kürd sorununun çözümünü kolaylaştırmakla kalmayacak, aynı zamanda yakınlaştıracaktır.

Kısa dönemde PKK'nin Türkiye'deki silahlı mücadeleyi sonlandıracağı konusunda ne yazık ki iyimser değilim. Çünkü bu sorun sadece

Türkiye'deki siyasal gelişmelerle değil, aynı zamanda Ortadoğu'daki özellikle de Suriye'deki gelişmelerle de ilintili.

PKK devlete karşı silahlı mücadelesini durdursa bile silahlarını tümünden gömeceğini düşünmüyorum. Çünkü PKK;

a) Güneybatı Kürdistan'da ilan ettiği "kantonlar"ın korunması ve kendini diğer yurtsever örgütlere dayatması için,

b) Kuzey Kürdistan'ın bazı yerlerinde uygulamaya koyduğu katıksız ve tek kişinin hâkimiyetine dayalı bir diktatörlük olan KCK sisteminin tüm Kürdistan'a yayılması, kendi dışındaki yurtsever örgütler üzerindeki baskısının sürmesi için,

c) Güney Kürdistan'daki varlığını korumak ve ülkemizin bu parçasının yönetiminde hak iddia etmek için,

d) Ortadoğu'da bölgesel ve Batılı ülkeler ile ilişki kurmak veya kurulan ilişkileri sürdürmek için, silaha ve silahlı güçlere muhtaç.

Bildiğiniz gibi 7 Haziran seçim sonuçlarından biri de HDP'nin barajı aşarak 80 vekille TBMM'de temsil imkânını yakalamış olmasıdır. Siz bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? HDP'nin bu düzeyde bir temsil ile mecliste yer alması genel olarak siyasal süreci nasıl etkiler? Bu konuda öngörüleriniz nelerdir?

HDP'nin barajı aşmasını ve Meclis'te temsil edilmesini

Kısa dönemde PKK'nin Türkiye'deki silahlı mücadeleyi sonlandıracağı konusunda ne yazık ki iyimser değilim. Çünkü bu sorun sadece Türkiye'deki siyasal gelişmelerle değil, aynı zamanda Ortadoğu'daki özellikle de Suriye'deki gelişmelerle de ilintili.

olumlu buluyorum. Çünkü böylelikle 12 Eylül faşist döneminden kalmama, Kürdlerin, emekçi sınıfların parlamentoda

temsil edilmesinin önüne geçmek amacıyla konulan seçim barajı fiiliyatta işlemez hale geldi. HDP'nin ulusal, dini ve cinsi kimlikleri nedeniyle erkek egemen toplum anlayışı ve üniter devletin hedefleri arasında bulunanların bir kısım temsilcisini, parlamentoya taşımakla da iyi bir iş yaptığını düşünüyorum.

HDP, seçimlerde gösterdiği başarıyla Erdoğan'a, başkanlık sistemine yönelik istemlerini bir müddet için de olsa bir tarafa bırakmasını söyledi, AK Parti'nin tek başına hükümet kurmasının önüne geçti. Bundan dolayı başta TC Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere AK Parti yöneticileri ve yandaş medyanın hedefi haline geldi. HDP'nin kapatılması ama-

Yeni anayasanın Türkiye'nin toplumsal ve siyasal sorunların çözülmesine hizmet etmesi için her şeyden önce bu ülkedeki dini ve etnik gurupların varlığını itiraf etmeli, onların ulusal ve demokratik haklarını güvence altına almalı, ulusların kendi kaderini kendilerinin tayin etmesinin önünü kapatmamalı.

cıyla soruşturma başlatıldı, bazı milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılması için fezlekeler hazırlandı.

Buna rağmen, HDP, Parlamento'da, özellikle demokratik değişimler ve Kürd sorununun barışçıl çözümü konusunda yapacaklarıyla siyasal süreci etkileyebilir. Tabii eğer kendi haline bırakılır ve HDP de oyunu kurallarına göre oynarsa...

Seçimlerden sonraki tavırlar ve söylemler yazık ki bu konuda iyimser olmamamız gerektiğini söylüyor.

Kanımca HDP'nin kendisinden beklenenleri layıkıyla yerine getirmesinin önünde iki önemli engel var. Bunlardan birisi yapısından ve bileşenlerinden kaynaklanıyor. HDP bileşenleri içinde parlamenter mücadeleyi küçümseyen anlayışa sahip olanlar da bulunuyor.

Öteki engel ise Kandil, bir başka ifade ile KCK. 7 Haziran seçimlerinden sonra olumlu açıklama yapan HDP yöneticileri KCK yöneticilerinin tepkisiyle karşılaştı. HDP'nin yaptığı olumlu açıklamalar KCK'nin eylem ve söylemleriyle boşa çıkartıldı ve KCK, HDP'ye "bizsiz siz bir hiçsiniz, biz ne dersek o olur" dedi, demeye devam ediyor.

Benim gönlüm HDP'nin rolünü gerektiği gibi oynamasından yana. Ama bu, yukarıda bahsettiğim nedenlerden dolayı zor görünüyor.

Ayrıca unutmamak gerekir ki HDP, iktidar değil muhalefet partisi ve ondan beklentilerde bu durum göz önünde bulundurulmalı ve gerçekçi olunmalı.

Mevcut tablo içinde yeni bir anayasanın yapılmasını mümkün görüyor musunuz? Olası yeni bir anayasanın Kürt sorununun çözümüne ne tür bir katkısı olabilir? Ya da şöyle sorayım; nasıl bir anayasa Kürt sorununun barışçıl ve eşitlikçi çözümüne zemin hazırlayabilir? Bu konuda kısaca görüşleriniz...

Kanımca verili şartlarda yeni bir anayasa yapmak mümkün değil. AK Parti ile CHP arasında koalisyon için yapılan ön görüşmelerde anayasa konusunun da gündeme geldiği kamuoyuna yansdı. Neler konuşulduğunu ve eğer bir uzlaşıya varılmışsa, bu uzlaşının hangi temeller üzerinde olduğunu bilmiyoruz. Ama CHP'nin yeni anayasaya, özellikle de "vatandaşlık kavramına" ilişkin görüşleri dikkate alınırsa, AK parti ve CHP'nin anlaştığı bir anayasanın Kürdlerin hayrına olduğu, Kürd sorununun barışçıl çözümüne hizmet edeceği söylenemez.

Anayasalar toplumsal sorunların çözümünü kolaylaştırdığı gibi, zorlaştırabilir, çözümün önünde bir engel haline gelebilirler; Türkiye'de olduğu gibi.

Yeni anayasanın Türkiye'nin toplumsal ve siyasal sorunların çözülmesine hizmet etmesi için her şeyden önce bu ülkedeki dini ve etnik gurupların varlığını itiraf etmeli, onların ulusal ve demokratik haklarını güvence altına almalı, ulusların kendi kaderini kendilerinin tayin etmesinin önünü kapatmamalı. Anayasa, devleti değil insanı korumalı, fırsat eşitliğini ve çağdaş değerleri temel almalı, pozitif ayrımcılığa açık olmalı-

dır. Tüm bu ve benzeri özelliklerinin yanı sıra, yeni anaya kısa, öz ve net olmalı.

Sormak istediğimiz diğer ve önemli bir soru şu: Kürtler yeni dönemi nasıl karşılamalı? Kürtler oturup kendi geleceklerini Türk parlamentosuna bırakmayacaklarına göre Kürt ulusal demokratik güçlerine yeni dönemde nasıl bir görev düşünüyor? Bu açıdan Kürt ulusal demokratik hareketinin durumu nedir? PSK olarak bu konuda Kürt yurtsever hareketine sunduğunuz ya da sunacağınız bir yol haritası var mı?

Önümüzdeki dönemde Kuzey Kürdistan'da, uluslararası değişim süreci ve bölgesel gelişmelerin de etkisiyle yurtsever dalganın yükseleceğini düşünüyorum.

Sadece bizim değil tüm yurtsever siyasi örgütlerin önündeki temel görev bu dalganın kayalıklara çarpmasını önlemek ve dalgakıranlardan koruyarak hedefine ulaştırmaktır.

Bunun için yapılması gerekenlerin başında Kürdlerin ulusal demokratik taleplerinin ve çağdaş değerlerin temel alındığı bir program oluşturmak, bu programı hayata geçirmek için çağdaş yol ve yöntemlerle mücadele etmek ve Türkiyelileşmeyi değil, Kürdistanileşmeyi, bir başka ifade ile Kürdlerin ulusal ve demokratik haklarının elde edilmesini önceleyen bir politika yürütmek geliyor.

Yurtsever güçler arasında iş ve güç birliğini oluşturmadan Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesini başarıya ulaştırmak mümkün değildir. Bu nedenle yurtsever güçler arasındaki iş ve güç birliği konusu, önümüzdeki dönemde de gün-

Önceliğimiz tüm siyasi yapıları bir araya getiren bir parti veya örgüt kurmak değil, ortak ulusal demokratik talepler temelinde olası en geniş iş ve güç birliğini oluşturmak olmalıdır. İş ve güç birliği, herhangi bir siyasi yapıyı değil, sömürgeci devlet sistemini hedef almalı.

demimizin değişmez maddeleri arasında bulunuyor.

Bu alandaki çalışmaların başarılı olması için eski düşünce kalıplarını bir kenara bırakmalıyız. Önceliğimiz tüm siyasi yapıları bir araya getiren bir parti veya örgüt kurmak değil, ortak ulusal demokratik talepler temelinde olası en geniş iş ve güç birliğini oluşturmak olmalıdır. İş ve güç birliği, herhangi bir siyasi yapıyı değil, sömürgeci devlet sistemini hedef almalı, tüm yurtsever örgütlere açık olmalı, geçmişi inkâr etmemeli ama geçmişe de bağlı kalmamalı, eski düşünce kalıpları ve çalışma tarzında inat etmemelidir.

Şimdi biraz da sizin, PSK'nin durumuyla ilgili birkaç soru sormak istiyorum. Bir yıl önce yaptığınız 10. Kongre'nizde legalleşme kararı aldığınızı biliyoruz. Sizin öncelikle, kuruluşunda ve çalışmalarında kadrolarınızın etkin bir şekilde yer aldığı Hak ve Özgürlükler Partisi (HAK-PAR) üzerinden legaliteye çıkmak gibi bir önceliğinizin olduğu kamuoyuna yansıdı. Bu konuda durum nedir? Bu yöndeki süreç neden bu kadar uzadı, bizi aydınlatır mısınız?

Belirttiğiniz gibi 10. Kongremizde aldığımız legalleşme kararını HAK-PAR üzerinden realize etmeyi önceledik. Çünkü 10. Kongremiz aldığı kararlarla bizi aynı zamanda legalleşmeyi kırmadan, dökmeden ve legal kazanım-

Bazılarının iddia ettiği ve göstermek istediği gibi bizim HAK-PAR'ı ele geçirme diye bir niyetimiz yok. Tek derdimiz legalleşme kararımızı Kongremizin önümüze koyduğu gibi kırmadan, dökmeden ve legal partiye zarar vermeden hayata geçirmektir. Ve ne yazık ki gelinen aşamada kendi adımızla legalleşme seçeneği ağır basıyor.

lara zarar vermeden gerçekleştirmekle görevlendirmişti. Ama ne yazık ki gelişmeler istediğimiz gibi olmadı.

Önce HAK-PAR, son kongresinde beklediğimiz ve umut ettiğimiz isim değişikliğini yapmadı yapacağına dair sinyaller de vermedi. Bu durumda bizim yine 10. Kongremizin önümüze koyduğu yol haritası uyarınca ikinci seçeneği yani PSK adıyla legale çıkma sürecini başlatmamız gerekiyordu. Ama biz HAK-PAR üzerinde legalleşme sürecinin henüz bitmediği düşüncesiyle ve de seçimlere parti olarak girme kararı alan ve bu amaçla çalışmalarını başlatan HAK-PAR yönetimine fazladan sorun çıkartmamak için kendi adımızla legalleşmeyi bir dönem için erteledik. Seçimlerde HAK-PAR'ı destekleme kararı aldık, üye ve sempatanlarımıza seçim çalışmalarında HAK-PAR'a destek olma çağrısı yaptık. (Kendi adımızla legalleşme sürecini başlatmış olsaydık bile, 7 Haziran seçimlerinde HAK-PAR'ı destekleme kararı alacaktık. Bir başka ifade ile söz konusu destek kararımızın legalleşme süreciyle bir ilişkisi yoktu.)

Ayrıca, PSK Yurtdışı Koordinasyon Kurulu'nun aldığı karar üzerine, sorunun çözümüne yardımcı olmak amacıyla oluşturulan ve taraflarla görüşen heyete, HAK-PAR Genel Başkanı ve başkanlık kurulunun bazı üyeleri, seçimlerden

sonra toplanacak ilk Parti Meclisi toplantısında tüzük değişikliğini gündemine alıp görüşeceğini söylemişlerdi.

Ne yazık ki HAK-PAR'ın son Parti Meclisi toplantısında, konunun ağırlığına uygun sorumluluk ve duyarlılık gösterilmediği için, sorunun sonuçlandırılması, parti tabanında yapılacak tartışmalardan sonra toplanacak Parti Meclisi'ne bırakılmış.

HAK-PAR organlarının aldıkları kararlar meşrudur ve onları tartışmak kimseye düşmez. Ama 10. Kongremizin aldığı kararlar da meşrudur ve onların hayata geçirilmesi, ilânihaye HAK-PAR'ın bu konuda olumlu bir karar almasına bağlı kılınamaz.

Bazılarının iddia ettiği ve göstermek istediği gibi bizim HAK-PAR'ı ele geçirme diye bir niyetimiz yok. Tek derdimiz legalleşme kararımızı Kongremizin önümüze koyduğu gibi kırmadan, dökmeden ve legal partiye zarar vermeden hayata geçirmektir. Ve ne yazık ki gelinen aşamada kendi adımızla legalleşme seçeneği ağır basıyor.

Söz konusu HAK-PAR üzerinden legaliteye çıkma seçeneği dışında sizin açınızdan başka alternatifler söz konusu mu? Bu konuda öngördüğünüz bir yol haritanız var mı?

Yukarıda da söyledim. Kendi adımızla ve kongremizin çizdiği çerçevede legale çıkma seçeneği öne çıktı. Biz bu seçeneğe ilişkin bir yol haritası belirledik.

Herşeyden önce bilinmelidir ki, PSK'yi legalleştirmeyi gerekli sayıda üye ile gerekli yere başvurmak olarak görmüyoruz. Bunu bir süreç olarak değerlendiriyoruz.

Her şeyden önce var olan parti programımızı gözden geçirecek, dönemin

gereklerine cevap veremeyen bölümlerini tespit edecek, üye, taraftar ve sempa-tizanlarımızın olası en geniş katılımıyla yapılacak açık toplantılarda tartışarak, Partimizin adı da dâhil gerekli değişiklikleri yapacak, kurucu üyeleri tespit edeceğiz.

Kuzey Kürdistan'da şu anda herhangi bir siyasi örgüte bağlı olmayan bir hayli aydın ve yurtsever var. Onları da legalleşme sürecine katmak, tüzük ve program konusundaki önerilerini almak ve konuları onlarla tartışmak da hedeflerimiz arasında bulunuyor.

Diğer yandan Partimizin program ve hedeflerine yakın Kürdistanî yapılar var ve onlarla etkileşmek, birlikte davranmak için çaba sarf etmemiz gerekiyor ve tüm bu işler belirli bir zamanı gerektiriyor.

Hiç kuşku yok ki bu süreçte HAK-PAR aldığı karar üzerine konuyu tabanında tartışıp Parti Meclis'nde olumlu bir karara bağlaması da mümkündür. Partimiz ortaya çıkması halinde bu durumu ciddi bir biçimde değerlendirecektir.

Peki, sizin durumunuz ne olacak? Siz legalleşme sürecinin neresinde olacaksınız? Bu çerçevede Türkiye'ye ne zaman dönmeyi düşünüyorsunuz?

Legalleşme kararının alınması sürecinde yer alan birisi ve PSK Genel Sekreteri olarak kararın hayata geçirilmesi için üzerime düşeni yapmakla mükelle-

Legalleşme kararının alınması sürecinde yer alan birisi ve PSK Genel Sekreteri olarak kararın hayata geçirilmesi için üzerime düşeni yapmakla mükellefim. Yukarıda bahsettiğim süreci arkadaşlarımla birlikte yürütmek için ülkeye dönmem gerekiyor ve Merkez Komitesi'nin belirlediği bir tarihte ülkeye döneceğim.

fim. Yukarıda bahsettiğim süreci arkadaşlarımla birlikte yürütmek için ülkeye dönmem gerekiyor ve Merkez Komitesi'nin belirlediği bir tarihte ülkeye döneceğim.

Sizce PSK'nin legalleşmesi Kürt hareketi ve Türkiye demokrasi mücadelesi bakımından ne anlam ifade ediyor? PSK'nin legalleşmesinin bu her iki sürece nasıl bir etkisi olacağını düşünüyorsunuz?

Kürdistan Sosyalist Partisi, programı, hedefleri, çalışma tarzı, mücadelesi, deney ve tecrübesiyle, eksiği-fazlasıyla Kürdistan'ın siyasi ve kültürel yaşamında önemli bir damardır.

Ben legalleşme kararının bu damarı daha da güçlendireceğinden kuşku duymuyorum.

Ekleme istediğiniz başka bir konu...

Görüşlerimi okuyucunuzla paylaşma fırsatı verdiğiniz için teşekkür ediyor, derginize yayın hayatında başarılar diliyorum.

** Kürdistan Sosyalist Partisi Genel Sekreteri*

Röportaj

Barış, önce Kürdler arasında gerçekleştirilmeli

İsmail BEŞİKÇİ *

Sayın İsmail Beşikçi ile Türkiye'nin Suriye Kürt Bölgesi'ne dönük politikalarını, Irkçı Suriye yönetimlerinin Batı Kürdistan'da oluşturduğu Arap Kemer'lerinin yol açtığı sorunları ve burada Kürtler arasında olması gereken ilişkileri konuştuk. Aşağıda Deng adına Genel Yayın Yönetmenimiz Bayram Bozyel'in sorularını ve Sayın Beşikçi'nin yanıtlarını sunuyoruz.

Sayın Beşikçi, bu günlerde Türkiye'de Suriye'ye bir müdahale yönünde bir tartışma ve hareketlilik söz konusu. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 'Suriye'de bir Kürt devletine her ne pahasına olursa olsun izin vermeyiz' türünden beyanlarda bulunuyor. Nedir Türkiye'nin bu Kürt korkusu ve düşmanlığı? Türkiye, Suriye'deki Kürtlerin özgürlük çabalarından neden bu kadar korkuyor?

Bu, 1920'lerde, Milletler Cemiyeti döneminde, Kürdlerin/Kürdistan'ın bölünmesiyle, parçalanmasıyla, paylaşılması-

la yakından ilgili bir durumdur. Dönemin iki emperyal gücü Büyük Britanya'nın ve Fransa'nın, Yakındoğu'nun, Ortadoğu'nun iki köklü devleti Osmanlı İmparatorluğu'nun ve İran İmparatorluğu'nun bu süreçteki rolü belirgindir. Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olarak Türkiye Cumhuriyeti, İran İmparatorluğu'nun devamı olarak yeni İran Şahlığı süreci aynen devam ettirmişlerdir. Büyük Britanya'dan sonra Irak, Fransa'dan sonra da Suriye, Türkiye ve İran da süreci aynen sürdürmüşlerdir. Bu, Büyük Britanya'nın ve Fransa'nın, ABD'nin, ve hatta Sovyetler Birliği'nin de yardımıyla, Kürdleri asimile etmenin, Kürd, Kürdistan adını yeryüzünden silmenin, yok etmenin bir hareketidir.

Bu çerçevede, Kürdlerin, Yakındoğu'nun ve Ortadoğu'nun herhangi bir alanında elde ettikleri kazanımlar Türk

devletini rahatsız eder. 1990'ların sonlarını, 2000'lerin başlarını düşünelim. Türkiye, o zaman Güney Kürdistan için de böyle düşünüyordu. Kanımca yakın bir zamanda, Kürdistan Rojava'yı da tanımak durumunda kalacak.

Türkiye'nin Suriye'ye bir müdahale girişiminde bulunmasına ihtimal veriyor musunuz? Şayet gerçekleşirse böyle bir müdahalenin hem Türkiye hem de diğer aktörler bakımından ne tür sonuçları olur?

Bu müdahalenin gerçekleşeceği kanısın-
da değilim. Askeri hareketlilik, söylem, Kürd-
lere gözdağı verme olarak anlaşılabilir. Müdahale
olursa, İŞİD geri çekilebilir. Ama Rusya
Federasyonu'nun, İran'ın, Suriye rejim
güçlerinin Kürd gerillaların tepkisi gün-
deme geleceği açıktır. Kanımca Türkiye
bunun farkındadır.

**Geçmişte ırkçı Suriye Arap rejimi-
nin Suriye Kürt bölgesinin bütünlü-
günü parçalamak amacıyla Cizre ile
Kobanê ve Kobanê ile Afrin bölgeleri
arasında Arap kemerleri oluşturduğu
biliniyor. Geline aşamada bu durum
Suriye'de Kürt coğrafyasının birleştiril-
mesi, başka bir ifade ile Batı Kürdis-
tan'ın coğrafi bütünlüğü önünde ciddi
bir engel oluşturuyor. Sorum şu, Kürt
güçleri Arapların yerleştirildiği söz
konusu yerlere karşı nasıl bir siyaset
izlemeli, rejimin Kürdistan'a yerleş-
tirdiği Araplara karşı nasıl bir tutum
içinde olmalı? Kürt coğrafyasının bir-
leştirilmesi için nasıl bir yol izlenmeli?**

**Bölgenin Kürd Kemerı olduğu bilin-
melidir. Bu şeridin diğer bir adı da Verim-
li Hilal'dir. Kobane-Afrin arasındaki alanları
da Kürd Kemerı'ne dâhil etmek için mücadele
sürdürülmelidir. Kürdlerin sürgünü sürecinde
bölgeye yerleştirilen Arapların da durumu bil-
mesinde yarar vardır.**

Türkiye'nin bu konudaki söylemi
şudur: Bölgenin nüfus yapısının değiş-
tirilmesine izin vermeyeceğiz. Halbu-
ki, bölgenin nüfus yapısı, 1960'larda,
1970'lerde ve sonrasında Baas yönetimi
tarafından, devlet terörü eşliğinde değiş-
tirilmiştir. 1966-1970 arsında Cumhur-
başkanı Nurettin Atasi, Cizre Kobane
arsındaki Kürdleri, örneğin Grê Spî'de
yaşayan Kürdleri Suriye'nin güneyine
çöl bölgelerine sürgün etmiş, Arap ai-
leleri, Kürdlerden boşalan alanlara yer-
leştirmiştir. Kobane - Afrin arasındaki
alanlarda örneğin Azez'de, Cerablus'da

da aynı ope-
rasyonlar
gerçekleş-
tirilmiştir.
1970'den
sonra, Hafız
Esad 'da bu
süreci derin-
leştirerek,

yaygınlaştırarak sürdürmüştür ve böl-
geye Arap Kemerı demişlerdir. Hâlbuki
bölge Kürd Kemerı'dır.

Bu süreci, Baas Partisi'nin, Irak'ta
ve Suriye'de Kürdleri asimile etme po-
litikaları çerçevesinde değerlendirmek
gerekir. Sürgün edilen Kürdler ken-
di yurtlarına dönebilmelidir. Bölgenin
Kürd Kemerı olduğu bilinmelidir. Bu
şeridin diğer bir adı da Verimli Hilal'dir.
Kobane-Afrin arasındaki alanları da
Kürd Kemerı'ne dâhil etmek için müca-
dele sürdürülmelidir. Kürdlerin sürgünü
sürecinde bölgeye yerleştirilen Arapla-
rın da durumu bilmesinde yarar vardır.
Kürdlerin bugüne kadar, Arap, Türk-
men bölgelerini işgali hiç söz konusu
olmadı. Kürdler, hep Kürdistan'dan
koparılan alanları yeniden kazanmaya
veya sürgün edildikleri kendi yurtlarına
dönmeye çalışıyorlar.

Türkiye’de revaçta olan ve bir müdahale için kullanılan argümanlardan birisi de ‘Suriye’nin kuzeyinde Kürdistan petrolünü Akdeniz’e ulaştıracak bir koridorun oluşturulacağı’ tezine dayandırılmaktadır. Siz böyle bir koridorun oluşumuna hem siyasi hem de coğrafi açıdan ihtimal veriyor musunuz?

Kürdistan petrolü için en sağlıklı yol bugünkü yoldur. Bugünkü koşullarda Kürd Kemerî’nde istikrar yoktur. İstikrarlı bir yapı oluştuğu zaman, bugünkü yola, yani Kerkük-Yumurtalık boru hattına alternatif, boru hatlarını çoğaltan, çeşitlendiren bir yol da düşünülebilir.

Kürdistan petrolü için en sağlıklı yol bugünkü yoldur. Bugünkü koşullarda Kürd Kemerî’nde istikrar yoktur. İstikrarlı bir yapı oluştuğu zaman, bugünkü yola, yani Kerkük-Yumurtalık boru hattına alternatif, boru hatlarını çoğaltan, çeşitlendiren bir yol da düşünülebilir.

Kürdistan Federe Bölgesi’nde askeri eğitim gören ENKS’ye bağlı peşmerge güçlerinin Batı Kürdistan’a geçiş meselesi son günlerin diğer bir tartışma konusu. YPG, ‘iki başlılığa yol açar’ gerekçesiyle bu peşmerge-lerin geçişine karşı çıkıyor. Oysa aynı YPG, Telabyad’ta olduğu gibi IŞİD’e karşı Furkan el Fırat benzeri muhalif güçlerle birlikte savaşıyor. Kobanê kuşatmasında Kürdistan’dan gönderilen peşmergenin yardımına kucak açan YPG’nin Rojava’lı peşmergeye karşı bu tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

PYD’nin bu tutumu çok olumsuzdur. Artık Suriye diye bir devlet yoktur. Irak diye bir devlet de yoktur. PYD’nin bu devletlerle, Türkiye’yle, İran’la ilişki geliştirmesi sağlıklı değildir. PYD Kürdlerle ilişki geliştirmelidir. Çünkü bütün bu devletler, sonuçta, Kürde, Kürdis-

tan’a karşı olan devletlerdir. Kürdlerin kazanımlarına her zaman karşı olacaklardır. Barışın, öncelikle Kürdler arasında gerçekleştirilmesi çok önemlidir.

Rojava’da şimdiye kadar ulusal kapsamlı birlik oluşturulamadı. 2012 yılında Hewler’de ve geçen yıl da Duhok’ta PYD ile ENKS arasında varılan mutabakatlardan hiç bir sonuç alınamadı. Siz bu sorunun Suriye Kürt hareketi bakımından yol açtığı sonuçları nasıl değerlendiriyorsunuz?

PYD’nin, Suriye, İran, Irak yönetimlerine güvenmesi, Kürdlerle ilişkileri savaştırmaya yanlıştır. Bu devletler her zaman Kürdlerle karşı tutumlar geliştirebilir-

ler. PYD’nin Örneğin Türkiye ile barış araması doğaldır. Ama, kendi içlerinde barışı kuramayan Kürdler, bu devletler için her zaman hedef olarak kalırlar. Öte yandan Kürdler arasında barışın kurulmasına kökleşmesine, yaygınlaşmasına engel olanlar da başta bu devletlerdir.

PYD tarafından Batı Kürdistan da uygulanan üç kantona dayalı (kantonal) bir model söz konusu. Oysa Kürtlerin Batı Kürdistan’ın bütünü temsil eden merkezi ve bütünlüklü bir sistem; özerk/federe bölge ya da parlamento ile ortaya çıkmaları gerek miyor mu? Bu konudaki değerlendirmenizi alabilir miyiz?

Kanımca, Kürd Kemerî’nin oluşturulması bir federasyonun kurulması gerekir. Kendi kendini yönetim ancak federasyonla olur. Kanton kendi kendini yönetim için kendi geleceğini belirle-

mek için uygun koşulları sağlamaz

Batı Kürdistan'ın özgürlüğüne kavuşması ve bir statüye kavuşması Türkiye'de Kürt sorununun çözümünü nasıl etkiler?

Batı Kürdistan'ın özgürlüğüne kavuşması, bir statüye kavuşması Türkiye'deki Kürd /Kürdistan sorununu da olumlu etkiler.

Son sorum biraz da dördüncü soruyla bağlantılı. Federe Kürdistan'ın Batı Kürdistan ile ilişkisi nasıl bir perspektife oturtulmalı. Güney ile Batı Kürdistan'ın birleştirilmesi bakımından durumu nasıl değerlendiriyorsunuz, gelecek için nasıl bir öngöründe bulunuyorsunuz? Bu konuda izlenmesi gereken strateji ne olabilir?

Bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış Kürdistan'ı Kürdleri birleştirmeye çalışmak önemli olmalıdır. Kanımca, tarih Kürdler için yeniden yaşanacaktır. 1920'lerde kesintiye uğratılan tarih bu sefer Kürd hak ve özgürlükleri dikkate alınarak yeniden yaşanacaktır.

Bunu çok önemli bir koşulu kanım-

ca şudur. 1920'lere ilişkin olarak güçlü tarih ve toplum bilinci geliştirmektir. Uluslararası anti-Kürd nizam hakkında ve yüksek Kürd bilinci geliştirmek

Bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış Kürdistan'ı Kürdleri birleştirmeye çalışmak önemli olmalıdır. Kanımca, tarih Kürdler için yeniden yaşanacaktır. 1920'lerde kesintiye uğratılan tarih bu sefer Kürd hak ve özgürlükleri dikkate alınarak yeniden yaşanacaktır.

önemlidir. Uluslararası anti-Kürd nizamı, Milletler Cemiyeti'ne daha sonra da Birleşmiş Milletler'e yoğun eleştiriler getirmek önemli olmalıdır.

Düşüncedeki bu nitel değişiklik, biling bikrimi, zamanla Kürd halk yığınlarına da yansıtacaktır.

Tarihin, Irak'ta ve Suriye'de, Sünni Araplar için ve Şii Araplar için de yeniden yaşanacağı ileri sürülebilir.

Değerli görüşleriniz için teşekkür ederiz.

** Bilim insanı, Yazar*

Türkiye'nin Suriye Politikası: Demokratik Reformlardan Esad'siz Suriye'ye, Rojava'dan Kuzey Suriye'ye

Prof. Dr. Bilal SAMBUR*

Suriye iç savaşı, Ortadoğu'daki statükoyu radikal bir şekilde sarsmıştır. Suriye savaşından sonra Ortadoğu'da yirminci yüz yılda inşa edilen Sykes-Picot düzenini korumak mümkün değildir. Suriye savaşının Ortadoğu statükosunu sarsması, bölgesel ve küresel aktörleri ne yapacakları konusunda şaşkınlığa ve kafa karışıklığına sürüklemiştir. Bölgesel ve küresel güçler, Suriye'de ne yapacaklarını bilememektedirler.

Suriye konusunda açmazda olduğu iddia edilen devletlerin başında Türkiye gelmektedir. Türkiye, batılı devletlerin teşviği ile Suriye iç savaşına dahil olduğunu, fakat sonradan yalnız bırakıldığını iddia etmektedir. Türkiye, en uzun kara sınırına sahip olduğu Suriye'de günümüzdeki boyuttta bir iç savaşın olacağını tahmin etmemiştir. Türkiye, savaşın başında Suriye'nin Lübnanlaşması korkusunu yaşa-

mıştır. Bugün Türkiye'nin korktuğundan fazlası Suriye'de başına gelmiştir. Suriye, bugün Lübnanlaşmanın ötesinde Afganistanlaşmış bir ülkedir. Afganistanlaşan Suriye'de hiçbir şey, Türkiye dahil hiçbir bölgesel ve küresel aktörün kontrolünde değildir. Suriye iç savaşı, kontrol dışı olarak Ortadoğu coğrafyasında, Kuzey Afrika'da ve Batıda etkileri hissedilen bölgesel ve küresel bir alana doğru yayılmaktadır. Suriye'de etnik, dinsel, mezhepsel ve kabilesel bir savaş vardır.

Suriye, uluslararası radikal dini örgütlerin üzerinde hegemonya kurmak için mücadele ettiği yeni bir Afganistan durumundadır. Afganistanlaşan Suriye'de Araplar, Türkmenler, Nusayriler, Sünniler, Süryaniler, Nusrat Cephesi, Özgür Suriye Ordusu, Ahrarüş Şam, DAİŞ, PYD ve daha ismini sayamadığımız birçok grup ve örgüt birbiriyle çatışmaktadır. Su-

riye'deki bütün halklar ve gruplar arasında bir çatışma olduğu gibi, Suriye, dışarıdan herkesin müdahale ettiği bir alan durumuna düşmüştür. Amerika, Türkiye, Katar, Suudi Arabistan, Rusya, Çin, Hindistan, İngiltere, Fransa, İran ve Irak gibi ülkeler kolaylıkla Suriye'ye müdahale eden ülkelerin başında gelmektedirler.

İç çatışma ve dış müdahale, Suriye savaşının bugünkü iki temel karakteristiği durumundadır.

Türkiye, Esat rejimini demokratik reformlara teşvik ettiği dönemde olumlu sonuçlar almıştır. Ancak Türkiye, Esadsız Suriye olarak ifade edebileceğimiz mevcut politikasında, istediği sonucu şimdiye kadar almış değildir. Şu anda Türkiye, Suriye'yi kimin yöneteceğini belirleme şeklinde bir dış politika takip etmektedir.

Türkiye, savaşın başından beri Suriye'de olan biteni dışarıdan izlemekle yetinmemiştir. Başından beri Türkiye, Suriye'deki gelişmeleri yönlendirmeye, rejim karşıtı muhalefeti örgütlemeye ve Esat rejimini düşürmeye çalışmıştır. Türkiye, Suriye savaşının içine aktif müdahalede bulunarak ortaya çıkacak askeri, siyasi, demografik, sosyal, ekonomik ve diplomatik sorunları kendi kontrolünde tutmaya çalışmıştır.

Suriye savaşının kontrolden çıkması, kendisiyle beraber kontrol edilemeyen sorunlar yumağının oluşmasına hizmet etmektedir. Savaşın erken dönemlerinde Türkiye'nin yüz bin olarak hesap ettiği mülteci sayısının bugün iki milyonu aşması, savaşın sonuçlarının kontrol edilemezliğinin en çarpıcı örneğini oluşturmaktadır. Suriye savaşının çözülemez ve kontrol edilemez olduğu konusundaki kanaat, Türkiye'de ve dünyada giderek kabul görmektedir. Savaşın derinleştiği ve yaygınlaştığı bir ortamda soru, artık kimin savaşı ve çatışmayı kontrol edebileceği sorusu değildir. Soru, artık Suriye

savaşıyla yaşamayı bilmek üzerine odaklanmaya başlamıştır.

Suriye'ye ilişkin değişen politikalar

Türkiye, Suriye ile ilişkilerde dönemlere göre farklı politikalar izlemiştir. Ak Parti hükümetinin başlangıçtaki dış politikası, Esat rejimi ile ilişkileri ticari ve

diplomatik düzeyde geliştirmek ve rejimi demokratik reformlara teşvik etmek yönündeydi. Savaşın başlamasıyla

beraber Türkiye, Esat rejiminin mutlaka gitmesi ve Suriye'de yeni bir yönetimin kurulması şeklinde radikal bir politika değişikliğine gitmiştir. Türkiye, Esat rejimini demokratik reformlara teşvik ettiği dönemde olumlu sonuçlar almıştır. Ancak Türkiye, Esadsız Suriye olarak ifade edebileceğimiz mevcut politikasında, istediği sonucu şimdiye kadar almış değildir. Şu anda Türkiye, Suriye'yi kimin yöneteceğini belirleme şeklinde bir dış politika takip etmektedir. Türkiye, izlediği dış politikada tek başına kaldığı için Suriye'de istediği sonucu gerçekleştirememektedir. Türkiye'nin izlediği Suriye dış politikası ışığında, hiçbir ülkenin, gücün veya örgütün, tek başına Suriye'de tek güç olmayı gerçekleştiremeyeceği sonucunu çıkarabiliriz. Etkin bir koalisyonun parçası olan ülkeler, Suriye'de birçok aktör arasından herhangi bir aktör olabilmektedirler. Örneğin, İran-Rusya-Çin şeklinde kurulan koalisyon, bu ülkeleri Suriye konusunda aktör durumuna getirebilmektedir. Burkan-al Fırat ve YPG arasında kurulan ittifak, bu örgütleri DAİŞ'le mücadelede daha etkin kılmaktadır.

Birincil tehdit Rojava

Şu anda Türkiye'nin Suriye dış politikası olarak ifade edebileceğimiz bir pratiğinin olup olmadığı tartışmalıdır. Bugün Türkiye'nin Suriye'den ziyade Rojava'ya yönelik bir politikasından bahsetmek daha uygundur. Türkiye'nin

Türkiye, Suriye'de açık bir şekilde taraf olurken, Batı açık bir şekilde taraf olmamıştır. Batı, bugün Esad rejimini birincil tehlike olarak görmemekte, asıl tehlike olarak DA-İŞ'i görmeye başlamıştır.

politikasını Rojava ve Kürtler realitesini kabul etmemek şeklinde ifade edebiliriz. Türkiye için Rojava yoktur, Kuzey Suriye vardır. Türkiye, dün Kuzey Irak'tan söz ettiği gibi, bugün de Kuzey Suriye'den bahsetmektedir. Kürtlerin Rojava'da otonomi, özerklik veya kantonal yönetim şeklinde idari bir yönetim kurması durumunda Türkiye, "Kuzey Suriye'ye" müdahale edeceğini ilan etmiştir. Türkiye, Rojava'da tek oyun kurucu olduğu düşüncesiyle Rojava'nın geleceğini ve statüsünü belirleyebileceğini varsaymaktadır.

Daha önce Suriye'de oyun kurucu olduğunu düşünen Türkiye, bugün de Rojava'da tek oyun kurucu aktör olma gücüne sahip olduğunu tartışılmaz bir gerçeklik olarak benimsemektedir. Türkiye, Rojava'da tek başına davranarak bölgede belirleyici olmaya çalışmaktadır. Suriye ve Rojava'nın artık lokal sorunlar olmaktan çıkıp uluslararası boyutları olan olgular olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir. Rusya, İran ve Amerika gibi büyük devletlerin bile Suriye ve Rojava'da riskli hamlelerde bulunmaktan uzak durmaya çalıştığı bir ortamda,

Türkiye'nin Rojava'ya askeri müdahale riskini gündemine alması ilginçtir. Türkiye, artık yumuşak güçle değil, sert güç yani askeri yollarla Suriye ve Rojava sorununu çözebileceğini düşünmeye başlamıştır.

Bazılarının iddiasına göre Türkiye, Arap Baharını yanlış okumanın bedelini Suriye'de ödemektedir. Türkiye, Arap Baharı sürecinde İhvan ve diğer İslamcı siyasal oluşumların Suriye, Mısır, Libya, Tunus ve Yemen'de iktidara gelmesinin kaçınılmaz olduğunu varsaydı ve bu hareketlere sınırsız destek verdi. Arap dünyasında İhvan'ın önemli bir faktör olduğu bir gerçektir. Ancak İhvan'ın tek başına oyun kurucu olmadığı bir başka gerçektir. İhvan üzerinden tek boyutlu bir oyun kurgulamanın Türkiye'ye istediği sonuçları getirmediği ifade edilmektedir. Arap baharı sürecinde Türkiye'nin, Arap dünyasında meydana gelen gelişmelerin sürekli manipüle edilebilecek, birçok aktörü ve faktörü içeren ve dışarıdan müdahalelerin yapılabildiği olgular olduğu gerçeğini yeterince göremediğini söyleyebiliriz. Arap Baharı ve Suriye krizlerinde en temel açmazın, Türkiye'nin tek bir tarafa taraf olması olduğu sıklıkla dile getirilmektedir.

Türkiye'nin taraf olma pozisyonu ve tehdit algısı, dünyayla uyuşmamaktadır. Türkiye'nin Suriye halkının bir bütün olarak rejime karşı ayaklanacağı ve rejim değişikliğini gerçekleştireceği şeklindeki beklentisi gerçekleşmemiştir. Suriye'de rejim değişmemiş, ancak Suriye halkı büyük insani felaketlerle karşı karşıya kalmıştır. Baskı, fakirlik, sefalet, çatışma, uzlaşmazlık, düşmanlık ve gerilimin olduğu bir yerde taraf olmak, silahlı isyanla rejim değiştirmeye kalkışmak, savaşı derinleştirmekten ve

kalıcılaştırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Suriye gibi yerde çözüm, askeri değil, siyasal olmalıdır.

Türkiye'nin taraf olma pozisyonu ve tehdit algısının, Türkiye içinde de yansımaları olmaktadır. Türkiye'de Sünni-Alevi ayırımının keskinleşmesinde Suriye politikasının çok ciddi bir payı vardır. Kobani konusundaki resmi söylemler ve DAİŞ saldırıları, Kürtler arasında çok ciddi tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. Kürtler ve Aleviler, Suriye'de ve Rojava'da olup bitenleri yakından takip etmekte ve etkilenmektedirler.

Suriye, bugün fiilen bitmiş durumdadır. Suriye savaşı sonucu beş milyon insan mülteci durumuna düşmüştür. Savaşın ilerleyen süreçlerinde kitlesel kaçışın hızla devam edeceğini söyleyebiliriz. Savaş sonucunda siyasi ve demografik yapı tamamen değişmiştir. Suriye'de Nusayri, Sünni Arap ve Kürt devleti kaçınılmaz gözükmektedir. Suriye'de Esad'ın diktatörlük rejimi devrilmediği gibi, sonu gelmeyecek bir iç savaşın ve kaosun kapıları sonsuza kadar açılmış durumdadır.

Bağımsızlık korkusu

Türkiye'nin tutarlı bir Kürt politikası bulunmamaktadır. Türkiye, PKK lideri ve HDP'yle çözüm süreci denilen bir girişim içinde iken, PYD'ye karşı ise düşmanca bir politikayı sürdürmektedir. Türkiye'ye göre PYD, PKK'nın uzantısı terörist bir örgütten başka bir şey değildir. Uzun süre Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni tehdit olarak gören Türkiye, son yıllarda ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı Erbil yönetimiyle iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmakta, ancak Kürdistan bölgesinin bağımsızlık ilanına şiddetle karşı çıkmaktadır. Bağımsız Kürdistan

Bağımsız Kürdistan devleti-nin kurulmaması, Türkiye'nin değişmeyen tek düşüncesidir. Kürtler sözkonusu olduğunda Türkiye'nin tutumunu ve politikasını belirleyen ana faktör, Kürt devleti korkusudur.

devletinin kurulmaması, Türkiye'nin değişmeyen tek düşüncesidir. Kürtler sözkonusu olduğunda Türkiye'nin tutumunu ve politikasını belirleyen ana faktör, Kürt devleti korkusudur. Türkiye için Kürt sorunu yoktur, Kürdistan sorunu vardır. Her şeyden önce Türkiye, bağımsız Kürdistan'ın kurulma ihtimalini kendisine yönelik bir tehdit olarak görmektedir. Rojava'da Kürtlerin DAİŞ'e karşı mücadele vermeleri sonucu DAİŞ'in işgal ettiği topraklardan çıkarılmasını Türkiye, Akdeniz'e giden bir Kürt koridorunun açılması ve bağımsız devlete hazırlık olarak okumaktadır. Bu okuma biçiminden dolayı DAİŞ'in Akçakale sınır kapısını kontrol etmesini tehdit olarak görmeyen Türkiye, sınır kapısını Kürt güçleri kontrol etmeye başlayınca Rojava'ya askeri müdahale seçeneğini konuşmaya ve "Kuzey Suriye'de" hiçbir oluşuma izin vermeyeceği söylemini açık olarak seslendirmeye başlamıştır. Uluslararası düzeyde yaygın olan kanaat, Türkiye için önceliğin DAİŞ değil PYD, Suriye değil Rojava olduğu şeklindedir. Girê Spî'nin Kürtler tarafından DAİŞ'ten kurtarılmasının ardından Türkiye'nin sert mesajlar vermesi ve askeri hareketliliğin artması, bu kanaatin güçlenmesine neden olmuştur.

Girê Spî'nin DAİŞ'ten temizlenmesi sonucunda Kobani ve Cizre Kantonları arasındaki bağlantı sağlanmış durumdadır. Kürtler, Kobani ve Cizre arasını tekrar güvenilir bir bölge haline getirmeye

çalışmaktadırlar. Cizre ve Kobani arasındaki güvenliğin sağlanmaya çalışıldığı bir sırada, 25 Haziran 2015 Tarihinde DAİŞ çetelerinin Kobani'ye saldırması sonucu onlarca insanın hayatını kaybetmesi, Türkiye, PYD ve HDP arasındaki ilişkilerin sertleşmesine neden olmuştur. Kürt kamuoyunda bu saldırının Türkiye'nin desteği ve planlamasıyla oluştuğuna dair yoğun bir algının mevcut olduğunu gözlemlemek mümkündür.

Girê Spî'nin DAİŞ'ten temizlenmesi, Türkiye'nin devlet aklında ve kamuoyunda Kürt devleti tehlikesi şeklindeki algının yeniden harekete geçmesine neden olmuştur. PYD'nin kontrolündeki kantonların Türkiye'ye komşu olması, Türkiye'nin bu durumu önlenmesi gereken tehdit ve gelişme olarak değerlendirmesine neden olmaktadır.

Türkiye, PYD ile komşuluğu tehlikeli görürken, DAİŞ'in sınır kapısını kontrol etmesinin kendisine karşı bir tehdit oluşturduğuna dair bir beyanda daha önce bulunmamıştır. Türkiye, açık bir şekilde PYD'yi terörist olarak görmekte ve Rojava'daki idari ve siyasi oluşumu, bağımsız Kürt devletinin adımı olarak algılamaktadır. Türkiye, Kürtlerin ve PYD'nin DAİŞ ile mücadele etmediğini, DAİŞ'le mücadele adı altında bağımsız bir Kürt devleti kurmanın adımlarının atıldığını iddia etmektedir. Türkiye, DAİŞ'le mücadele adı altında Rojava'da ya da resmi söylemle Kuzey Suriye'de fiili bir duruma yani devlet tarzı bir yönetim oluşumuna hiçbir şekilde izin vermeyeceğini dünyaya deklare etmiş durumdadır. PYD'nin DAİŞ karşısında ilerlemesinin, Türki-

ye'de nefret ve öfke ile karşılandığını söyleyebiliriz.

Kürt karşıtlığına dayalı politika

Türkiye'nin, Karkamış-Öncüpınar arasındaki 110 kilometrelik hatta, sınır ötesinde 28-35 kilometre içeride bir askeri tampon bölge oluşturmayı planladığı ve yirmi bin civarında askeri gücü bu plan için hazır tuttuğu iddia edilmektedir. Güvenli tampon bölge kurmak için askeri operasyon yapmasının Türkiye'nin hakkı olduğu resmi ağızlardan söylenmesine rağmen, dış dünyada BM kararı olmadan yapılacak bir askeri hareketin işgal anlamı taşıyacağı ifade edilmektedir. Türkiye ve uluslar arası kamuoyunun askeri müdahaleye bakış açısı konusunda radikal bir farklılık bulunmaktadır.

Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ifadesi, Türkiye'nin Rojava konusundaki tutumunun diplomatik ifadesidir. Türkiye, Rojava ve Kürtler bağlamında Suriye'deki statükonun korunması gerektiğini savunmaktadır.

Kürt kamuoyunda Türkiye'nin DAİŞ'i desteklediğine dair güçlü bir algı mevcuttur. Türkiye'nin Koba-

ni'nin DAİŞ'in eline geçmesini istediği, DAİŞ militanlarının Türkiye üzerinden Rojava'ya ve Suriye'ye geçtiği, DAİŞ'in Türkiye üzerinden ticaret ve ekonomik faaliyette bulunduğu, DAİŞ'in elinde bulunan sınır kapılarına Türkiye'nin müdahale etmemesi, DAİŞ'in kamplarının Türkiye içinde bulunduğu iddiaları yoğun bir şekilde gündeme getirilmektedir. DAİŞ militanlarının sınır geçişlerini gösteren fotoğraflar ve videolar, DAİŞ ve Türkiye arasındaki ticari ve lojistik ilişkilere dair tartışmalar, DAİŞ'lilerin üzerinden çıktığı söylenen resmi belgelerin yayınlanması sonucu, Türkiye'nin DAİŞ'i desteklediğine dair iddialar yoğunluk kazanmaktadır.

Türkiye'nin Rojava politikası, PYD ve bağımsız devlet karışıklığı üzerine kuruludur. Türkiye, Rojava'da hiçbir şekilde özerk bir yapı istememektedir. Türkiye Esad rejimi devrildikten sonra oluşacak Şam rejimine Rojava'nın bağlı kalması gerektiğini ifade etmektedir. Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ifadesi, Türkiye'nin Rojava konusundaki tutumunun diplomatik ifadesidir. Türkiye, Rojava ve Kürtler bağlamında Suriye'deki statükonun korunması gerektiğini savunmaktadır.

Esad'ın Araplaştırma siyaseti

Yirminci yüzyılda Rojava'ya sürekli olarak demografik mühendislik projeleriyle müdahaleler yapılmıştır. 1960 yılından itibaren Hafız Esad rejimi, Kobani, Cizire ve Efrin'i birbirinden ayırmak için Kürt yerleşim yerlerini Kürtlerden arındırmış ve Kürtlerin yerine Arapları yerleştirmiştir. Arap Kemerî veya Arap Kordonu denilen demografik mühendislik uygulaması, Kürtleri birbirinden koparma ve Araplarla kuşatma projesidir. DAİŞ, Rojava'yı Kürtlerden arındırmak için elinden geleni yapmış, Kobani ve Girê Spî'de (Tel Abyad) Kürtleri yerinden sürmüştür. Girê Spî'nin (Tel Abyad) kurtarılması, Kobani ve Cizire'yi birbirinden ayıran Arap Kemerî'ni parçalamıştır. Kürtlerin DAİŞ'in kontrolündeki Cerablus'u kurtarması halinde Kobani ve Efrin arasındaki bağlantısızlığın ortadan kalkmasından yani Arap Kemerî denilen demografik mühendislik projesinin sonunun gelmesinden korkulmaktadır. Rojava'nın parçaları arasında bağlantının, birliğin ve ilişkinin önünün açılması istenmemektedir. Kürtler, yaşadıkları topraklarda DAİŞ çetelerine karşı mallarını, canlarını ve topraklarını

1960 yılından itibaren Hafız Esad rejimi, Kobani, Cizire ve Efrin'i birbirinden ayırmak için Kürt yerleşim yerlerini Kürtlerden arındırmış ve Kürtlerin yerine Arapları yerleştirmiştir. Arap Kemerî veya Arap Kordonu denilen demografik mühendislik uygulaması, Kürtleri birbirinden koparma ve Araplarla kuşatma projesidir.

savunmak için büyük bedeller ödemektedirler. Kürtler, kendi aralarında oluşturulan kuşatılmışlığı yarararak bölgeyle ve dünyayla ilişki kurmanın kanallarını açmaya çalışmaktadırlar.

Türkiye, Suriye politikası yüzünden dünyada yoğun eleştirilere maruz kalmaktadır. Türkiye'nin Nusra Cepesi ve DAİŞ dahil cihatçı grupları desteklediği ve sınırını yeterince kontrol etmediği, ABD dahil büyük devletler tarafından dile getirilmektedir. Türkiye, DAİŞ'e karşı kurulan koalisyona katılmamıştır. Dünya, Türkiye'nin DAİŞ'le mücadele bağlamında ortaya koyduğu politikanın ve pozisyonun ne olduğu konusunda ikna olmuş değildir. Türkiye, DAİŞ dahil hiçbir cihatçı terör örgütünü Suriye'de desteklemediği konusunda dış dünyayı ikna etmek şeklinde çetin bir meydan okuma ile yüz yüze bulunmaktadır.

Türkiye, Rojava'da Kürtlerin DAİŞ'e karşı vermiş olduğu mücadeleyi ABD ve diğer Batı devletlerinin desteklemesinden rahatsız olmaktadır. Türkiye, Batı'yı, terör örgütü olarak gördüğü PYD ve PKK'ya destek vermekle suçlamaktadır. DAİŞ'e karşı büyük mücadele veren PYD'nin kara operasyonlarına ABD havadan destek sağlamaktadır. Kürtlerin Kobani'de DAİŞ'i yenilgiye uğratması, Rojava'da kurulan seküler demokratik düzen, Kürt kadınlarının DAİŞ'e karşı mücadelede önplana çık-

ması, Rojava ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde gayri Müslim azınlıkların din ve vicdan özgürlüğünün korunması gibi faktörler, Kürtlerin dış dünyada itibarlı ve güvenilir bir muhatap olarak algılanmalarını sağlamaktadır. Rojava Kürtleri ve Batı arasında gelişen yeni ilişkilere pozitif bakmayan Türkiye, Batı'nın PYD'yi terörist örgüt olarak görmesini ve ilişki kurmamasını talep etmektedir. Batılı devletler, Türkiye'nin bu talebini karşılamamakta, aksine Batı kamuoyunda Türkiye'nin DAİŞ terör örgütünü desteklediğine dair güçlü bir kanaat sürekli olarak dile getirilmektedir. Uluslararası etkinliği ve itibarı olan medya organlarında bu konu sürekli olarak gündemde tutulmakta ve eleştirilmektedir.

Türkiye, Batı kamuoyunda kendisi hakkında oluşan DAİŞ terör örgütünü destekleyen ülke algısından rahatsız olmaktadır. Bu algıyı düzeltmek için Türkiye, sınırdaki mevcut askeri hareketliliğin Rojava Kürtlerine yönelik değil, DAİŞ'in ilerleyişine karşı bir tedbir olduğunu söylemekte, son haftalarda DAİŞ'e yönelik ülke içinde birtakım operasyonlar yapılmakta, DAİŞ'e katılmak üzere hareket eden bazı kimselerin tutuklandığı basına yansımaktadır. Türkiye, DAİŞ konusunda açık ve net bir pozisyon aldığını dünyaya anlatmaya çalışmaktadır.

Girê Spî'nin DAİŞ'ten kurtarılması, Suriye'de bütün dengeleri ve pozisyonları değiştirmiştir. Girê Spi'nin kurtarılmasıyla DAİŞ'in Türkiye kapısı kapanmış, Türkiye üzerinden DAİŞ'e insan ve ekonomik kaynak sağlama imkanı kalmamıştır. PYD, şu anda Rakka'nın çok yakınlarına kadar inmiş bulunmaktadır. Çatışmaların sürdüğü Haseke'nin kurtarılması halinde DAİŞ, Suriye'de

en ağır darbesini yiyecektir. Dünya kamuoyunda Girê Spî'nin kurtarılmasından sonra ilk defa DAİŞ'in bütünüyle Suriye'den çıkartılacağı umudu ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu şartlar altında Türkiye'nin Suriye'de bir askeri harekate geçmesinin dünya kamuoyunda olumlu ve meşru bulunmayacağı ifade edilmektedir.

Suriye savaşının başından itibaren Türkiye, Özgür Suriye Ordusu'nu desteklemiştir. ÖSÖ'ye olan desteğini sürdüren Türkiye, Tevhit ve Cihat Tuğayları, Ahraru's Şam gibi diğer Cihadist grupları da desteklemeye devam etmektedir. Idlib'i Esad rejiminin elinden alan Fetih Ordusu, adı geçen örgütlerin bir koalisyonundan oluşmakta ve Türkiye tarafından Fetih Ordusu desteklenmektedir. Resmi yetkililer, bu grupları ılımlı unsurlar olarak değerlendirmektedir. Bu gruplar, Halep'i Esad rejiminden almak için yoğun bir çaba içindedirler. Cihadist örgütler, ele geçirdikleri topraklarda bir şeriat düzeni kurmayı amaçlamaktadırlar. Girê Spî'nin DAİŞ'ten kurtarılmasından sonra Türkiye, PYD'yi Türkmenlere ve Araplara karşı katliam yapmak ve yerlerinden sürmekle suçlamaktadır. Türkiye, PYD'ye karşı Suriye'de bir Türkmen Ordusu kurmaya çalışmaktadır. Türkmen kartını kullanan ve Cihadist unsurları destekleyen Türkiye, tampon veya uçuşa yasak bölgenin oluşturulması için Amerika'nın desteğini ararken Rojava Kürtlerinin Batıdan izolasyonunu istemektedir.

Türkiye'nin tehdit hiyerarşisi

Suriye savaşı, Türkiye'nin bir tehdit hiyerarşisi oluşturmasına neden olmuştur. Tehdit hiyerarşisinde Türkiye, birinci tehdit olarak PYD ve Rojava'yı gör-

mektedir. Türkiye, ikinci olarak Nusayri Esad rejimini tehdit olarak değerlendirmektedir. Suriye’de savaşı cihadist grupları tehdit olarak görüp görmediğine dair Türkiye’nin net ve açık bir politikası bulunmamaktadır. Dünya kamuoyunun bir numaralı sorun olarak gördüğü DAİŞ konusunda, Türkiye’nin tehdit algısının, anlayışının ve politikasının nasıl olacağını dünya bilmemektedir. Türkiye’nin tehdit hiyerarşisinin aksine dünyanın, farklı bir tehdit hiyerarşisi bulunmaktadır. Dünya için birinci tehdit, DAİŞ’tir. İkinci tehdit, cihadist yapılardır. Üçüncü tehdit ise Esad rejimidir. Dünya kamuoyunda Rojava ve PYD, tehdit olarak algılanmamaktadır. Türkiye ve dünyanın tehdit algılarının ve önceliklerinin farklı oluşu, izledikleri politikaların radikal bir şekilde farklılaşmasına neden olmaktadır.

7 Haziran’dan sonra

7 Haziran seçimlerinden sonra hiçbir parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu sağlayamamıştır. Meclis’e Ak Parti, HDP, CHP ve MHP girmeyi başarmıştır. HDP’nin 7 Haziran seçimlerinde % 13 civarında oy alarak 80 milletvekiliyle Meclis’e girmesi, büyük bir başarı olarak kabul edilmektedir. HDP’nin barajı aşması, diğer siyasi aktörler tarafından kabul edilmemiş, HDP’ye bölücü ve terörist örgütün uzantısı suçlamaları yöneltilmeye başlanmıştır. Türkiye, koalisyon tartışmalarıyla ve HDP’nin seçim başarısıyla uğraşırken dış dünyada İran, Amerika ve büyük devletlerle nükleer krizini çözüme kavuşturan bir antlaşma imzaladı. Ortadoğu’da İran ve ABD arasındaki yakınlaşma, Türkiye’yi yeni politika arayışlarına yöneltmiştir.

Suruç’ta Kobani’yi inşa faaliyetlerine katılmak üzere yola çıkan 300 ki-

şilik grubun basın açıklamasına DAİŞ tarafından yapıldığı iddia edilen bir intihar saldırısı düzenlendi. İntihar saldırısı sonucunda 32 kişi hayatını kaybetti. Suruç katliamından sonra sınırda DAİŞ tarafından bir Türk askeri öldürüldü. Bu olay üzerine Türkiye, DAİŞ hedeflerine

Suriye savaşı, Türkiye’nin bir tehdit hiyerarşisi oluşturmaya neden olmuştur. Tehdit hiyerarşisinde Türkiye, birinci tehdit olarak PYD ve Rojava’yı görmektedir. Türkiye, ikinci olarak Nusayri Esad rejimini tehdit olarak değerlendirmektedir.

askeri olarak karşılık verdi ve Türkiye içinde DAİŞ’e yakın olduğu bildirilen iki yüz civarında kişi tutuklandı. Bu arada Türkiye, İncirlik başta olmak üzere Batman, Diyarbakır ve Malatya üslerini ABD ve koalisyon güçlerinin kullanımına açma konusunda Amerika ile mutabakata vardığını duyurdu. Türkiye’nin Amerika ile üsler konusunda anlaşması ve DAİŞ’le mücadelede aktif olarak yer alacağını ifade etmesi, Türkiye’nin Suriye ve Rojava konusundaki dış politikasının yeni bir döneme girdiğini göstermektedir.

Türkiye, üslerin kullanımı konusunda Amerika ile anlaştıktan sonra, Kandil’deki PKK kamplarına yoğun bir hava bombardımanı başlatmış ve yüzlerce kişiyi tutuklamıştır. Türkiye, DAİŞ karşıtı koalisyonda yer almak ve üslerin kullanımına izin vermesi karşılığında PKK ile mücadelesine ses çıkarılmamasını istemektedir. Türkiye, DAİŞ ile sembolik düzeyde mücadele ederken, asıl yoğun saldırıları ve savaşı PKK-PYD-HDP’ye karşı vermektedir.

Türkiye, şu anda DAİŞ tarafından kontrol edilen Cerablus-Azez bölgesinin

Türkiye, Suriye’de uyguladığı dış politikayla oyun kurucu ülke ve model ülke iddialarını test etmiştir. Suriye savaşı ve Rojava politikası, Türkiye’nin oyun kurucu ülke ve model ülke iddialarının gerçekliğinin ciddi bir şekilde zayıflamasına ve sorgulanmasına neden olmuştur.

PYD’nin eline geçmesini istememektedir. Cerablus-Azez bölgesinin Kürtlerin eline geçmesi halinde Kobani ve Efrin arasındaki coğrafi engel ortadan kaldırılmış olacaktır. Türkiye, Cerablus-Azez bölgesi DAİŞ’ten temizlendikten sonra bu bölgenin güvenli bölge statüsünde ılımlı unsurlara yani Türkmen Tugaylarına bırakılmasını planlamaktadır. Amerika’nın Kürtleri ve PYD’yi sattığına ve Amerika’nın Türkiye’nin politikasına yaklaştığına dair bir algının oluşturulması özellikle yaygınlaştırılmaktadır.

Türkiye, Suriye’de uyguladığı dış

politikayla oyun kurucu ülke ve model ülke iddialarını test etmiştir. Suriye savaşı ve Rojava politikası, Türkiye’nin oyun kurucu ülke ve model ülke iddialarının gerçekliğinin ciddi bir şekilde zayıflamasına ve sorgulanmasına neden olmuştur. Türkiye, şimdiye kadar Suriye politikasını revize etmeye ihtiyaç duymamıştır. Amerika ile yapılan üsler anlaşması ile Türkiye, Ortadoğu’da dengeleri değiştiren ülke şeklinde bir algı oluşturmaya devam etmektedir. Uygulanan Suriye politikasının ne getirip ne götüreceğini, ilerleyen günler belirleyecektir. Oluşan dengeler veya dengesizliklere dair kesin bir öngörude bulunmak sağlıklı olmamasına rağmen, Türkiye’nin Suriye politikasının her zaman sürprizlere gebe olduğunu söyleyebiliriz.

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi

Hevpeyvîn

Em rêvebiriya xweserî baştir dibînin ji navçên Kurdî re, di çarçewa Sûriyake demoqrat û perlemanî federal de

Elî Şemdîn *

Rêzdar Kek Elî, wek hûn jî dizanin rewşa Suriyeyê roj bi roj ber bi xirabiyê ve diçe. Li gor we ev rewşa îro wê çawa bidawî bibe? Ji bo pêşeroja Suriyeyê hûn çi difikirin?

Rast e, weke we got, rewşa Suriyeyê roj bi roj ber bi xirabiyê ve diçe û li gor vê rewşê Sûriya ber bi astekî ne diyar ve tê ajotin, ji ber ku êdî pêşeroja wê nema di destê xelkê wê de ye, şerê hêzên navdewletî û yên navçeyî li ser qada Sûriya bi rêve diçe, tenê miletê sûriya dibe qurbana berjewendiyên van hêzan.

Yê me weke Partiya Demoqrata Pêşverû Kurdî li Sûriya (PDPKS), weke me berê jî gotiye û îro jî dûbare dikin ku bi çek û top û tanga û bermîlên barûdê ev rewş qet çareser nabe, tenê bi riya diyalogê û giftûgoyê aştî û aramî tê meydanê. Lê ewên bazirganiyê bi çarenûsa miletê Sûriya dikin, çi ji aliyê rêjîmê yan ji aliyê

oposiyonê ve, ew in yên ku rê li ber aştîyê digrin û tenê riya şer hildibijêrin.

Bi taybetî ev prosesa ku Kurd li Suriyeyê tê de derbas dibin hûn çawa dibînin, dinirxînin? Ji alî firsendan û xeteran ve...

Weke me got, Sûriya bi giştî êdî ber bi wêranî û xerabûnê ve diçe û hêzên tûndrew û tîrorist ji hemî aliyê diniyayê berê xwe didine Sûriya û li ser qada wê şer dikin, kes nema dizane kî şerê kê dike, tenê rêjîm û hevbendê xwe ji vê rewşê qazancê dikin, yê me Kurd jî em ketin ber van pêlan de, em hatin dabeşkirin li ser van bereyên şer û parçebûn kete nav rêza Kurdî de. Nakokîyan serê xwe bilind hildan ta astekî gelekî metirsîdar, ne xasim di navbera ENKS û TEVDEMê de, ku êdî ev derfeta zêrîn li pêşîya kurdên Sûriya ber bi windabûnê ve diçe. Ne veşartî ye ku ew hêza desthilatdar li navçeyên kurdî ew bi

xwe berpîrs e di ber vê rewşê de.

Bi qasê ku em dişopînin tevgera Kurd heta nûha di nava xwe da tifaqek ku hewce ye pêk neaniye. Di sala 2012 de li Hewlêrê di navbera ENKS û PYD-yê de peymanek hat îmzekirin. Sala çûyin jî li Duhokê di navbera her du aliyan de mutabaqatek hat qebûl kirin. Lê heta niha di pratîkê de tu encam jê derneket. Gelo sedemê vê yekê çi ne? Ev pîrsgîrek wê çawa bê safîkirin?

Rast e gelek rêkeftin hatin imze kirin di navbera ENKS û PYD de, lê mixabin ne hatine cîbicî kirin ji aliyê PYD ve ku qet karê hevbeş qebûl nake û bi

Yê me weke PDPKS, em her û her dibêjin ku tenha rê ji bo serkeftin û bi destxistina mafê kurd, yekrêziya wan e. Îro jî em bang dikin ku tevgera kurdî bibe yek, lê mixabin ne ENKSê amade ye ji vê yekîtiyê re û ne jî TEVDEM hevbeşiyê qebûl dike

takrewî desthilat girtiye destê xwe, tevî ku ENKS jî bi lawazbûn û qelsiya xwe beşekî ji vê berpîrsiyatiyê hildigre ser mile xwe, ku nikarî bû xwe li ser erdê bide qebûl kirin.

Yê me weke PDPKS, em her û her dibêjin ku tenha rê ji bo serkeftin û bi destxistina mafê kurd, yekrêziya wan e. Îro jî em bang dikin ku tevgera kurdî bibe yek, lê mixabin ne ENKSê amade ye ji vê yekîtiyê re û ne jî TEVDEM hevbeşiyê qebûl dike, lewma roj bi roj nakokî kûrtir dibin û mîletê kurd bê hêvî dibe û ji welatê xwe ber bi koçberî û penaberiyê ve diçe. Di encam de pîrsa Kurd dikeve metirsiyeke mezin de û ev derfeta zêrîn li ber Mîletê kurd winda dibe bi yekcarî.

Gelek rexne li ser ENKSyê tên kirin ji ber qelsiya wî di pêvajoya Rojavayê

Kurdistanê de. Gelo hûn vê nêrinê çawa dibînin, li gor we ENKS ji aliyê pratîkê de çiqas çalak û karîger e?

Ew rexne ku li ENKS têne kirin, ne tenê rast in lê belê digihine astê gunah-kariyê di derheqa pîrsa kurdî de li Sûriya, ji ber ku di roja damezrandina ENKS bi sedan hezar xelk derketin xwepêşandanan û pêşwazî piştgîrî lê kirin, lê roj bi roj ew piştgîrî kêmbû û xelkê xwe ji pişt da paş. Ji ber ku partiyên ENKS nikarî bûn bibin ciyê wê baweriyê, û man di nav pêlên nakokîyan de li ser berjewendiyên partîti û kesayetiyê de û li şûna ku ev Encûmen bibe derfetek ji bo yekrêziya partîyan, bû hêlîna parçebûn û berberiyê. Evê yekê ENKS lawaz û qels kir, hêdî hêdî ji erkê xwe dûrket û bi nakokîyan mijûl bû, û hêviyê cemawer li ser kêmtir bûn.

Piştî şikestina DAIŞê li Telabyadê ji alî YPG û hevpeymanê wî, Turkiyê bi iddia ku ‘Kurd dixwazin li Bakurê Suriyeyê koridorek Kurd ava bikin’ dixwaze mudaxilê Suriyeyê bibe. Hûn vê helwesta Tirkîyeyê çawa dinirxînin?

Turkiya nikarê wî mêjiyê nijadperestî ji sere xwe bavêjê, ew her û her behana bi xwe çêdikê ku rê li ber hêviyên Kurdan bigre, helwesta Turkiya derbarê Sûriya bi gîştî û Kurdan bi taybet gelekî xerab û metirsîdar bû, ew her û her berjewendiyên xwe berçav digre, lewma gelek caran bi aşkere piştgîriya DAIŞê girtiye, Turkiya van iddia dike ji bo ku mercên xwe li ser hêzên navdewletî bide meşandin.

Bi nêrîna we armanca Tirkîyê ya esasî ya ketina Suriyê çi ye? Çira Tirkîyê evqasa daxwazkar e ji bo ketina bakurê Suriyeyê?

Weke me pêştir got, Turkiyê bercewen-

diyên xwe diparêzê, sînorê wê li gel Sûriya zêdetir ji 800 km. ye û seranserê vî sînorî Kurd in. PYD jî li vê navçeyê desthilatdar e. Ev hemû sedem in ku Turkiye li behana bigere derbasî nav Sûriya bibe, lê ya rast ew e ku Turkiye li şûna mûdaxela laşkerî bike, gerek e li gel Kurdan û opo-siyona Sûrî rêbikeve û bi alîkariya hêza navdewletî li riyeke bigerin ku korîdorekê

Nûnerê UN, Berêz Sitêvan Dîmistora, gelek hevdîtin li Cinêvê bi hêz û alî û kesatiyên Sûriya yê re kirin, çi ji opo-siyonê yan ji rêjîmê, bi mebesta ku bigihê nerîna dawî li ser rewşa Sûriya û ji bo amade kirina Cinêva siyem.

bi hev re avabikin, nek Turkiya bi tenha xwe vî karî bi riya laşker û çekan pêkbîne.

Gelo ji bo Kurdan yekkirina axa Kurdistanê Rojava di rewşa îro de çiqas mimkûn e an jî rasteqîn e?

Ne veşartî ye ku yek ji hêviyên miletê Kurd ew e ku ne tenê yekxistina navçên Kurdî li Sûriyayê, lê belê yekxistina her çar parçên Kurdistanê. Dujmin her û her xwestiyê kurdan ji hev bixe, û welatê wan jî parçe parçe bike, mixabin biriyara avakirina 3 Kantona li navçên Kurdî li Sûriya, alîkar bû ji hevxistina van navçan re. Derfetek hebû van navçan bikin yek, lê belê parçebûna Kurdan ew derfet ji dest da.

Wek tê zanîn PYD di Kurdistanê Rojava de di bin navê 'Kanton' sistemek/sazumanek bicîh dike. Di vê derbarê de nêrîna we çi ye, hûn sistemek çawa ji bo Kurdistanê Rojava pêşniyar dikin?

Rast e, PYD bi tena xwe sîstema Kantona bi kar anîye, ev sîstem qet ne cudaye ji rêvebiriya xwecihî (îdara meheli) û tu nasname wê ya Kurdî tune ye, yê me, em

rêvebiriya xweserî baştir dibînin ji navçên Kurdî re, di çarçewa Sûriyayê demokrat û perlemanî federal de.

Li gor we derbarê Suriyeyê û bi taybetî jî Kurdên Suriyeyê tu bernameyê-ke Amerika yê zelal heye an na? Hûn siyaseta Amerikayê ya di vê warî de çawa dibînin?

Mixabin, gewretirîn sedem ku kêşa Sûriya dirêjtir û kûrtir kir ew e ku Emerîka ji bo çareseriyê vê kêşê tu helwesteke zalal pêşkêş nekir. Di vê dawiyê de ji bo şerê DAÎŞ bi rêjîma Esed re kete hevkarîyê de, bernama Emerîka ya serekî ew bû ku berjewendiyê xwe biparêze.

Hewldanên pêvajoya Cenevreyê ku bi armanca şerê navxwe yê li Suriyeyê bi riya hevdîtinan û bi aşîtiyane safîbî-ke di kîjan qonax da ye, ji bo vê çi hêvî hene?

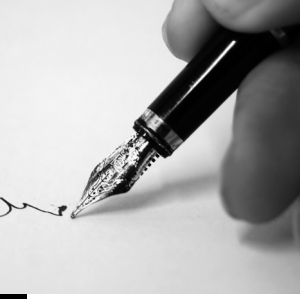
Vê dawiyê, Nûnerê UN, Berêz Sitêvan Dîmistora, gelek hevdîtin li Cinêvê bi hêz û alî û kesatiyên Sûriya yê re kirin, çi ji opo-siyonê yan ji rêjîmê, bi mebesta ku bigihê nerîna dawî li ser rewşa Sûriya û ji bo amade kirina Cinêva siyem. Di vê çarçewê de ligel şanda ENKSê jî bi serokatiya berêz Ebdul Hemîd Derwîş hevdîtiên dirêj dirêj hat kirin. Lê mixabin wan hevdîtinan ta niha hîç encamek nedaye. Tenê tê baskirin ku guman heye hêza navdewletî bi alîkariya Turkiyê wê navçên aram li herêmen Kurdî avabike. Lê em nizanin ta kîjan astî ev dengo rast e.

Gotinek we heye ku hûn lê zêde bikin, kerem bikin...

Gelek spas ji Kovara Deng re, ku guhdanê bi pîrsa kurd li Sûriya dike û ji xwendevanên xwe re dike bin roniyê de.

** Endamê Mekteba Siyasî û nûnerê PDPKS li Herêma Kurdistanê.*

Bir federal devlet örneği - Hindistan

Kamuran ACAR

Tanımlar

Birden fazla devletin bir araya gelerek tek bir siyasi birlik (güç) şeklinde oluşturdıkları siyasi yapıya federal devlet denir. Siyasi birliğe katılan her bir devlet, federe devlet olarak adlandırılır.

Federe devletlerin kendilerine özgü yasama, yürütme ve yargı organları vardır. Fakat bu organlar Federal Devletin (üst devletin) anayasasına aykırı işlemler yapamazlar. Federe devletler iç işleyişlerinde güvenliği sağlamak için silahlı polis gücü kurabilirler ancak ağır silahlı askeri güç oluşturamazlar. Bu yetki federal devlete aittir.

Her federe devlet kendi ülkesinin yönetimi konusunda yetkiliyken, diğer devletlerle olan ilişkilerin düzenlenmesinde çoğunlukla federal devlet yetkilidir. Bazı ülkelerde eyaletlerin dış politika konusunda başka devletlerle bağımsız görüş-

me yapabildiği de (Federal Almanya) görülmektedir.

Federe devletlerin yetki alanlarının genişliği bütün ülkelerde aynı değildir. Bazı ülkelerde federe devletlerin yetkisi çok fazla iken, bazılarında yetkiler azdır. Örneğin Kanada güçlü bir federal devlet, zayıf eyaletler; ABD ise zayıf bir federal devlet ve güçlü eyaletler olarak başlamış, ancak Kanada'da eyaletler giderek güçlenirken, ABD'de giderek zayıflamıştır.

Federal yönetimde devlet fonksiyonları, üniter devletten farklı olarak tek bir merkezden yürütülmeyip, en az iki yönetim alanı arasında bölüştürülür. Bu yönetim alanlarında, kamusal faaliyetleri gerçekleştirecek devlet organları ayrı ayrı bulunur. Federe yönetimlerin hiç biri tek başına merkezi iktidar niteliğinde değildir. Her yönetimin kendi parlamentosu ve bayrağı vardır. Dolayısıyla yetkiler tek bir

merkezde toplanmaz, yerinden yönetilir. Yönetimler birbirine bağımlı değildir, aralarında eşittirler ve bir yönetim alanı diğerine yetki tanıyamaz veya yetkisini kısıtlayamaz. Yönetim sistemindeki ilişkiler eşitlik temelindedir ve bu durum anayasal güvence altındadır.

Özerklik ise, bir iktidar merkezinin, daha güçlü başka bir iktidar merkezinden kazandığı yetki ve pozisyonu tanımlar. Yetkiler, merkezden yerele veya bölgeye aktarılmıştır. Özerk yönetim alanı, merkezi iktidara bağlı olan yerel veya bölgesel iktidar konumundadır. İki yönetim birbirine eşit değildir, biri yetkiyi tanıyan, diğeri kendisine yetki aktarılandır. Dolayısıyla, kendisinden daha güçlü bir iktidar merkezi tarafından ve sadece yetkiyi veren tarafından belirlenen alanlarda bağımsız hareket edebilir. Doğal olarak federal yönetim sisteminden bir kademe geridedir.

Federe devletlerin her biri iç hukuklarında farklı yargılama yöntemleri belirleyebilir. Bir federe devlet için suç oluşturan durum, bir diğeri için suç sayılmayabilir. Farklı federe devlet yasalarının uygulanmasında çoğunlukla bulunulan yer göz önüne alınır. Fakat uygulamada kişilerin hangi federe yapıya bağlı bulunduğuna göre de hareket edildiği görülmektedir. Bu durum ülkeden ülkeye ve özgürlüklerin genişliğine göre farklılık taşımaktadır. Yine uygulamada görülen bir başka durum da, dolayım esnasında olan vatandaşın çelişen yasalara muhatap kalması durumunda üst anayasa kanunlarının geçerli olacaktır.

2011 verilerine göre dünyada 28 federal devlet vardır. Bunlar; ABD, Almanya, Arjantin, Avustralya, Avusturya,

Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, Bosna-Hersek, Brezilya, Etiyopya, Hindistan, Güney Afrika, Irak, İspanya, İsviçre, Kanada, Komorlar, Malezya, Meksika, Mikronezya, Nepal, Nijerya, Pakistan, Rusya, Saint Kitts Nevis, Güney Sudan, Sudan ve Venezuela'dır.

Hindistan'ın Genel Yapısı

“Uğrunda ölmeyi göze alacağım birçok dava var, ama uğrunda öldüreceğim hiç bir dava yoktur” diyen dünyadaki en önemli sivil itaatsizlik lideri Mahatma Gandhi'nin önderliğinde 1947 yılında bağımsızlığını kazanan Hindistan, 1950 yılında kabul edilen anayasa ile bu günkü Hindistan Cumhuriyeti'ne dönüşmüştür. Mahatma Gandhi, şiddeti reddederek, pasif direniş yöntemleri geliştirmiş ve Britanya sömürgecilerinin Hindistan'ı terk etmesini sağlamıştır.

Hindistan 1,2 milyar nüfusu ile dünyadaki en büyük ikinci ülkedir. Bombay, Delhi ve Kalküta en büyük üç şehridir. Okuryazarlık oranı kadınlarda %54, erkeklerde %75, toplam nüfusta %65'tir. Nüfusun %20'si şehirlerde %80'i köy ve kırlarda yaşar.

2010 verilerine göre AB, ABD, Çin ve Japonya'dan sonra 5. Büyük ekonomidir. Yazılım geliştirme konusunda önde gelen ülkelerdendir. En hızlı büyüyen ekonomilerden biri olmasına rağmen yoksulluk ve kötü beslenme oranı yüksek, okuryazarlık oranı düşüktür.

Laik Hindistan, Hindu, İslam, Budizm, Hristiyanlık, Jainizm, Sihizm ve diğer sayısız dini geleneğe ev sahipliği yapar. Hindistan'da tüm dinlerce kabul edilen ortak uygulamalar vardır ve her yıl çeşitli topluluklar tarafından müzik ve dans festivalleri gerçekleştirilir. Her

topluluğun kendi hac yerleri, kahramanları, efsaneleri bu toplumsal kabul ve özgün farklılıklar içinde birbirine karışır.

Nüfusun %83'ü Hindu, %11'i Müslüman, %2'si Hristiyan, %2'si Sih, %2'si diğer dinlere mensuptur.

Nüfusun %72'si Hint-Aryan, %25'i Dravidian-Moğol, %2'si Mongoloid, %1'i diğer uluslardan oluşur.

Hindistan'da konuşulan 850 çeşit dil vardır. Resmi olarak kabul edilen 22 dil vardır. Halklar birbiriyle anlaşmak için ortak dil olarak Hintçe veya İngilizce konuşurlar. Bir dönemin başbakanı ile cumhurbaşkanı farklı dilleri kullandığından İngilizce anlaşabiliyorlardı. Her federe devlette Hintçe, İngilizce ve o federe devletin yerel dili resmi dil olarak kabul edilmiş olup bütün işlemler en az üç dil üzerinden yürütülür.

Britanya'nın sömürgesi olduğu dönemde İngilizler tarafından gelişigüzel yaratılmış eyaletler geniş etnik çeşitliliği yansıtmıyordu. Bağımsızlığın ardından baş gösteren yönetsel istikrarsızlığı ve etnik çeşitlilik sorununu çözmek üzere Hindistan Parlamentosu 1956 yılında ülkeyi etnisite ve dil sınırlarına göre yeniden düzenledi.

Daha sonra Hindistan'da bulunan eski Fransız ve Portekiz sömürgeleri 1962 yılında Hindistan Cumhuriyeti'ne birlik bölgeleri olarak katıldılar.

Siyasi Yapı

Federal devlet yapısına sahip olan Hindistan, 29 Eyalet ve 7 Birlik Toprağı'ndan oluşmaktadır. Eyaletler kendi hükümetlerine ve parlamentolarına sahiptirler. Yönetim, merkezi hükümet ve eyalet hükümetleri arasında bölüştürülmüştür. Birlik toprakları ise merkezi hükümetin yönetimi altında olup, cum-

hurbaşkanı tarafından atanan valilerce yönetilmektedir.

Ülkedeki siyasi partiler, “Ulusal Partiler” ve “Eyalet Partileri” olarak iki gruba ayrılmaktadır. Ulusal Partiler ülke çapında ve neredeyse her seçim bölgesinde seçimlere katılırken, Eyalet Partileri bir veya iki eyalette seçime giren yerel partiler durumundadır. Parlamenterlerin parti değiştirmesi yasaklanmıştır.

Hindistan Anayasası'nın giriş bölümünde “Devlet, toplumcu, sosyal adalete dayanan, halk egemenliğini her şeyin üzerinde tutan, eşitlikçi, eşit ve aynı haklara sahip vatandaşlardan oluşan federal ve ulusal bir devlettir; federalizm ülkenin siyasal rejiminin en önemli unsurudur ve kültürel zenginliğin de temel güvencesidir” denilmektedir.

Hindistan, ilk genel seçimlerin yapıldığı 1952 yılından itibaren çok partili parlamenter demokrasiye geçmiştir. Bugün, parlamentoda dört ve üzeri milletvekiliğine sahip 21 parti bulunmaktadır.

Yasama

İki kademeli parlamento sistemi bulunur. Halk Meclisi ve Eyaletler Meclisi. Her eyaletin kendi parlamentosu ve hükümeti bulunmaktadır.

a. Halk Meclisi

Halk Meclisi'nin 552 üyesi bulunur. Hükümet veya Eyaletler Meclisi tarafından gönderilen yasa tasarı ve tekliflerini komisyonlara gönderir. Komisyonlardan gönderilen yasa metinleri genel kurul tarafından görüşülür ve karara bağlanır.

Meclis üyeleri, görevleri dışında gelir getirici faaliyette bulunamazlar.

b. Eyaletler Meclisi

Eyaletlerin parlamentoları ve birlik toprakları tarafından seçilmektedir. 250

üyeleri bulunmaktadır. Temel görevi, yasaların ve anayasa değişikliği ile ilgili yasaların yapılmasını sağlamak, devletin temel görevlerinin yerine getirilmesini gözetmek ve bölgesel farklılıkları gidermektir.

Yürütme

Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşur.

a. Cumhurbaşkanı

Federal devletin başı ve yürütmenin en üst amiri olup, parlamentonun ve eyalet meclislerinin seçimle göreve gelmiş üyelerinden oluşan bir seçmenler kurulunca seçilir.

Hindistan devlet başkanının yürütme yetkisi yoktur.

b. Başbakan ve Bakanlar Kurulu

Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından Halk Meclisi üyeleri arasından atanır ve bakanlar kurulu üyelerini belirler. Başbakan hükümet politikalarını ve merkezi yönetimin üstlendiği görevleri yürütür, parlamento ile cumhurbaşkanı arasında iletişimi ve bakanlıklar arasındaki koordinasyonu sağlar.

Yargı

Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı anayasal güvence altındadır. Anayasa Mahkemesi en büyük yönetsel mahkeme, başkanı devletin en yüksek savcısıdır. Anayasa Mahkemesi eyaletler arası sorunlarda arabuluculuk yapar.

İdari (Yönetsel) Yapı

Hint Yerel Yönetimleri, eyaletlere göre farklılıklar göstermekle birlikte oldukça geniş bir görev ve yetki ağına sahiptir. Eyalet yönetimleri, kamu düzeni, polis, adalet hizmetleri, tarım, su sağla-

ma, sulama, eğitim, kamu sağlığı, arazi, sanayi ve yerel yönetim konularında yetkiye sahiptir.

Yerel yönetimler kırsal ve kentsel yönetim olarak ikiye ayrılır.

1. Kırsal Yerel Yönetim Birimleri:

Demokratik Yerinden Yönetim Birimleri olarak da isimlendirilmektedir. Temelde üç aşamalı bir yönetim sistemine dayanır. Sistemin en tepesinde İl Meclisleri, ikinci aşamada Blok Meclisleri ve son aşamada Köy Yönetimleri bulunur.

Bu yönetimlerin temel görevleri, kırsal kalkınma programlarını uygulamaktır. Sulama, yol ve alt yapı yatırımları, genel temizlik, atık yönetimi, nüfus kayıtlarının tutulması, tarım ve hayvancılığı geliştirecek tedbirler almak bu birimlerin zorunlu görevleridir. Dinlenme tesislerinin yapılması, fuarların düzenlenmesi, kesim alanlarının kurulması gibi isteğe bağlı görevleri de bulunmaktadır.

1.1) İl Meclisleri:

Bazı eyaletlerde bulunmamakla birlikte sayıları 300'den fazladır. Görevleri eyaletlere göre değişiklik gösterir. Genel olarak, eşgüdüm, karar alma-yürütme ve denetim olmak üzere üç tür görevi vardır.

1.2) Blok Yerel Yönetimleri:

Ortalama 48 köyün bir araya gelerek oluşturdukları yönetimdir. Köy Meclisi ve İl Meclisi'nden daha güçlü konumdadır.

1.3) Köy Yönetimleri:

Kırsal yönetim birimlerinin en altında bulunur. Ortalama nüfusu 1.000 olan yerleşim alanlarına kurulur.

2. Kentsel Yerel Yönetim Birimleri:

Bu birimlerin, kent nazım planları ve kamu binalarının yapılması, su ve kanalizasyon işleri, aile planlaması, nüfus hizmetleri, sağlık hizmetleri, eğitim ve öğretim faaliyetleri, ibadethanelerin açılması, yol ve cadde yapımı, atık yönetimi gibi zorunlu görevleri vardır.

İsteğe bağlı görevler ise, yerel yönetimlerin gelir ve gider durumuyla ilgilidir. Kamusal temizlik alanlarının kurulması, ağaçlandırma faaliyetleri, doğal afetlerle mücadele, eğlence merkezlerinin düzenlenmesi ve fuarcılık, toplu konut, toplu taşıma hizmetleridir.

Beş aşamalı bir kurumsallaşma vardır: Belediye Kurumu, Belediye Yönetimi, Bölge Kurulları, Özel Alan Komiteleri ve Kasaba Komiteleri.

2.1) Belediye Kurumu:

Metropol niteliğini kazanmış kentlerde çok boyutlu ve etkin hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla oluşturulan bu yönetim biçimi yetki ve özerklik açısından geniş bir hareket alanına sahiptir. Karar alma organı Kurum Meclisi'dir. Başkanın doğrudan ve bağımsız olarak yürütme yetkisi bulunmaz, yetkileri temsilidir. Eyalet hükümeti, kurumun faaliyetlerini denetler, gerektiğinde kurumu feshedebilir ve yönetimi üstlenebilir. Yürütme yetkisi, aynı zamanda bir kamu görevlisi olan Belediye Sekreteri ve Komisyon tarafından yerine getirilir.

2.2) Belediye Yönetimi:

Nüfusu 5.000-30.000 arasında değişen ve daha çok kentli bir yaşam süren yerleşim alanlarında kurulur. Genel karar alma organı Belediye Meclisi'dir. Meclis üyeleri doğrudan halk tarafından seçilir.

2.3) Bölge Kurulları:

Teknik ya da parasal açıdan Belediye

Kurumları'nın ya da Belediye Yönetimleri'nin tek başına yapamayacakları görev ve sorumlulukların yerine getirilebilmesi amacıyla kurulan birimlerdir. Daha çok ekonomik veya alt yapı hizmetlerinin yerine getirilmesi amacıyla oluşturulur.

2.4) Özel Alan Komiteleri:

Belediye yönetiminin oluşturulması için yeterli şartları oluşturmayan; ancak önem taşıyan ve genellikle yeni gelişen bir kentin çevresindeki alanlar için kurulan alt birimlerdir. Komite şeklinde faaliyet gösterirler. Görev süreleri kuruluş amaçlarının gerçekleştirilmesiyle biter. Komite, Belediye Meclisi'nin yetkilerine sahiptir. Üyeler ve başkan eyalet hükümeti tarafından atanır.

2.5) Kasaba Komiteleri:

Eyalet yasalarıyla kurulur, meclis sistemi çerçevesinde faaliyet gösterir. Üyelerin bir kısmı seçimle gelir, bir kısmı ise doğal üyelerdir. Görev ve yetkileri sınırlıdır.

Yerel Yönetimlerin Mali Yapıları

Federal yönetimin yerel yönetimlere aktardığı herhangi bir mali kaynak bulunmamaktadır. Yerel yönetimlerin mali kaynakları daha çok eyalet yönetimince sağlanır. Bütün yerel yönetimlere yasalar çerçevesinde vergi toplama yetkisi verilmiştir. Başta emlak vergileri olmak üzere, konut, meslek ve motorlu taşıtlar vergileri yerel yönetimlere bırakılan gelir kaynaklarıdır. Ayrıca eyaletler arasında dengeleme amacıyla kaynak aktarımı yapabilirler. Yerel yönetimlerin bağış, mal alım satımı ve kiralanması gibi mali kaynakları da bulunur. Borçlanma yoluyla gidebilir.

Merkez ve Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkiler

Yerel yönetimlerin merkezi yöne-

timle olan ilişkileri eyalet düzeyindedir. Eyaletler yerel yönetimler üzerinde kurumsal, yönetsel ve mali açıdan denetim yapmaktadır. Kırsal yerel yönetimler üzerinde eyalet yönetimleri sınır değişiklikleri yapabilme, meclislerde kadınlara ve dinsel topluluklara kontenjan ayırabilme; seçim tarihlerini, statülerini ve usullerini belirleyebilme gibi müdahale haklarına sahiptir; ancak seçimlerin yapılmasını toptan engelleme, yerel meclis çalışmalarına doğrudan müdahale etmeleri anayasal olarak engellenmiştir.

Eyalet yönetimleri, yerel yönetimlerin meclis üye sayılarını, seçim bölgelerini, seçim tarihlerini belirleme ve düzenleme yetkisine sahiptir. Kentsel yerel yönetimler, plan ve projelerini, bütçelerini, gelir kaynaklarını eyalete onaylatmak zorundadır.

Eğitim

Hindistan'da hem Hint-Avrupa hem Ural-Alтай hem de Çin-Tibet dil gruplarına bağlı diller bulunmaktadır. Bu yönüyle Hindistan, dünyada en fazla farklı dil ve kültürü bir arada tutan ülke konumundadır.

Anayasada, her eyalet yetkilisinin ve yerel yetkilinin, dilsel azınlık gruplarının çocuklarına, eğitimin ilk aşamasında ana dillerinde öğrenim görmeleri için yeterli olanakları sağlamaları gerektiği belirtilmiştir.

Çoğu eyalette, resmi dillere ek olarak, başka dillerde eğitim veren okullar da vardır. 23 eyalette üçten fazla, 12 eyalette beş ya da daha fazla eğitim dili vardır. Ancak göçmen ailelerin çocukları için anadilinde okul olanakları yetersizdir.

Bir Anekdöt:

Abant Platformu'nun Alevilik top-

lantısına katılan Hindistanlı Müslüman Profesör Anwar Alam;

- Hindistan'da şöyle bir inanış vardır; dünyada iki ülke mezarlıktan yönetiliyor, biri Kuzey Kore diğeri Türkiye. Ölmüş insanların hâlâ yaşayanların hayatını kontrol etmesi anlamında söyleniyor bu. Bizde devlet dairelerinde Gandhi'nin ya da diğeri önemli liderlerin fotoğrafları yoktur, sizde her yerde Atatürk'ün fotoğrafları var, tuhaf...

- Hint demokrasisini şu durumla daha iyi ölçebilirsiniz. Bizde bir vatan-daş, devlet başkanının karşısına çıkıp, ağzına geleni söyler. Bu konuda kimse onu yargılayamaz, cezalandıramaz.

- Bizde 22 ayrı resmi dil var. Devlet dairelerinde her evrak 22 ayrı dilde olmak zorunda. İhtiyaç duyulduğunda vatandaşa çevirmen temin edilir. Ulus tek din ve dil birliğiyle kurulan bir şey değil. Farklılıkların bir arada yaşama konforudur ulusu ulus yapan.

- Bizde ulusun birliği ulusu meydana getiren bütün farklı grupların hepsini, kendi etnik ve dini kimlikleriyle kabul etmeye dayanıyor. Böylece onlar kendilerini o ulusun güçlü ve ayrılmak bir parçası olarak görebiliyorlar. Siz o grubun kimliğini inkâr ederseniz eğer, onlar nasıl kendilerini ulusun bir parçası olarak görebilirler ki.

- Bizde devlet her dini grubun kendi bayramını kabul eder ve her grup kendi bayram günlerinde tatil yapar. Sizde mesela Aleviler ya da Museviler kendi kutsal günlerinde tatil yapamıyorlar.

Sonuç Yerine

Yetkilerin ve mali kaynakların merkezi idare ile yerel yönetimler arasında bölüşümü, ülkeler arasında çeşitli

farklılıklar taşımaktadır. Üniter (tekçi) yönetimin olduğu ülkelerde, yerel yönetimler merkezin vesayeti altında ve yürüncesinde iken, gelişmiş demokratik ülkelerde yerel yönetimlerin yetkileri fazla, kendilerini yönetme alanları geniştir. Özellikle federal yönetim sistemine sahip ülkelerde, yerel yönetimler mali açıdan daha fazla özerkliğe ve aynı zamanda belirli sınırlar içinde vergi koyabilme yetkisine sahip bulunmaktadır.

Hindistan'da bütün yerel yönetimlere vergi toplama yetkisi verilmişken, Türkiye'de yerel yönetimlerin kendi kaynaklarını oluşturmak için vergi koyma yetkisi yoktur. Dolayısıyla belediyelerin, gittikçe artan ve çeşitlenen hizmetlerini karşılamak için kaynakları da artırarak ihtiyaçları karşılama imkân ve yetkisi bulunmamaktadır.

Hindistan örneğinde görüldüğü gibi Federalizm, çok kültürlü ve çok uluslu ülkelerde farklı yapılara sahip toplulukların kendilerini özgür biçimde ifade edebilecekleri siyasi atmosfer sağlamaktadır. Federal yönetim biçimlerinde, sistemin ruhuna uygun olarak azınlık hakları korunmakta, yerinden yönetim güçlenmekte, despotik anlayış zayıflamakta, demokrasi bilinci artmaktadır.

Türkiye'nin Federal sistemle yönetilmesi durumunda; yani iki ayrı parlamento ile Türkler ve Kürtlerin kendi bölgelerinde eşit haklara sahip olarak kendilerini yönetmesi durumunda ülke rahatlar. Talepte bulunan diğer halklar için yine federal veya özerk bölgeler oluşturulur. Devasa büyüklüğe ulaşan Kürt sorunun çözümüyle birlikte diğer sorunların çözümü kolaylaşır. Federal idari yapılanma ile birlikte demokratik-

leşme hamlelerinin önü açılır. Onlarca yıldır işkence ve zulüm gören, katledilen, dili ve kültürü yasaklanan Kürt Halkı rahat bir nefes alır. Ancak bunların gerçekleşebilmesine zemin oluşturmak için ilk iş olarak, insanı öne çıkaran, bireyi devlete karşı koruyan, insan haklarına saygılı, demokratik ve özgürlükçü yeni bir anayasa yapılmalıdır. 12 Eylül Faşist Cuntası tarafından yapılan ve hala yürürlükte olan seçim yasası ve siyasi partiler yasası yeniden yazılmalıdır. Ceza yasasındaki 301. Madde ve benzerleri kaldırılmalı, özgürlükleri kısıtlayan yasaların yerine Avrupa Birliği normlarında yasalar yapılmalıdır. Bunların gerçekleşmesiyle birlikte Türkiye Ortadoğu'da imrenilecek yıldız ülke durumuna gelir. Sözü edilen idari-yönetimsel yapı ile bir bütün olarak ülke demokratik, şeffaf, hesap verebilen, insan hak ve özgürlüklerini gözetten bir yönetime kavuşmuş olur. Otoriter ve buyurgan zihniyetten vazgeçmenin zamanı geldi de geçiyor artık.

Kürtlerin kendi ülkelerinde federal bir yönetim şekliyle, Türkler ile eşit, barış içinde yaşamaları nihai talep olmalıdır. Böylesi bir yönetim biçimi hem Kürtler hem Türkler hem de toplumun Türk olmayan diğer kesimleri için adildir, hakkaniyetlidir, bu coğrafyada yaşayan herkesin yararınadır, toplumu özgür ve mutlu kılar, halklar barış içinde ve farklılıkların karşılıklı kabulü temelinde bir arada yaşar.

Türkiye, federal bir yapı ile demokratik bir ülke haline gelir. Türkiye çok uluslu, çok dilli, çok dinli, çok mezhepli ve çok kültürlü toplumsal yapıya sahip bir ülkedir. Böyle bir ülkeyi tek millet, tek bayrak, tek dil, tek din anlayışı ile diğer bir ifadeyle üniter sistemle yönetmek toplumun tümünü cendereye

sokmakta, sorun yaratmaktadır. Bu gün itibariyle Türkiye'deki mevcut idari sistem tıkanmış durumdadır.

Çıkış yolu Federal Sistem'dedir.

KAYNAKÇA

Acar, Kamuran; Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı. Deng Dergisi. <http://www.dengeazad.com/en/NewsDetailN.aspx?id=26406&LinkID=118>

Av. Hasan Dağtekin; Federalizm ve Federe yönetimler. Deng Dergisi. <http://www.dengeazad.com/en/NewsDetailN.aspx?id=10969&LinkID=158>

<http://www.birbilenyokmu.com/federasyon-nedir.html/>

[http://www.mfa.gov.tr/hindistan-siyasi-gorunu-](http://www.mfa.gov.tr/hindistan-siyasi-gorunu-mu.tr.mfa)

[mu.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/hindistan-siyasi-gorunu-mu.tr.mfa)

http://www.pasiad.org/ulkeler/ulkeler-2/hindistan.html#etnik_yapi

<http://morfikirler.com/yazi/hindistanin-ulke-profil>

[www.http://mhrd.gov.in/\(20.09.2013\)](http://mhrd.gov.in/(20.09.2013))

https://tr.wikipedia.org/wiki/Hindistan'%C4%B1n_idari_yap%C4%B1lanmas%C4%B1

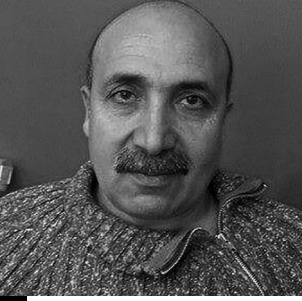
<http://politikaakademisi.org/hindistanda-dramatik-siyasal-degisim/>

<http://davetvarisraryok.blogspot.com.tr/2015/01/hindistan-cumhuriyeti-siyasal-ve.html>

<http://www.ulkeler.net/index.htm>

https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/parlamente_sistem.pdf

Kürt Sorunu ve Çözüm Süreci

Mehmet YÜCE

Kürt sorunu ve çözüm süreci denen, devlet ile PKK arasındaki görüşmeleri anlayabilmek için hem Kürt sorununun tarihine hem de bugün Ortadoğu’da ki sorunlar yumağına bakmak lazımdır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra tüm Kürt başkaldırılarından sonra ya da hiçbir sebep yokken Kürtlerin ileri gelenleri ve isyanlara katılan aileleri ile birlikte Türk illerine sürüldüler. Batıdaki Türk illerine sürgün edilen Kürtler fırsat buldukları ilk anda Kürdistan’a, illerine, köylerine döndüler.

1923’ten sonra Türk illerinde ekonomik gelişmeler hızlandı. Bu bir plan çerçevesinde yapılıyordu. Kürdistan’da ise var olan iktisadi düzen çökertildi. Hiç bir ekonomik gelişmeye müsaade edilmedi. Bundan dolayı 1960’lı yıllarda yoksulluk ve işsizlik, dolayısıyla küçük çaplı göç başladı. Bu yıllarda en fazla da Türkiye metropollerine geçici işçi sıfatı ile giden,

çalışan ve geri dönenlerin sayısı bir hayli arttı. Kürdistan’da iş olanakları yoktu. Metropol kentlerdeki tüm angarya işler ve inşaat işçiliği Kürtler tarafından yapılıyordu.

Demografik yapıya müdahale

Türk devleti bu göç olgusunu bir plan çerçevesinde yapıyordu.1926’da bakan olan Abdulhaluk Renda ve Cemil Ubaldin tarafından hazırlanan raporlar bunun kanıtıdır... PKK’nın silahlı mücadeleye kalkışması, daha önce Kürdistan’ı boşaltmak isteyen Türk devletinin bütün boşa çıkan çabalarının aksine, bu sefer kalıcı sonuçlara yol açan bir göçe neden oldu. Kürt nüfusunun yarısı ülkesi Kürdistan’ı terk etmek zorunda bırakıldı. Göçler öyle bir boyuta erişti ki zorla göçertilen Kürtler bazı kıyı şeridindeki Türk şehirlerinde neredeyse çoğunluğa eriştiler.

Bu göçler Kürdistan'da ekonomik, sosyolojik, psikolojik, toplumsal yıkımlara neden oldu. Kürdistan'ın tüm üretim düzeni bozuldu. Kürtlerin üretim dayanakları olan hayvancılık ve tarımda büyük tahribatlar oluştu. Kürdistan şehirlerinin nüfusu üç veya dört katına çıktı. Köyde bir düzeni olan üretici köylüler sudan çıkmış balık gibi işsiz güçsüz ortada kaldılar. Bu, şehirlerde büyük bir sorunlar yumağı oluşturdu. Türk metropollerine göç eden Kürtler orada da toplumsal değişimlere neden oldular.

Göç eden Kürtler her ne iş buldularsa yaptılar. Geleceklerinin belirsizliğinin psikolojik baskısıyla hırsla çalıştılar. Mal ve mülk edindiler. Ucuz çalıştılar. Türk şehirlerinin düzenini bozdular. Yerlilerin işlerini ellerinden aldılar.

Bu durum, Türk yerliler ile Kürtler arasında gerilimlere, çatışmalara yol açtı. Devlet, Türk illerindeki bu çatışmaları hiçbir zaman istemedi. Telaşa düştü, hemen önledi, teşvik etmedi.

Ama Kürdistan'da tam tersini yaptı. Çelişkileri kaşındı. Düşmanlıkları körükledi. Kürtler arasındaki her türlü çatışmada taraf tuttu ya da 'yesinler birbirlerini' politikası güttü. Sermaye birikimine müsaade etmedi.

Türk metropolleri ekonomik, sosyal olanaklarıyla Kuzey Kürtleri için çekim merkezlerine dönüştüler. Şu anda Kürdistan'da her ailenin yarısı Türk illerine göç etmiş durumdadır

Kürdistan'ın diğer parçalarında yani Doğu ve Güney ve Güneybatı Kürdistan'da Kürtlerin sömürgeci metropollerine gitmek için fazla bir nedenleri yok, caziplik de yok, ekonomik, sosyal ve toplumsal nedenler de yok. Egemen ülkenin şehirlerine gittiklerinde iş bulma-

ları ve toplumsal dokuda kendilerine yer bulmaları çok zordu, hâlâ da öyle.

Kürt sorunu nedir?

Kürt sorunu özünde Kürdistan sorunu, Türkiye'nin diğer sosyal, inançsal, toplumsal sorunlarıyla özdeşleştirilirse muğlâklık yaratır. Mesela Alevi sorunu gibi... Çünkü Kürt sorunu bir ulusal sorundur. Ülkesi işgal edilmiş, tahakküm altında tutulan bir ulusun sorunudur. İçinde toprak, dil, kültür sorunu gibi sorunların yanında işgalcinin Kürdistan'da yarattığı diğer sorunlarla komplike bir sorundur. Açarsak göç ettirilmiş, ekonomik kaynakları talan edilmiş, çarpık şehirleşme, sermaye birikimi engellenmiş, devlete yandaş paramiliter (korucular) güçler oluşturulmuş, doğal seyrini izleyen üretimin gelişimi engellenmiş ve bunun gibi birçok sorunu içeren bir sorunlar sorunudur. Kürdistan'da halk eğitimsiz ve yoksul bırakılmış, toplumsal dinamiklerin gelişimi engellenmiştir.

Sorunun çözümü

Kürt sorunu yalnız demokrasi ve özgürlükler sorunu değildir. Elbette demokrasi mücadelesi önemlidir. Türkiye'de demokratikleşme Kürt sorununa ivme kazandırır. Kürtlere mücadele alanları açar. Bireysel haklar açısından kazanım olur.

Ama Kürt sorunu kolektif haklar ve statü sorunudur. Sorunu yaratan güçlerin çekilmesi ezen ulusun tüm kurumlarının Kürdistan'dan kaldırılması, bunun yerine Kürtlerin kurumsal örgütlenmesinin oluşturulması lazımdır. Kürtlerin ayrı örgütlenmesinin oluşturulması lazımdır. Bu ya Kürtler ayrı devlet kurarlar ya da federatif bir şekilde Türkiye'nin biçimlendirilmesi ile olur. Yani Kürtlerin bir parlamentosu olur. Federal bölgenin

sınırları, tapu, kadaströ, sağlık, emniyet, nüfus vb, kurumları bağımsız olarak Kürdistan da örgütlenmek zorundadır.

Kurumların, eğitimin esas dili Kürtçe olmak zorundadır. Kanada’da Qebek bölgesinde devletin resmi dili ile (İngilizce) bir dilekçe verirken kabul edilmiyor. Bölge halkının diliyle Fransızca olmak zorundadır. İspanya’da halkın demokrasi mücadelesi, diğer halkların, Katalan ve Bask ulusal mücadelelerine kolaylık ve ivme kazandırdı. Mesela Katalanlar hiçbir şiddet eylemi yapmadan bu demokratik hakları kolektif örgütlenme için iyi kullandılar. Yerel parlamento da içinde olmak üzere çok büyük haklar elde ettiler, hatta bağımsızlığı referanduma götürdüler.

Bunun için demokrasi mücadelesi önemlidir. Ama tek başına yetmez. Sorunu doğru koyup ona göre örgütlenmek gereklidir. Kürt sorunu muğlâklığı kaldırabilecek bir sorun değildir. Net olarak ortaya konmalıdır. Kürtler sorunun çözülebilmesi ve demokrasi mücadelesi için egemen devletin halkından çözüm isteyen her kesimle işbirliği yapabilir. Solcusu, liberali, muhafazakârı, dindarı gibi... Ama Kürt siyasal hareketlerinin duruşları, politik hedefleri, Kürtlerin kolektif haklarını amaçlıyor mu? Ezilen, sömürge ve ayrı bir ulus, ayrı bir ülke perspektifiyle mi bakıyor? Önemli olan budur. Örgütlenmesini ona göre dizayn ediyor mu? Bugün göç etmiş veya göç ettirilmiş Kürtlerin Kürdistan’ın bağımsızlığına ve federasyon olgusuna, böyle bir çözüme, büyük bir kesimin korkuyla bakacaklarını biliyoruz. Türk illerine yerleşmişler, ev, bark, iş edinmişler. Bir güvenceleri oluşmuş, gönülleri bundan olmayacaktır.

Ama köklerinden ve hısımlar, akrabalarından kültüründen de eli olmayacaktır.

Metropol Kürtlerinin Kürdistanî çözüme yaklaşımı

Ahmet ALTAN 1990’larda ver kurtul dediğinde en çok metropollerde ki Kürt aydınları karşı çıkmıştı. Musa ANTER biz İstanbul’u, Bursa’yı, Antalya’yı nasıl bırakırız demişti. Göç etmiş insanlar olgusu Kürdistanî bir çözümde Kürdistan’da yaşayanların da anlayışını etkilemektedir.

Kürdistan’da ki Kürtlerin de yüzü, umutları, Türk metropollerine dönüktür.

Bu toplumsal değişim düşüncelerinde de değişime yol açtı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kürt Teali Cemiyeti kongresinde üyelerinin çoğunluğunun Kürdistan’ın bağımsızlığı lehine tavır almaları, Seyit Abdulkadir’in ağırlığını koyarak bunu engellemesinin sebeplerinden en önemlisi ailesinin İstanbul’da ikamet etmesi, işlerinin burada olması, boğazda villasının bulunmasıydı, eli bunlardan olmadı.

PKK’nin Öcalan’ın yakalanmasından sonra politik söylem ve hedeflerini değiştirmesi Türk metropollerinde yaşayan Kürt aydınların çoğunda rahatsızlık yaratmadı. Çok azı tepki gösterdi.

Kürdistan’ın özgürlüğünden, Kürtlerin kolektif haklarından vazgeçmesine rağmen Kürdistan’da yerel yönetimleri seçimle kazanması, bunun akabinde bağımsız adaylarla TBMM’de grup kurup partileşmesi, söylem ile pratik arasında bir çelişki yaratıyordu. Kürdistan’ın sınırları hepsi olmasa da yerel yönetimlerle çiziliyordu. Milletvekilleri ise Kürt milletvekilleri olarak ayrık duruyordu.

Bu TC devleti için bir tehlikeydi. Çözümü, devletin toplum mühendislik

uzmanları tarafından itina ile en ince ayrıntısına kadar düşünüldü. Yazıldı, çizildi. Kimlerle en iyi entegre edilir, bulundu. Türk solcuları ile HDP projesi taçlandırıldı. Şimdi söylem ile eylem birbirini tamamlıyor. HDP mitinglerinde Türk bayrakları, Atatürk posterleri ve Abdullah Öcalan posterleri birlikte salanmaya başlandı.

Bu, 15 yıldır dillendirilen politik söylemin HDP projesi ve sembol ve sloganlarıyla pratikleşmesidir.

Yerel yönetimlerde de demokratik cumhuriyet projelerine uygun sadece rutin belediye işlerini yapan (onu da iyi yapamayan) bu mevziyi Kürt sorunu için kullanmayan bir anlayış var. Sadece Diyarbakır Sur Belediye Başkanı Abdullah Demirbaş bir önceki dönemde mevzi olarak kullanmak istedi. Devlet onu ve encümenlerini görevden aldı. Ne PKK ne BDP ne de diğer belediyeler sahip çıktılar. Sonraki yerel seçimde kazanınca Abdullah Demirbaş nedamet getirip pişmanlığını bildirdi.

Kürtler yüzlerini Hewlêr modeline çevirmeli

Kürtlerin yüzlerini Hewlêr'e, oradaki çözüme, o çözümün Kuzey Kürtleri için cazip hale getirilmesi için çalışmalıdır.

PKK bunun tam tersini yapmakta, Güneydeki çözümü ilkel diye niteliyor. Kürdistan Federe Bölgesi'nin yöneticilerini aşağılamak için elinden geleni ardına koymuyor. Diktatörlük diyorlar, Kürtlerin birbirinin dilini anlamadığını, Güney Kürdistan'ın bölgelere ayrılması gerektiğini savunuyorlar ve pratikte olması için gayret ediyorlar. Güneyli Kürt partileri arasındaki çelişkileri kaşıyorlar.

Siyaset fırsatları zamanında kullanma sanatıdır. Zamanında politik manev-

rayı yapamazsan kaybedersin. Siyaset öngörüdür. Zamanı, mekânı, imkanları vaktinde kullanmak gerekir.

Ortadoğu'daki olaylar, olanlar, rüzgâr Kürtlerden yana, nesnel şartlar çok olumlu hem Suriye Kürdistan'ındaki gelişmeler hem güney Kürdistan'da gelişmeler... Ve Türkiye'de HDP'nin başarısı Kuzey Kürdistan'da sömürgeci partilerin tabela partilerine dönüşmesi, seçimde Kürt halkının bir bütünlük içinde hareket etmesi sömürgeciler için bir kâbustur.

Ama bugün HDP'yi elinde bulunduran siyasal hareketin Kürt sorununu adil bir şekilde çözecek bir perspektifi, planı, programı var mı? Biliyoruz ki sorunu muğlaklaştırıp Türkiye'ye entegre etme (Türkiyelileşme) planları var.

Burada sorun bu yapılanlara karşı ne yapacağız, nasıl davranacağız? Bu potansiyeli Kürdistanı bir çizgiye nasıl çekeceğiz? Nasıl bir örgütlenme, nasıl bir örgüt, nasıl eylemlilikler öngörüyoruz?

Kürtlerin yeni bir paradigma ihtiyacı

Bugünkü durumda hep şikâyet eden, sızlanan konumdan çıkılmalı, Kürdistanı bir çözüm isteyen tüm kesimlerin bir arada ortak çalışmasını sağlayacak bir cepheye ihtiyaç var

PKK' nin hedeflerini, çözümünü eleştiren ama onları düşmanca görmeyen, eleştiri yapıcı olmalıdır. Örnek verirken İsmail Beşikçi PKK Kürtler için demokratik özerklik isteyeceğine sadece özerklik istesin diyor. Hem çarpıcı hem de hedefini vuran bir eleştiri

Legal alanda HDP, TZP, İstanbul Kürt Enstitüsü gibi parti, kurumlarla bazı demokratik haklar bazında eylemler yapılabilir.

Şu dönemdeki koşullara göre Kürt sorununu dizayn edip ona göre mücadele yöntemlerini taktiklerini belirlemek lazımdır. Dünya deneyimlerinden dersler çıkarmak lazım. Mesela Filistin’de BİLİD köylüleri her Cuma taş atmadan, şiddet kullanmadan protesto gösterileri yaptıkları duvara kadar gitmeleri İsrail yönetiminde paniğe neden oluyor. Bu eylemi ‘‘şiddete dayanmayan terörizm’’ olarak niteliyorlar. Bu eylem günümüzde dünyada şiddete başvurmamanın etkililiğine, destek bulmasına, anlayışla karşılanmasına iyi bir örnektir

Gene Filistin’de bir de kötü örnek verelim. HAMAS her dört beş yılda bir üç beş füzeyi İsrail şehirlerine atıyor. İsrail onları da etkisiz hale getiriyor. Hiç bir zarara uğramadan İsrail bunu bahane edip GAZZE’yi yerle bir ediyor. Binlerce insan ölüyor. Filistinliler yaralarını sarıp evlerini baskınlarını yapma ile uğraşırken dört beş yıl geçiyor. İsrail de bu zaman dilimini sükûnet içinde geçiriyor. HAMASA da yarıyor, hem büyüyor hem de Gazze’lilerin gözünde kutsallaşıyor. Burada Karl Marx ‘ın bir sözü aklıma geliyor diyor ki; Görüntü ile gerçek aynı olsaydı, bilim yapmak gereksiz olurdu.

Kürt sorununu PKK’nin yarattığı muğlâklıktan kurtarıp kitlelere ulaşmanın yollarını bulmalıyız. Yaratıcı, etkin, göze çarpıcı eylemler yapacak yöntemler üzerinde çalışmalıyız. Mesela Şeyh Said, Seyid Rıza ve arkadaşlarının mezarlarının bulunması için Diyarbakır’da haftada bir gün aynı saatte Dağkapı meydanında şiddetsiz gösteri yapılması gibi.

Kürt sorunu Ortadoğu ve Türkiye’nin bugünkü koşulları içinde PKK’nin silahlı savaşımının yarattığı sosyolojik değişimler göz önüne alınarak, buna göre

yenı bir anlayışla bir program ve planla dizayn edilmeli. Buna göre sorunu Kürdistan sorunu, İç Anadolu Kürtleri ve Türk metropollerine göç etmiş Kürtler sorunu olarak ele almak lazımdır. Temel sorun Kürdistan sorunudur, diğerlerine koşullara göre çözüm yolları üretilmelidir.

Kürdistan’daki azınlık halklar, değişik inanç gruplarının problemleri için çözümler üretilmelidir.

Savaşın yarattığı göç, şehirleşme, istihdam, sosyal ve psikolojik sorunlara çözümler üzerinde çalışılmalıdır.

PKK sorununa, savaşçıların nasıl ineceklerine, rehabilitasyonlarına, korucular sorununa, savaşın yarattığı sosyal, toplumsal psikolojik sorunların nasıl çözüleceğine ilişkin çözüm önerileri üretmeliyiz. Sosyal ve dijital medyayı kitlelerle iletişimde kullanmak için yaratıcı projeler yapmalıyız. 2014 yılında Hindistan’da seçimlerde Narendra MODİ 2 milyon 200 bin gönüllüyü internet üzerinden örgütledi ve Başbakan oldu.

Etkin politik taktikler, eylem çeşitleri, sivil itaatsizlik projeleri üzerinde çalışılmalıdır. Bu program ve tüzük kadar önemlidir. Doğu Perinçek’in İşçi Partisi çok küçük olmasına rağmen teorik-pratik eylemsel teorileri ile etkin oluyorlar.

Kürtlerin bu coğrafya da özellikle Kuzey Kürdistan’da çağdaş kurumsallaşmayı gerçekleştirmeleri, planlı ve bilimi rehber edinen bir örgütlülüğü yaratmaları gereklidir. Bir Amerikan atasözü şöyle der; Bir planı olmayan başkasının planlarının parçası olur.

Kuzey Kürdistan’da adil bir çözüm isteyen tüm kesimlerin isteklerini ortaklaştıracak dengeli bir cephe programı oluşturmak lazımdır.

Kürt siyasi çevre örgüt, grup, şahsiyetlerini sorunu tartışabilecekleri ortamlar yaratmak lazım, hem yakınlaşırlar, hem sorunun çözümü konusunda ortak iradeler ortaya çıkar.

Ortadoğu coğrafyasında şu anda Ortaçağ Avrupa'sına benzer bir karanlık dönem yaşanıyor. Bir akıl tutulması var. Katliamlar, tecavüzler, sürgünler, talanlarla perişan olmuş halklar. Hollandalı ressam GOYA'nın dediği gibi; Akıl uyunca canavarlar ürer.

Biz Kürtler bu karanlıktan ancak akıllı, bilimi, kolektif çalışmayı, ekip çalışmasını, planlı, tutarlı bir çabayı rehber edinerek ayakta durabilir ve menzilimize ulaşacak yolun taşlarını dizebiliriz.

Büyük düşünür ZERDÜŞT'ün bu sözü ile bitirelim.

Düşünce iyi düşünülsün.

Söz iyi söylensin.

İş iyi yapılsın.

Bir idealizm ve hizmet hikâyesi: TEKSAV

Tayip Kızılyıldız

Türkiye Eğitim Kültür ve Sosyal Hizmet Vakfı 23 yıldan bu yana Kürdistan’da sessiz, mütevazı ama kararlı bir çalışma yürütüyor. Sosyal güvenliği olmayanlara bedava sağlık hizmeti veriyor, yurdundan sökülüp sokağa atılan genç kızlara mesleki beceri kazandırıyor, okuma yazma bilmeyen kadınlara yeni ufuklar sunuyor. Bütün bunların yanında, yaptığı üretici faaliyetlerle Kürt ulusunun kültürel mirasının yaşatılmasına katkıda bulunuyor. Bu örnek hikâyeyi Vakfın aktivisti ve aynı zamanda başkanı Sayın Tayyip Kızılyıldız ile konuştuk.

Sayın Kızılyıldız, Türkiye Eğitim Kültür ve Sosyal Hizmet Vakfı (TEKSAV)’ın uzun yıllardan bu yana değişik alanlarda faaliyetlerde bulunduğunu biliyoruz. TEKSAV’ın kuruluş süreci ve amaçları hakkında neler söyleyeceksiniz?

-Türkiye Eğitim Kültür ve Sosyal Hizmet Vakfı, 1992 yılında Ankara’da kuruldu. Bilindiği üzere insanlar toplumsal varlıklardır. İçinde yaşadıkları toplumun sorunlarından uzak duramaz, o sorunlardan kendini soyutlayamaz. İşte bu bilinç ve anlayışla

hareket eden bir grup arkadaş bir araya gelerek, içinde yaşadıkları topluma karşı olan sorumluluklarını yerine getirebilmek için organize olma ihtiyacını hissettiler ve bunun için en uygun aracın bir Vakıf olduğunu düşünerek TEKSAV ‘ı kurdular.

Vakfın amacı; Vakıf senedinde belirtildiği gibi, başta insan eğitimi olmak üzere, içinde yaşadığımız toplumun kültürünü araştırmak ve geliştirmek, toplumumuzun sağlık sorunlarının çözümüne yardımcı olmak ve toplumumuzun sosyal bilincinin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapmak şeklinde özetlenebilir.

Bize şimdiye kadar yaptığınız faaliyetlerinizi genel hatlarıyla anlatabilir misiniz, şimdiye kadar hangi alanlarda çalışmalarınız oldu?

Vakfımız yukarıda özetlediğimiz amaçlar doğrultusunda çalışmalar programlayarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bazen bir faaliyet biçimi birçok amaca birlikte ulaşma-

mızı sağlayabiliyor. Örneğin, Vakıfbünyesinde oluşturduğumuz Van Kilim Atölyesi tam da böyle bir oluşumdur. Kilim dokuma kursları açarak öğretici ve üretici bir EĞİTİM faaliyeti yürütmüş oluyoruz. Bu faaliyetimiz içinde Kürt ulusunun geleneksel KÜLTÜRÜ ve folklorunun korunması ve yaşatılması yönünde önemli bir

işlev görmüş oluyoruz. Atölyemizde yürütülen kilim dokuma kurslarında üretilen kilimler açtığımız sergilerde topluma tanıtıldığı gibi, bu kilimleri satarak kursiyerlere maddi kazanç da sağlayıp onlara destek oluyoruz.

Vakfımız, uzun yıllar Eğitim faaliyeti kapsamında, yüksek öğrenim gören ihtiyaç sahibi öğrencilere karşılıksız burslar vererek onları destekledi.

Yine uzunca bir zaman Diyarbakır' da sağlık alanında, 1996 ve 2000 yılları arasında faaliyet gösterdik. Şehitlik semtinde bir sağlık merkezi kurarak, Sosyal Güvenlik kapsamı dışında kalan yani sosyal güvenliği olmayan insanlara sağlık hizmeti verdik.

Van ilimizde açtığımız atölye çevresinde kurs katılımcılarına sadece kurs konusu eğitimi vermiyoruz. Onlara, düzenlediğimiz seminerlerle konusunda uzman olanlarla uygulamalı ağız ve diş sağlığı, anne sağlığı ve çocuk bakımı konularında eğitim çalışmaları yaptık.

1992 yılında Erzincan ve 2011 yılında

Van illerimizde meydana gelen depremlerde, halkımızın yanında olduk. Depremzedelere acil ve öncelikli ihtiyaç maddelerinin ulaştırılmasına çalıştık.

30 yıldan fazla bir zamandır ülkemizde yürütülen kirli savaşın sonucu topraklarını ve köylerini terk ederek kentlere ve büyük kentlere göç eden Kürtlere yönelik ça-

lışmalar bizim bu dönem çalışmalarımızın esasını oluşturdu. Bu kapsamda kimi sosyal projeler yürüten KIR-DER (Kırsal Kalkınma Derneği), Van Kadın Derneği, YAKAKOP gibi kurumlarla işbirliği yapıp toplum eğitimi alanlarında faaliyet yürüttük.

Atölyemizde kurs katılımcılarına ve atölye çevresinde yaşayanlara okuma-yazma kursları açarak, onların okuma-yazma öğrenmelerine olanak sağladık.

Yaşadıkları yöreyi, bölgeyi tanımaları ve sosyal etkinlik amacı kapsamında her yıl bir kez kurs katılımcılarına geziler organize ediyoruz. Piknik yapma faaliyetleri düzenliyoruz.

TEKSAV' ın uzun bir geçmişe sahip olduğu görülüyor. Kuruluşunuzun üzerinden neredeyse 23 yıl geçmiş. Kürdistan'da bu kadar uzun süre faaliyet gösteren vakıf sayısı çok az olmalı. Önce şunu sormak istiyorum; Faaliyetleriniz ile ilgili karşılaştığınız yasal ve polisiye problemler oldu mu, olduysa nelerdir?

Vakfımızın kurulduğu dönem biliyor-

sunuz Türkiye'nin en karanlık dönemine denk geliyor. Ülke sıkıyönetim ve olağan üstü hal ile yönetiliyordu. Faili Meçhul cinayetlerin tavan yaptığı bir dönemdi. Bu dönemde, Kürt kökeninden gelen insanların böylesi sivil kurumları kurmasının ve yaşatılmasının kolay olmadığını takdir edersiniz. Bir kere Vakfımızın, Diyarbakır, Van ve Mersin illerinde şubeler açmasına izin verilmedi. Buralardaki faaliyetlerimizi ancak bu alanlarda Vakfa bağlı iktisadi işletmeler açarak yürütmeye çalıştık. Olağanüstü Hal döneminde Vakfımızın atölye çalışmaları kimi illerde devlet yöneticileri tarafından hep kuşku ile karşılandı. Birkaç kez atölyeye baskınlar düzenlediler. Doğrusu ne aradıklarını kendileri de bilmiyorlardı ki, hep boy gösterip gidiyorlardı.

Vakıf merkezi ve faaliyet alanınız için Van ilini seçmenizin özel bir amacı var mı?

Özel bir amaç yok. Çalışma kolaylığı ve faaliyet konularının bolluğu ve asıl çalışma alanlarımızın buraların olması nedeni ile böyle bir tercihte bulunduk. Bilindiği gibi Vakfımızın kuruluşu Ankara'da

oldu. Uzun yıllar Vakfımızın Genel Merkezi Ankara'daydı. Ancak 2013 yılında yapılan Genel Kurulda Vakıf Merkezinin, faaliyetlerimizin yoğun olduğu Van iline nakledilmesine karar verildi, biz de bu karar doğrultusunda gerekli yasal işlemleri

yürüterek bu taşınmayı gerçekleştirdik. Artık Vakfımızın merkezi Van da bulunmaktadır.

Neden kilim atölyesi, bu kilim atölyesi ile amaçladığınız nedir?

Yukarıda kısaca değinmiştim. Kürdistan'da yürütülen kirli savaş nedeni ile köyler zorla boşaltıldı, insanlar topraklarından göç etmek zorunda kaldılar. Göç edenler şehirlere akın ettiler. Van da bu göçten fazlası ile etkilendi ve oldukça fazla göç aldı. Öyle ki kentin nüfusu kısa sürede birkaç kat arttı. Kente göç edenler kentin kenarlarına yığıldılar. Derme çatma barınaklarda yaşamlarını sürdürüyorlardı ve hemen hepsi işsizdiler. Bu göç dalgası nedeni ile Van merkezine yakın Bostaniçi köyü (daha sonra belde, şimdi de mahalle oldu) en çok göç alan bölge oldu. Biz de bu alanın faaliyetiniz bakımından en uygun alan olduğunu gördük. İnsan potansiyeli bakımından da uygun bir alandı. Büyük ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardı. Bu bölgede yaşayan ailelerin özellikle genç kızları hedef kitle olarak gördük. Bir kilim atölyesi kurarak bu çevrede yaşayanlara hem beceri kazandırmak, hem de

bu kurs faaliyetleri süresinde elde ettikleri ürünleri farklı etkinliklerimizde bir değere dönüştürerek onlara ekonomik katkılarda bulunmayı amaçladık. Bu amacımız ve projemizi 1996 yılında planladık, bugüne kadar da başarı ile yürüttük. Projemizden

faaydalanan kızlarımız ve aileleri bu çalışmamızı hep takdirle karşılıdılar. İkinci amacımız da bu projeyle önemli bir kültür varlığımız olan Kürt kilimlerinin özgün yapısını ve motif zenginliğini korumaktır. Atölyemizde ağırlıklı olarak Van ve Hakkâri yöresine ait kilimlerin dokumasını yeni nesille-re öğretiyoruz.

şimdiye kadar kilim atölyesinde kaç kişi eğitim gördü. Sizden alınan eğitimin kursiyerlerinizin sonraki yaşamlarına nasıl bir etkisi oldu?

Açtığımız kurslarda bu güne kadar 300'e yakın kadınıımız kilim dokuma konusunda yetiştirildi. 2011 yılında da bu kursumuza ek olarak dikiş-nakiş kursları açtık. Atölyemize aldığımız dikiş, nakiş, piko makineleri ve ütü ile bu yeni kurs sürecini yürütüyoruz. Bununla da kursiyerlerimize meslek edinme çalışması yapmış oluyoruz. Kazandıkları bu becerileri ile kurs katılımcıları ev ekonomilerine katkıda bulunuyorlar.

Yürüttüğümüz bu çalışmalar sonunda kurs katılımcılarının yaşamlarının sonraki süreçlerinde daha sosyal davrandıklarını, çevreleri ile iletişimde daha rahat olduklarını, öz güvenlerinin arttığını gözlemledik. Her şeyden önce kendi işlerini yapabilme konusunda öz güvenlerinin geliştiğini görüyoruz. Bu da amacımıza büyük oranda ulaştığımızı gösteriyor.

Kursiyerlerinizi hangi toplumsal ke-

simlerden seçiyorsunuz, mesleki eğitime katılanlar daha çok kent merkezinde ikamet edenlerden mi, yoksa zorunlu

göç nedeniyle kente sonradan gelenler mi?

Yukarıda da kısaca belirtmiştim. Bu çalışmalarımız ağırlıklı olarak zorunlu göç nedeni ile kentimize gelenler üzerinden

yürütüldü. Ama daha önceden de burarlarda yaşayanları çalışmalarımızın dışında tutmadık. Onlar da bu faaliyetlerimizden yararlandılar.

Kurslarınızın ortalama süresi ne kadar ve her kurs döneminde kaç kursiyer alma imkânınız var?

Her kurs süremiz ortalama 10 ay sürmektedir. Bir kurs döneminde en az 25 kursiyerle kurslara başlıyoruz. Çalışmalarımızın ilk yıllarında bu sayı 40-45 idi.

Kursiyerlere sadece mesleki eğitim mi veriyorsunuz, kurslarınızın katılımcılara başka ne tür katkıları oluyor; kendine güven, sosyalleşme aile geçimine katkı gibi şeyler oluyor mu?

Elbette, bu kurslar katılımcılara sadece meslek öğretmiyor, sanat öğretmiyor, onların çok yönlü gelişmelerine büyük katkıları oluyor. Ev ekonomisine çok önemli katkıları olduğu gibi, özellikle katılımcı genç kızlarımızın kişilik gelişimlerine önemli oranda katkı sağlıyor. Bağımsız iş yapabilme güvenliğini kazanıyorlar. Sosyal ilişkilerin, arkadaşlık ilişkilerinin gelişmesine yardımcı oluyor. Birlikte yaşama

ve iş yapma alışkanlıkları geliyor. Yani kısaca yaşama dair yaklaşımları daha bilinçli oluyor.

Kurslarınız süresince ürettiğiniz ürünleri nasıl değerlendiriyorsunuz. Bu konuda ne tür sıkıntılarla karşılaşıyorsunuz?

Yürütülen kurs çalışmalarımız süresince birçok kilim, çanta ve benzeri ürün yapılmış oluyor. Biz Vakıf olarak gerek kentimizde, gerekse büyük kentlerde (Ankara, İstanbul gibi) sergiler düzenleyerek, hem faaliyetlerimizi kamuoyu ile paylaşmak, hem de ürünlerimizi satarak kursiyerlerimize kazanç sağlıyorduk. Bu aktivitelerimizi bir dönem başarı ile yürüttük, ancak son zamanlarda bunu yapamıyoruz. Bunun çeşitli nedenleri var. Talep ve ilgi azlığı başta geliyor. En büyük sıkıntımız tanıtım konusundadır. Çalışmalarımızı çok profesyonelce yürütemediğimizden bu ve benzeri sıkıntıları aşmakta zorluklarla karşılaşıyoruz.

Belli bir dönem bazı kentlerde sergiler açtığınızı biliyoruz, bu tür sergilerin ne tür yararı oldu, kısaca anlatır mısınız?

İstanbul’ da 3, Ankara’ da 3 ve Van da 2 sergi açtık. Sergilerde eserlerimizi tanıttık. Faaliyetlerimiz hakkında kamuoyunu bilgilendirdik. Eserlerimizi tabirini kullandım. Gerçekten de yaptığımız kilimler birer sanat eseriydiler. İzleyenler çok beğendiler, takdir ettiler. O nedenledir ki sergilerde ürünlerimizin hemen tamamı alındı. Çok özgün kilimler yaptık. Birçok kilimde kök boyayla ve orijinal el eğirmesi saf yün ipler kullandık.

Bir dönem öğrencilere burs verdiğinizi biliyoruz. Şimdiye kadar kaç öğrenciye burs verdiniz, burs verdiğiniz öğrencilerde ne tür koşullar arıyorsunuz?

Şimdiye kadar yüksek öğrenim gören 45 öğrenciye karşılıksız, yani geri dönü-

şümü olmayan burs verdik. Burs verdiğimiz öğrenci arkadaşlarımızdan çok fazla koşul arayışına gitmedik. Kriterimizin esası, ihtiyaç sahibi ve az gelirli ailelerden geliyor olmalarıdır. Tabii ki okula ilgileri ve okuma istekleri de değerlendirmelerimizde etkili oluyordu.

Van’ da benzer amaçlarla faaliyet gösteren başka kuruluşlar da olmalı. Diğer sivil ve sosyal kurumlarla herhangi bir işbirliğiniz oluyor mu, varsa nelerdir?

Çalışmalarımız süresince birçok projenin uygulama aşamasında bazı sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yürüttük. Örneğin ev ekonomisinin geliştirilmesi kapsamında yapılan çalışmalarını Kır-Der (Kırsal Kalkınma Derneği) ile birlikte yürüttük. Kadın sağlığı ve çocuk bakımı ile ağız ve diş sağlığı bakımı konularındaki çalışmaları YAKAKOP ve Van Kadın Derneği ile ortaklaşa yürüttük. Yine açtığımız okuma yazma kurslarına Van Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü’nün görevlendirdiği öğretmenlerle yaptık, katılımcılara okuma - yazma sertifikası verdik.

Önümüzdeki dönemde hedeflediğiniz başka işler ve projeler söz konusu mu, bu konuda bizimle neleri paylaşabilirsiniz?

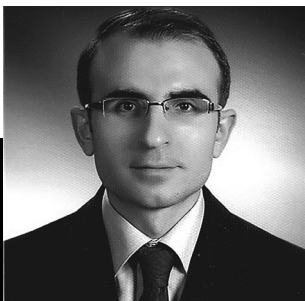
Çalışmalarımız devam ediyor. Önümüzdeki dönemde yeni çalışma alanları ve konuları ile faaliyetlerimizi sürdüreceğiz. İkinci bir atölye oluşturma projemiz var. Bu yeni atölyemizi Van’ın bir başka bölgesinde açmayı planlıyoruz.

Vakıf çalışmalarını ve örgütlenmesini Kürdistan’ın diğer illerini de kapsayacak biçimde yaygınlaştırmak istiyoruz.

Yaptığınız bu açıklamalardan dolayı teşekkür ediyoruz, eklemek istediğiniz başka bir konu var mı?

Ben de sayfalarınızda bize yer vermenizden dolayı sizlere teşekkür ediyorum.

Kurtenêrînek Li Ser Tarîxa Perwerdeya Bi Kurdî Di Medreseyên Kurdan De

Abdurrahman ADAK*

Destpêk

Ji bo ku mijara “Tarîxa Perwerdeya bi Kurdî di Medreseyên Kurdan de”, bê fêmkirin, di destpêkê de rawestana li ser têgeha “medrese”yê girîng e. Lewra têgeha “Medreseyên Kurdan” ne pêkan e ku ji têgeha “medrese”yê cuda bê hizirkirin. Medreseyên Kurdan bi awayekî tebîî, ji medreseyên aîdê çanda Îslamê ne der in. Ew jî wekî medreseyên Farisan, medreseyên Tirkan û hwd. şaxek ji şaxên medreseyên çanda Îslamê ne. Loma jî berî ku behsa tarîxa medreseyên Kurdan bê kirin, pêwist e ku pêşî li ser “tarîxa medresayan” bi xwe bê rawestan. Di çarçoveya agahiyên ku li ser medresayan tînin dayîn de, di serdema Îslamê de damezirandina medresayan li ser çar qonaxan dikare bê parvekirin:

1. Serdema Cenabê Pêxember

Di serdema Cenabê Pêxember de, li Medîneyê li kêleka Mescida Nebewî bi navê “Suffe”yê xwendingehê hatiye avakirin. Herweha ji bo maleke ku tê de Qur’an hatiye fêrkirin, “Daru’l-qurra” hatiye gotin.

2. Serdema Emewiyan

Di serdema Emewiyan de di mizgeftan de perwerde hatiye kirin. Lê dilgel vê jî bi navê “kuttab”an xwendingeh hatine avakirin.

3. Nîveka Pêşî ya Serdema Ebbasiyan

Di nîveka pêşî ya serdema Ebbasiyan de derveyî kuttaban jî hinek saziyên perwerdeyê hatine avakirin ku ev sazî wekî medreseyên pêşîn dikarin bînin.

* Doç. Dr., Zanîngeha Mardin Artukluyê, Fakulteya Edebiyatê, Serokê Beşa Ziman û Edebiyata Kurdî.

¹ M.C.B., “Mescid”, Îslam Ansk., weş. MEB, Îst. 1993, b. VIII, r. 50-71; Nebi Bozkurt, “Medrese”, DÎA, b. XXVIII, r. 323-327

navkirin. Bo nimûne di vê serdemê de li Nîsabûrê bi navê “Medreseya Beyheqî-ye” medreseyek hatiye avakirin.

4. Nîveka Dawî ya Serdema Ebbasiyan

Di vê serdemê de di cîhana Îslamê de medrese belav bûne û medreseyên ji yê berê birêkûpêktir hatine avakirin. Di sala 1065an de Nîzamulmulk li Bexdayê medreseya Nîzamiyeyê ava kiriye. Di heman demê de Eyyûbiyan jî dest bi avakirina medreseyan kirine. Di vê serdemê de hem ji aliyê Ebbasiyan, hem jî ji aliyê Eyyûbiyan ve gelek medrese hatine avakirin. Wekî medreseyên Bexda Dimeşq, Heleb, Qahire, Îskenderiye, Belx, Nîşabur, Besre, Merw, Herat û Musilê.

Bêguman mijara “Tarîxa Perwerdeya bi Kurdî di Medreseyên Kurdistan de” bi tarîxa Kurdistan a piştî Îslamê ve girêdayî ye. Lewra avakirina saziyên perwerdeyê bivênevê bi desthilatê re di nav têkiliyekê de ye. Loma jî em dê mijarê di çarçoveya tarîxa Kurdistan a piştî Îslamê de pêşkêş bikin. Tarîxa Kurdistan a piştî Îslamê ji aliyê desthilatdariyê ve û bi nêrîneke diskriptîf, li ser çar serdeman dikare bê parvekirin:

1. Serdema Berî Hikûmetên Kurdistan
2. Serdema Hikûmetên Kurdistan
3. Serdema Mîrektiyan
4. Serdema Piştî Mîrektiyan

Di vê lêkolînê de “Tarîxa Perwerdeya bi Kurdî di Medreseyên Kurdistan de”, paralelî vê dabeşkirinê, dê çarçoveyê çar beşan de bê pêşkêşkirin.

I. Serdema berî hikûmetên kurdan: Di medreseyên ne aîdê kurdan de perwerdeya bi zimanê erebî

Vê serdemê ji destpêka Îslamê destpêkiriye (sedsal VII) û heta bi dawîlêhatina hikûmetên Kurdistan û dewleta Ebbasiyan (sedsala XIII-XIV) bi qasî şeş sedsalî dom kiriye. Ev serdem wekî desthilatdariya siyasî rastî serdema Cenabê Pêxember, Çar Xelîfe, dewleta Emewî (661-750) û nîveka pêşî ya dewleta Ebbasiyan (750-1258) tê.

Di vê serdemê de li cîhana Îslamê medreseyên birêkûpêk hê ava nebûne. Di dewra Emewî û serdema pêşî ya Ebbasiyan de bi navê “Kuttab”an xwendin-geh hatine avakirin.

Ji ber ku di vê serdemê de li tevahiya cîhana Îslamê desthilatdarî di destê Emewî û Ebbasiyan de bû, di vê serdemê de saziyên perwerdeyê jî di destê desthilatdarên Ereban de bûn. Ji ber vê yekê jî, di vê serdemê de saziyên Kurdistanê perwerdeyê nînin. Loma jî Kurdistan di van saziyên aîdê Emewî û Ebbasiyan de perwerde dîtine. Kurdên ku di van saziyan de xwendine, bi zimanê erebî perwerde dîtine. Lêbelê alimên Kurdistan ên vê serdemê gelekî ne zêde ne.

II. Serdema hikûmetên kurdan: Destpêka perwerdeya bi kurdî

Di nîveka duyem a dewleta Ebbasiyan de, li hember desthilatdariya Ebbasiyan wekî reaksiyonekê ji aliyê gelên ne Ereban ên wekî Faris, Tirk û Kurdistan ve li deverên curbicur gelek hikûmetên nû hatin avakirin. Em vê serdemê, ji aliyê Kurdistan ve wekî “Serdema Hikûmetên Kurdistan” bi nav dikin. Ev serdem

² Hüseyin Algül, *İslam Tarihi*, Weş. Gonca, İstanbul 1991, b. III, r. 364-370.

³ M. Emin Zeki Beg, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, (Wer.: V. İnce, M. Dağ, R. Adak, Ş. Aslan), Nûbihar, Stenbol 2010, r. 423-694.

beramberî sedsalên X-XIII tê. Hinek ji hikûmetên vê serdemê yên ku ji aliyê Kurdan ve hatine damezirandin ev in:

Li Bakurê Kurdistanê:

1. Hikûmeta Rewadiyan (845-1222)
Azerbeycan

2. Hikûmeta Şeddadiyan (952- 1072)
Azerbeycan

3. Hikûmeta Hezbaniyan
Azerbeycan

Li Navenda Kurdistanê:

4. Hikûmeta Merwaniyan (983-1085)
Diyarbakir, Silîva û Cezîre

5. Hikûmeta Eyyûbiyan (1172-1287, 1553)
Kurdistana Navîn, Misr û Şam

Li Başûrê Kurdistanê:

6. Hikûmeta Hesnewiyan (942-1015)
Hemedan, Dînewer û Nîhawend

7. Hikûmeta Fedlewiyan (1156-1424)
Loristan

Çawa ku li jorê jî hat gotin, di vê serdemê de ji aliyê Ebbasî û Eyyûbiyan ve gelek medreseyan birêkûpêk vebûne. Kurdan di van medreseyan de bi zimanê Erebi perwerde dîtine. Di vê serdemê de jimara alimên kurdan gelekî zêde bûye û gihiştîye lutkeyê. Dikare bê gotin ku di nav Kurdan de ronesanseke zanistî çêbûye. Li jêrê hin zanayên navdar ên vê serdemê cih digirin:

Dîrokzan: Ebu'l-Fîda, Îbnî Esîr, Îbnî Şeddad û Îbnî Quteybe

Fîlozof: Suhrewerdî, Eynu'l-Qudat

Hemedanî

Muzîkolog: Safiyeddîn Urmewî û Muhemmed Îbnî Katib Erbîlî

Muzîsyen: Îbrahîm û Îshaq Mawsîlî û Zeryab

Seyyah: Îbn Fedlan

Mîmar û muhendis: Munîs

Matamatîkzan û astrolog: Muh-yeddîn Exlatî

Biyografîst: Îbnî Xallîkan

Ensîklopedîst: Îbnî Nedîm

Van zanayan zêdetir di medreseyan Ereban de xwendine. Lewra li deverên ku hikûmetên Kurdan desthilatdar bûn medreseyan birêkûpêk zêde venebûne. Lê tecrubeya van zanayan, ji bo medreseyan ku piştê li nav Kurdan vebûn bûye bingeş û ev medreseyan Ereban ji bo medreseyan Kurdan bûne model.

Herçiqas di vê serdemê de medreseyan Kurdan belav nebûne jî, dîsa nimûneyên pêşî yên perwerdeya bi Kurdî aîde vê serdemê ne. Li gorî ku tê neqilîkirin, di sedsala XIem de Xidrê kurê Nesr kurê Uqeyl (1085) li Bexdayê perwerdeya xwe li cem zanayên Şafi'î-yan xilas kiriye û vegeriyaye Hewlêrê. Ebû Atabegê wê demê yê Hewlêrê Mensûr Servetekin, ji wî re mizgeftê ava kiriye û wî jî di wê mizgeftê de dest bi perwerdeyê kiriye. Loma jî navê mizgeftê bûye "Mizgeta Uqeyl". Ev mizgeft wekî xwendîngeha pêşî ya ku li Kurdistanê tê de bi Kurdî perwerde hatiye kirin tê qebûlîkirin. Piştî Ebû Mensûr, Sultan Muzeferudîn Gokborû jî çav li perwer-

⁴ Ji bo van aliman bnr. Hemdî Ebdulmecid Selefî; Doskî, Tehsîn Îbrahîm, Iqdu'l-Ciman fî Teracimî 'Ulema we Udeba el-Kurd we'l-Mensûbine îla Qura we Mudun Kurdistan, Mektebetu'l-Esaletî we't-Turas, 2008.

⁵ Mehrdad İzady, Kürtler, (Wer. C. Atila), weş. Doz (çap 1), r. 97 İstanbul 2004.

⁶ Heme Kerîm Hewramî, Mêjûy Perwerde û Xwêndin Le Hucrekanî Kurdistan, Çapxaney Wezaretî Roşnîbirî, Hewlêr 2008, b. I, r. 277-288.

deya mizgeftên Bexdayê kiriye û bi wê mebestê wî jî li Hewlêrê mizgeft ava kirine.

Di vê serdemê de ji bilî van nimûneyên li Hewlêrê, li hinek deverên di yê welatê Kurdistan hinek medrese jî hatine avakirin. Lê jimara wan ne zêde ye. Bo nimûne, di sedsala XIIIem de li Cizîrê çar medrese hebûne: Medreseyên Îbn Bezrî, Atabeg Zahîredîn Kaymaz, Redwiye û Cemaledîn Ebdurehîm. Bêguman di van medreseyan de jî, perwerde dê bi zimanê Kurdî be. Loma jî serdema hikûmetên Kurdistan ji bo perwerdeya bi Kurdî wekî destpêkê dikare bê hesibandin.

III. Serdema mîrektyan: Di medreseyên aîdê kurdan de perwerdeya bi zimanê kurdî

Piştî ku di sedsala XIIIem de dawî li dewleta Ebbasiyan û hikûmetên Kurdistan hat, li welatê Kurdistan mîrektî ava bûn û desthilatdariya van mîrektyan heta bi nîveka sedsala XIXem dom kir. Îcar em vê serdema dirêj ku beramberî 600-700 salî tê, wekî “serdema mîrektyan” bi nav dikin.

Ev serdema ku, êdî her mîrektyeke Kurdistan xwediyê medreseyên serbixwe ye, li ser du qonaxan dikare bê parvekirin: Ji destpêka mîrektyan heta bi peymanî Kurd û Osmaniyan (Sedsal XIII-XVI) û ji peymanî Kurd û Osmaniyan heta bi dawîya mîrektyan (Sedsal XVI-XIX)

A) Ji destpêka mîrektyan heta bi-peymanî kurd û osmaniyan: Perwerdeya bi kurdî ya bi şeweya vegotinê

Ev qonax, ji destpêka damezirandina mîrektyên Kurdistan dest pê dike, ku beramberî sedsala XIIIem tê û heta bi

peymanî Kurd û Osmaniyan dom dike ku beramberî sedsala XVIem tê. Di vê serdemê de di bin desthilatdariya hinek mîrektyên Kurdistan de medrese hatine avakirin. Wekî Medreseya Adiliye (Siltan Adil) û Medreseya Kamiliye li Hesênkeyfê û Medreseya Ebdaliye li Cizîrê. Ji ber ku ev medrese, di nav civaka Kurdistan de û ji aliyê mîrên Kurdistan ve hatine avakirin, herweha seyda û xwendekarên wan jî Kurd in, bi awayekî xwezayî di van medreseyan de perwerde bi Kurdî ye. Lêbelê şeweya perwerdeyê, tenê vegotin e. Bi gotineke di, pirtûkên dersê yê ku wekî mufredata perwerdeyê tên bikaranîn bi Erebî ne, lêbelê xwendina wan pirtûkan, vegotina dersê ji aliyê seydayan ve û muzakeraya dersê di navbera xwendekaran de bi Kurdî ye. Loma jî di vê serdemê de, di medreseyên aîdê Kurdistan de perwerdeya bi Kurdî a bi şeweya vegotinê heye.

B) Ji Peymanî kurd û osmaniyan heta bi dawîya mîrektyan: Perwerdeya bi kurdî (Vegotin û pirtûkên kurdî)

Piştî ku di destpêka sedsala XVIem de di navbera mîrên Kurdistan û dewleta Osmaniyan de peyman hat lidarxistin, di tarîxa siyasî ya Kurdistan de serdemeke nû dest pê kir. Di vê serdemê de li welatê Kurdistan ji aliyê mîrên Kurdistan ve gelek medreseyên nû hatina avakirin. Avakirina van medreseyan bi taybetî beramberî serdema Kanûnî Siltan Silêmanê Osmanî (k.d.1566) tê. Hinek medreseyên ku di sedsala XVIem de li mîrektyên Kurdistan hatine avakirin ev in:

- Cizîr: Medreseya Sor û Medreseya Suleymaniye
- Mîks: Medreseya Mîr Hesênê Welî
- Xîzan: Medreseya Dawudiye

⁷ Şerefxanê Bedlîsî, Şerefname, weş. Avesta, Stenbol 2007 (Beşa Mîrektyan).

- Hezzo: Medreseya Xizir Beg
- Hekkari: Medreseya Zeynel Beg
- Amêdiyê : Medreseya Qubehanê
- Şîrwan: Medresa Zeynel Beg,
 - Bedlîs: Medreseya Hacî Begî, Medreseya Îdrîsiyeyê, Medreseya Îxla-siyeyê, Medreseya Şerefîyeyê

Di vê serdemê de avakirina van med-reseyên mezin, ji bo Kurdan hem girîng e, hem jî balkêş e. Loma jî li ser se-demên avakirina van medreseyan divê bi baldarî bê rawestan. Li gorî ku tê dîtin du sedemên vê yekê hene:

1. Îstîqrara siyasî a mîrektiyan: Berî peymana Kurd û Osmaniyan, li Kurdistanê bêîstîqrarî hebû. Lewra Sefewî, Osmanî, Akkoyunî û hwd. bi hev re di nav rikeberiyê de bûn. Lê piştî peymanê ev bêîstîqrarî ji holê rabû.

2. Daxwaza belavkirina hizra Sun-nîtiyê bi riya medreseyan: Ji ber ku Kurdan ji aliyê sunnîtiyê ve tercîha Osmaniyan li ser Sefewiyan kiribûn, piştî biserketina li hember Sefewiyan, xwestin ku hizra sunnîtiyê di nav Kurdan de bihêztir bikin. Îdrîsê Bedlîsî (k.d.1520), girîngîdayîna bi avakirina medreseyan a di vê serdemê de bi vê yekê re girê dide:

“Bi putepêdana min dawetkarê feqîr, bi mebesta ku qanûnên Îslamê vege-rin û li gorî prensîbên selefên me (yên berî me) mescid, mabed û medrese bên avakirin xebat hatin kirin û bi arîkariya dostên Xwedê, li gorî ayeta “ Ew kesên ku mescidan ava bikin” gelek mes-cid, mabed û medrese hatin avakirin. Kevneşopiyên li gorî bid’et û îlhade bi tevahî hatin rakirin û lutkeyên mînber û

mabedan li gorî rêzikên “Ehlê Sunnet û Cemaet”ê û îfadekirina navê siltan hatin xemilandin.”

Bêguman piştî sedsala XVIem jî avakirina medreseyan dom kiriye. Hin jî medreseyên ku di vê qonaxê de ava bûne ev in:

- Erûh: Medreseya Tanzê
- Licê: Medreseya Weqîf Ehmed Beg (Ehmed Beg Etaxî)
- Xoşab: Medreseya Îlmê (Extaiyye)
- Derzin: Medreseya Şaqûlî Beg
- Girdikan: Medreseya Nasir Beg
- Bazîd: Medreseya Sînaniye
- Spayîrt: Mîranete Xanim

Di vê serdemê de di van medreseyan de vegotina perwerdeyê bi Kurdî bû. Lê zêdebarî vê di vê serdemê de gelek pirtûkên ku di perwerdeyê de bên bikaranîn hatin nivîsandin. Ji xwe xala ku vê serdemê ji yê berî xwe vediqetîne jî ev e. Pirtûkên ku di vê serdemê de hatine nivîsandin, li ser du beşan dikarin bên dabeşkirin:

1. Pirtûkên Mufredatê yên Sereke

Di vê serdemê de hin pirtûkên ku bi Kurdî hatin nivîsandin, ketin nav mufre-data perwerdeyê û wekî pirtûkên dersê hatin bikaranîn. Loma em van cureyên pirtûkan wekî “Pirtûkên Mufredatê yên Sereke” bi nav dikin. Di çarçoveya aga-hiyên di dest de, pirtûka yekem a ku bi Kurdî hatiye nivîsandin û di medreseyên Kurdan de wekî pirtûka dersê hatiye xwendin, “Tesrîfa Kurmancî” (Serfa Kurdî) ya Eliyê Teremaxî ye ku di dawî-ya sedsala XVIem de li devera Miksê

⁸ Îdrîs-i Bidlîsî, Selim Şah-name (Amd. Hicabi Kirlangîç), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, r. 239-240. (Ji bo ku ev agahî bi me re parve kir, ez spasîyên jidil pêşêşî Yusuf Baluken dikim.)

hatiye nivîsandin. Eliyê Teremaxî, di vê berhema xwe de ji mijarên rêzimanê li ser morfolojiyê rawestiyaye û morfolojiya Erebi, Farisî û Kurdî berhev kirine. Ev berhema Teremaxî, hem ji ber ku pexşan e, hem jî ji ber ku cara yekem hinek mijarên rêzimana Kurdî di xwe de hewandine, di dîroka perwerdeya bi zimanê Kurdî de zehf girîng e. Piştî Teremaxî bi sed-sed û pêncî salî vê carê Mela Yûnisê Helqetînî ku ew jî ji devera Miksê ye, bi Kurdî du berhemên pexşan nivîsandin. Navê yekê “Zurûf”, navê ya dî jî “Terkîb” e. Ev her du berhem jî, derheqê sentaks/hevoksaziya zimanê Erebi de ne û di medreseyan de wekî pirtûkên dersê hatine xwendin.

Di sedsala XVIIem de Ehmedê Xanî, du berhemên menzûm wekî pirtûkên mufredata medreseyê nivîsandin. Yek ji van “Nûbihara Biçûkan” e ku ferhengke menzûm a bi Kurdî-Erebî û Erebi-Kurdî ye û ya dî jî “Eqîdeya Îmanê” ye ku derheqê esasên baweriya dînê Îslamê de ye. Di sedsala XVIIIem de Melayê Bateyî mewlûdek û di sedsala XIXem de jî Mela Xelîlê Sêrtî “Nehcu’l-Enam” nivîsand. Herweha berhemeke pexşan ku nivîskarê wê nayê zanîn, heta vê dawiyê jî di tevahiya medreseyên Kurdistan de hatiye xwendin ku navê wê jî “Eqîdeya Îmanê” ye.

Li jêrê listeya van berheman li gorî kronolojiyê hatiye dayîn:

1. “Tesrîfa Kurmancî” (Serfa Kurdî) ya Elî Teremaxî

2. “Nûbihara Biçûkan” a Ehmedê Xanê

3. “Eqîdeya Îmanê” ya Ehmedê Xanî

4. “Eqîdeya Îmanê” ya anonîm

5. “Mewlûd” a Melayê Bateyî

6. “Zurûf” a Mela Yûnisê Helqetînî

7. “Terkîb” a Mela Yûnisê Helqetînî

8. “Nehcu’l-Enam” a Mele Xelîlê Sêrtî

Ev berhem hemû, bi Kurdiya Kurmancî ne û bi mebesta ku bikevin nav mufredata perwerdeyê hatine nivîsandin û piştî ku hatine nivîsandin jî ketine nav mufredata perwerdeyê. Mela Mehmûdê Bazîdî di nîveka sedsala XIXem de behsa pênc heban (“Tesrîfa Kurmancî”, “Nûbihara Biçûkan”, “Mewlûd”, “Zurûf” û “Terkîb”) ji van kiriye û gotiye ku ev berhem di medreseyên Kurdistanê de tên xwendin. Ji ber ku ev berhem îro jî di medreseyan de tên xwendin, tê fêmkirin ku ev berhem jî roja ku hatine nivîsandin heta îro bînavber di medreseyên Kurdistan de tên xwendin.

2. Pirtûkên mufredatê yên talî

Di vê serdemê de derveyî pirtûkên mufredatê yên sereke, gelek pirtûkên dî jî bi Kurdî hatine nivîsandin. Dikare bê gotin ku tevahiya van pirtûkan edebî ne û bi nezmê hatine nivîsandin. Ev cureyên pirtûkan di mufredata perwerdeya medreseyê de rasterast nehatine bikaranîn, lêbelê ji aliyê derçûyên medreseyan ve hatine nivîsandin û ji aliyê sey-

⁹ Ji bo van pirtûkan bnr. Abdurrahman Adak, Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk, Nûbihar (Çap 2), Stenbol 2013, r. 253-330.

¹⁰ Mela Mehmûdê Bazîdî, “Muqeddîma Îlmê Serf û Be’de Usûlê Lazîmeyê Te’lîmiyye bi Zimanê Kurmancî”, Camîeya Risaleyan û Hikayetan bi Zimanê Kurmancî, Amd. Ziya Avcı, Lis, St. 2010, r. 18 (Ji rexê herfên Erebi).

¹¹ Ji bo Hin ji berhemên kurdî yên edebî yên ku di medreseyên vê serdemê de hatine nivîsandin û xwendin bnr. Adak b. n., r. 202-339.

da û xwendkarên medreseyan ve hatine xwendin. Wate ev pirtûk di medreseyan de hatine bikaranîn. Loma ev pirtûk jî di pileya duyem de wekî materyalên perwerdeya bi zimanê Kurdî dikarin bên hesibandin. Dîwana Melayê Cizîrî, Mem û Zîna Ehmedê Xanî, helbestên Feqiyê Teyran û gelek berhemên di di vî warî de wekî mînak dikarin bên dayîn.

IV. Serdema piştî mîrektiyan (Serdema Xalidîtiyê)

Piştî ku di nîveka sedsala XIXem de dawî li mîrektiyan hat dayîn, li welatê Kurdan ji aliyê desthilatdariya Kurdan ve valahiyekê rû da. Herçiqas Osmaniyan bi riya waliyê wîlayeta Kurdistanê xwestin ku cihên ku ji mîrektiyan vala bûne, bi navendê ve (Stenbol) girê bidin jî, di vê polîtîkayê de bi ser ne ketin. Li aliyekî di di vî wextî de li Kurdistanê bizaveke tesewîfî pêş ket û ev valahî ji aliyê nûnerên wê bizavê hat dagirtin. Ev bizav Neqşebendîtiya Xalidî ye ku damezirinerê wê Şêx Xalidê Şarezorî ye. Di vê serdemê de medreseyên mîrektiyan, ketin destê nûnerên Xalidîtiyê. Loma jî medreseyên vê serdemê bi piranî wekî “medreseyên tekyayan” dikarin bên binavkirin. Ji ber ku li Kurdistanê bi giştî sê şaxên sereke yên Xalidîtiyê hebûn, medreseyên Xalidiyan jî di vê çarçoveyê de li ser sê şaxan dikarin bên dabeşkirin: Şaxa Nehrî, Şaxa Basretê û Şaxa Tewileye.

Di vê serdemê de jî di van medreseyan de perwerde hem bi şeweya vegotinê, hem jî bi şeweya pirtûkên mufredatê bi Kurdî bû. Ev serdem jî li ser du qonaxan dikare bê dabeşkirin:

1. Qonaxa dawîya osmaniyan

Ev qonax ji nîveka sedsala XIXem bi dawîlêhatina mîrektiyan dest pê dike û

heta bi belavbûna Osmaniyan û parçebûna Kurdistanê dom dike. Di vê serdemê de ji aliyê Xelîfe Yûsif ve bi navê “Îrşadu’l-Îbad”ê berhemek hatiye nivîsandin ku ev berhem jî di medreseyan de wekî pirtûka dersê hatiye xwendin. Herweha ji aliyê Şêx Kerbela ve li pey şopa Ehmedê Xanî, bi navê “Mîrsadu’l-Etfal”ê ferhengeke menzûm bi farisî û kurdî jî hatiye nivîsandin.

2. Qonaxa piştî osmaniyan

Ev serdem ji belavbûna Osmaniyan û parçebûna Kurdistanê dest pê dike û heta îro dom dike. Di vê serdemê de jî li ser şeweya berê perwerde ji her du aliyên ve bi Kurdî ye. Di vê serdemê de hinêk mewlûd (wekî mewlûda Heyderî) û eqîdenameyên (wekî eqîdenameya Mela Nesredînê Zoqî) nû jî di medreseyan de wekî pirtûkên dersê hatine nivîsandin û xwendin.

Jêder

Adak Abdurrahman, Destpêka Edebîyata Kurdî ya Klasîk, Nûbihar (Çap 2), Stenbol 2013.

Algar, Hamid, Nakşibendilik, (Amd. A. Cüneyd Köksal), İnsan Yayınları, İst. 2007.

Algül, Hüseyin, İslam Tarihi, weş. Gonca, İst. 1991.

Bazîdî, Mela Mehmûd, “Muqeddîma Îlmê Serf û Be’de Usûlê Lazîmeyê Te’lîmiyye bi Zimanê Kurmancî”, Camî’eya Rîsaleyan û Hîkayetan bi Zimanê Kurmancî, Amd. Ziya Avcı, Lis, St. 2010.

Bedlîsî, Şerefîxanê, Şerefname, weş. Avesta, Stenbol 2007.

Bidlîsî, İdrîs, Selim Şah-name (Amd. Hicabi Kırılanc), T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.

Bozkurt, Nebi, “Medrese”, DÎA, b. XXVIII, Stenbol.

Hewramî, Heme Kerîm, Mêjûy Perwerde û Xwêndin Le Hucrekanî Kurdistan, Çapxaney Wezaretî Roşinbîrî, (b. I), Hewlêr 2008.

Îzady, Mehrdad, Kûrtler, (Wer. C. Atila), weş. Doz (çap 1), r. 97 İstanbul 2004.

Muderris, Mela Ebdulkerîm, Yadî Merdan, Întîşaratî Kurdistan, Senendec 1385,

M.C.B., “Mescid”, İslam Ansk., weş. MEB, İst. 1993.

Selefî, Hemdî Ebdulmecîd; Doskî, Tehsîn İbrahîm, Iqdu’l-Ciman fî Teracimî ‘Ulema we Udeba el-Kurd we’l-Mensûbîne îla Qura we Mudun Kurdistan, Mektebetu’l-Esaletî we’t-Turas, 2008.

Zeki, M. Emin, Kûrtler ve Kürdistan Tarihi, (er.: V. İnce, M. Dağ, R. Adak, Ş. Aslan), Nûbihar, Stenbol 2010.

Îdo BABAŞÊX

Em Êzîdî baweriyê bi Xudê û Milyaketan tînin û rêzê li hemû pêxemberan digirin. Herweha li hemû xudênas û çakên Xudê ji ol û baweriyên din û navê gelek ji wan di têkistên dînê me de hatine. Dînê me kesekî ji derveyê xwe wernagirt, dibêt eve jî nîşaneke kevnariya ola me bit.

Em di dua û dirozên xwe de xêrê ji hemû miletan re dixwazin paşî ji xwe re, herwesa şebeqek dibêjt: “eger mirovekî bibînê xêrekê pêra bigehînê, ne pirse tu ji çi dîn î.” Gelek bihayên din yên mirovayeti li cem Êzîdîyan hene.

Mixabin ser hindê ra dîroka me pir e xwîn û kuştin û malwerankirinê. Bi dehan malwêranî û kuştar (qetlîam) bi serê me hatiye. Milletê me bahsê heftî û du (72) fermana dikin, helbet ferman ji cem xundarê Osmanî derdiket û paşa û waliyan cî bi cî dikirin. Mixabin gelek cara birayên me Kurdên musulman jî di van kuştaran

da beşdar bûne, lewma here mezin ji Êzîdîyan bûne qûrbani.

Nivîskarê Iraqî Sadiq Demelocî, ku destpêka çerxê borî li nav Êzîdîyan da jiyaye, wisa dibêjt: “Bi hezaran gurz li Êzîdîyan keftine û zêdetir ji du milyon kesa ji wan jinavçûne(nemane). Her ji diyarbûna dînê wan heta vî demî, welê ew li ser dînê xwe man bê aşkera kirina hîç êş û derdan, evê jî nîşana girêdana wan ya mukum e bi dînê wan ve.”

Lewra hem jimara wan bi demî re kêmbûye û herweha devera wan jî biçûk û berteng bûye. Bo nimûne li Iraqê îro bitenê li du qezayê Sêmêl û Zaxo li parêzgeha Dihok û li qezayên Şengal, Şêxan, Tilkef û navçeya Başîk li parêzgeha Neynewa. Herçend heta destpêka çerxê 19’an a Zayînî Êzîdî her ji sinorê Suriya heta deverên Hewlêr hebûn. Çend gerokên biyanî bahsê vê çendê dikin. Herwesa niha Êzîdî

li Tirkîyê kêmtir jî hezar kesî maye piraniya wan li Wêranşar in û çend malbatek li devera Mîdyatê ne. Herçend di demê berê da li devera Serhedê Êzîdî pîrbûn, ku gelek ji wan hatin kuştin û hinek bi darê zorê musulman bûn û yên din ber bi Rusiya Qeyserî ve çûn li Ermenîstan û Gurcistanê akincî bûn. Êzîdiyên Tirkîya yên mayîn li salên (1980) bi awayekî resmî ber bi Elmaniya koçberbûn. Li Suriyayî kêman mane çinku piraniya wan berbi Ewrûpa ve çûn bi taybet Elmaniya.

Serbarî van kuştar û nexweşiya, herçaxê derfet ji Êzîdîyan re hebûye wan kariye ciyê xwe bigrin. Mîna herdu mîrên Guhdirzê Dasînî ku di serdema Ebasiyan da devera Behdînan ya niha xistine bin destê xwe. Paşî mîr Ceferê Dasînî ku mîrgeha wî her ji Akrê heta Zaxo bû. Herweha mîr Hisên beg li demê Siltan Silêmanê Qanûnî bû mîrê sê mîrgehan li eynî demî da ew jî mîrgehên, Şêxan, Musil, Erbîl, Soran bûn. Li serdemê Siltan Miradê Çarê, di salên 1649-1650'an de, Mîrza Dasînî bû waliyê Musil. Dîsan li destpêka çerxê borî Meyan Xatûn nêzik çil salî rolekî diyar û berçav di rêvebirina Êzîdîyan de hebû.

Piraniya nivîskarên, ku derbarê Êzîdîyan de nivîsîne, behsa fermanên ser wan hatine dayin, kirine, lewra em ji we ra bi tenê 5 nimûne ku di çaxên cuda cuda da rûdane, birêz dikin:

1- Fermana Hisên Paşa di sala 1715 zayînî da, ku dîroknivîsê Erebbî Yasîn El Omerî weha behsê dikir: Hindek gund talan kirin û pîr Êzîdî kuştin, mal û pêzê wan birin, zarok û pîrekên wan esîr kirin û bi serkeftî vegeriya!. Welê dîroknivîsekî din bi navê Tofîq Siwîdî weha dibêje: Jin û zarok esîr kirin û leşker malê wan birin û jinên wan firotin û wezîr bi serkeftî vegeriya.

2- Fermana Mihemed Paşa Rewandîzî di sala 1832 zayînî da. Ev mîrî nêzik deh hezar esîr ji mîr û jinên Êzîdîyan ber bi Rewandîz ve birin. Welê dîroknivîsê Kurd Mukriyanî dibêje: Paşa berî vegeryana xwe du hezar Dasînî ligel Alîbeg şandin û çaxê ew zivirî pitir ji çar hezar esîr ji mîr û jina ber bi Rewandîzê ve birin.

3- Fermana Teyar Paşa salên 1846-1847'a zayînî de: Hêzên Osmaniya ketin gundê Mîhrkan li Şengalê û hemû pîremêr û pîrejinên wan kuştin, gund talan kirin û jimareke din ji malbatên Êzîdîyan mîna esîrên şer ber bi Musil birin, liwir li meydana komkirin û hawirî wan tîl kirin û xelkê Musilê li wan civiyen, daxwaz ji wan kirin musulman bin lê çaxê ew razî nebûn giştî bi tîr û rima kuştin.

4- Fermana Ferîq (General) Umer Wehbî Paşa di sala 1892a zayînî de: Dîroknivîs Silêman Saîx derbarê vê fermanê de weha nivîsiye: Ser bi devera Şêxan dagirtin û talan kirin, pêzê wan birin, jin û zarokên wan esîr kirin û pîr mîrên wan kuştin, agir berdane çar gundên Êla Dîna û xelk dewar û pez bi hevra şewitîn, welê Torî behsa Şengalê dike û dibêje: Asimbeg kurê Ferîq Umer Wehbî çûbû Şengalê û gelek zordarî li xelkê kiribû û bihîstibû ku çend kîja (qîza) ji ber namûsa xwe bazdabûn û xwe li nav rezeqî da veşartibûn. Asimbeg fermana şewitandina wî rezî da, ew qîz hemû hatin sotin û hawar hawara wan bû.

5- Di sala 1585a zayînî de, yek ji mîrên Botan ku navê wî Alî Sîdîbeg bû, leşkerek komkir û êrîşî ser Êzîdîyan kir û pîr bi dijwarî şerê wan kir û şeşsed kes ji wan kuştin, jimareke mezin ji jin û keçên wan esîr kirin û ber bi ciyê xwe ve birin berovajî êdet û nerîten êl û êşira. (*)

Di çerxê borî, piştî Rûs ketine Efganîstan, Emerîka piştevaniya çekdarên Îslamî kir li vî welatî û gelek çekdar ji welatên cuda cuda ji bo “cihadê” çûne Efganîstanê. Kesê here diyar Usame bîn Ladîn bû. Paştî rêxistina El Qaîde hat avakirin. Piştî sala 2003’an, ku rejîma Seddam nema, zîlamên vê rêxistinê hatin Iraqê bi mehan şerê dijî Emerîka kirin. Welê piraniya qurbanîyan ji xelkê sîvîl bûn bi taybet ji girûpên piçûk weku Mesîhî, Êzîdî, Şebek, Mandayî. Gelek cara Êzîdî li ser pênasê dihatin kuştin. Di dawiyê da Musil ji Êzîdiyan vala bû ku bajarê wan yê serekî bû. Welê mezintirîn gurz di 14.03.2007’an da, li Şengalê devera Girîzêr û Sîba Şêx Xidir bi wan ket ku, sê otombêlên mezin tijî T.N.T li sê ciyan hatin teqandin, bi seddan xanî, avahî, dikan hatin wêran kirin, pitir ji 300 kes bûn qurbanî piraniya wan zarok, pîremêr û pîrejin bûn. Zêdetir ji 50 zarok bê dayîk û bav man û jimareke mezin ji xelkê birîndar bûn.

Welê, nexweştirîn roj, ku li ser Êzîdiyan bi taybet Êzîdiyên Şengalê da hatî, roja 3.8.2014 e, ku DAIŞ (Dewleta Îslamî li Iraq û Şam) bi çekên pirgiran û dijwar ku leşkerê Iraqê bi tenahî radestê wan kiri bûn, mîna gurên har û devbixwîn bi ser komelgehên Êzîdiyan da girtin. Mixabin serkirde û berpîrsên pêşmerge hîç bizav nekirin û xelkê sîvîl li ber destê wan da hêlan. Gelek Ereba û Kurdên musulman jî bûn hevalên DAIŞê, ji Başûrê Şengalê ve hatin, lewra xelkê komelgehên Başûr (qublet) zêdetir ketin destê wan, nemaze jin û keç û zarok. Nêzîkê 5 hezar kes ji pîr û jin û zarokan, heta niha di destê wan da ne. Li gor axaftina çend qîzên, ku ji destê wan rizgar bûne, keçên ji şeş salî ser da û jinên ciwan yekser ji malbatên wan cuda dikirin û ber bi Musil, Beac, Telafer biri-

ne. Emîrên DAIŞ keç ji xwe re dibijartin û pêra dizewicîn bê viyana wan, hinek cara keçeka 6-7 salî ji bo emîrekî 50-60 salî dibirin. Her keçek çend cara dihat firotin, gazasipî (gîrosîn) li nav avê dikirin û keç mecbûr dikirin serê xwe pê bişon. Gelek ji wan keça heta Felluce, Reqa û bajarên din birin. Hinek ji wan piştî rizgarbûyîn, ji tariyê ditirsiyan, yekê ji wan digot çend cara min diviya xwe bikujim welê çend keçên 7-8 salî nedihîştin û digotin “tu mîna diya me yî.” Bav û birayên wan li ber çavên wan dikuştin. Du keçên 14-15 salî dixwestin birevin, di cî da DAIŞ herdu kuştin û çendîn qîzên din bi destê DAIŞ hatin kuştin çinku zewaca cihad qebûl nedikir. Çendîn keça xwe li wir kuştin, ji ber derd û nexweşiyên psîkolojiya wan pir xirab..

Ji aliyekî din ve kurên şeş salî û zêdetir dîsan ji dayîk û bavê ve dikirin û hînê çek û bîr û baweriyên dijwar dikirin. Heta li paşerojê bibin terorîst. Xort û mêr yekser dikuştin eger razî neban bibin musulman, welê du kuştar (qetlîam) ên mezin li du gundan kirin. Yek li gundê Herdan li bakur ku, li ser sînorê Erêban bû, ya duyê, li gundê Koço li başûrê Şengalê.

Piştî rizgarbûna deverê çendîn gorên bikom hatin dîtin.

Li ber gotinê dikevit bêjin, ku xelkê Şengalê ewên ji destê dijmin rizgar bûne ber bi Herêma Kurdistanê ve çûn û hinek ber bi çiyayê ve. Gelek ji wan bi rêya YPG ji bo Rojava derbasbûn û ji wir ji bo Herêmê. Piştî Şengalê, xelkê Başîk û Behzan û piraniya deverên Êzîdiyan cî û warê xwe hêlan, nêzîkê 400 hezar Êzîdî bûne penaber li başûr, bakur û rojavayê. Herweha nêzîkê 2 hezar malbat li çiyayê Şengalê man û nêzîkê 5000 servanên Êzîdî li wir berxwe dan û xe-

bat kirin. Piraniya xelkê li xwendengeha, însaat (kavil) û li bin dara, li bin piran da dijiyan. Paşî piraniya wan birin xîvetgehan. Li havînê piçek başbû, welê li zivistanê rewşa wan xirab bû. Her çend harîkarî berdewam dihatin, welê DAIŞ hawîrdora çiya girt û rewşa penaberên ser çiya roj bi roj xirab dibû. Li roja Înê rêkeftî 20.12.2014 ku cejna Êzîdiyan bû, bi piştevaniya balafirên hevpeymanan, pêşmerge gihîştin çiyayê Şengalê.

Gelo, baweriya Şengaliya careke din dê bi dor û cînanan têt?

Tu bêjî keyfa wan bi revîna DAIŞ ji Şengalê bêt û bi hezara keç û jinên wan di destê wan gurganda ne her roj çend cara rûmeta wan tê şikandin û çend cara tîn kirin û firotin?

Çawa dê şa û dilxweş bin, ku DAIŞ her roj serê zarokên wan yên 6-7 salî tijî jehr û teror dikin?

Êzîdî çî dixwazin ji dezgeh û dewlet û cihên biryarê:

1- Bizav û karkirin bo zivirandina wan kesên li destê DAIŞê da bi taybet ewan keç û jinan.

2- Parastina Êzîdiyan bê kirin, bi taybet ji aliyê hevpeymanan û dirustkirina hêzeke ji xelkê Şengalê bi çekên baş bo parastina wan.

3- Karkirin bo veğerandina penaberran nemaze xelkê Şengalê û avakirina cî û warên wêrankirî û xweşkirina jiyana wan.

4- Çareser kirina wan keç û jinên xi-

lasdibin ji destê DAIŞ û birina hineka ji wan bo derveyê welat ji bo çareseriyê.

5- Kar kirin bo zêdetir qebûl kirina hev û din û rawestan beramber bîr û bawerên tijî û dijwar yên terorê dirust dikin.

6- Bizav kirin ji bo sîstemekî demokrat û sekuler û belav kirina rewşenbiriya hevvelatîbûn ango hemû welatî li yek rêzê bin.

7- Nasandina kuştaren Êzîdiyan weku qirkirin (Jenosîd).

* Yezîdî – Sedîq El Demelocî (R. 485) Musil – 1949

Têbinî:

Kurteya vî babetî li 5.10.2014 li Bilefeld a Almanyayê li konferansa Komel û Akademiyên Êzîdan (4-5.10.2014) bi zimanê Kurdî hat pêşkêşkirin.

Jêder:

1- Trajediya Êzîdiyan – Ferman û jenosîda dijî Kurdên Êzîdî li dîrokê de (bi Erebi) – Dr. Ednan Zîyan Ferhan û Qadîr Selîm Şemo. (R. 45)-(150-152)-(107-108)-12-25-28) Dihok-2009

2- Êzîdî di pîrtûkên gerokên Înglîz de ji destpêka çerxê (19) heta şerê cihanî yê yekê – Erşed Hemo – Dihok 2012- R.65 bi zimanê Erebi

3- Sedîq El Demelocî – Yezîdî – Musil – 1949 bi zimanê Erebi

4- Çavpêketin digel Z.Y û X.Y her du xwişkên ji destê DAIŞ veğerîyan û pitir ji deh roja li mala min bûn.

Di Bakurê Kurdistanê de: Çend gotin li ser rewş û têkilîyên nav kîrmanckî (zazakî) û kur- mancî

Munzur ÇEM

Destpêk

Wek ku tê zanîn; li bakurê Kurdistanê û Anatolyaya Navîn, 3 lehçeyê zimanê Kurdî dijîn. Ew lehçe Kurmancî, Kirmanckî (Zazakî) û Şêxbizinî ye.

Kesên ku Şêxbizinî diaxifin, hejmarê wan jî mensubên her du lehçeyên din kêmtir e û warê nivîsandinê de jî xebatek balkêş tune. Kurmancî, lehçeya herî mezin e û texmînî %75-80 Kurdên bakurê welêt vê lehçeyê diaxifin.

Îro li Kurdistanê û Tirkîyê, hem di derheqa wan her du lehçeyên mezin (Kurmancî û Kirmanckî yan jî Zazakî) hinek nîqaş û gengeşî henin. Çiqas ku di dîrokê de Kurdên ku Kirmanckî (Zazakî) qise dikin, her tim xwe Kurd, zarava xwe jî bêşek zimanê Kurdî qebul kirîne jî, kesên ku van her du grûban wek du millet, lehçeyên wan jî du zimanên serbixwe dibînin henin. Çiqas ku ev dîtin, piştî cuntaya leşkerî ya

1980ê bi destê dewleta Tirk ket rojevê û her kes vê rastîyê dizane jî, di komelê de li ser pirsê berfireh tê qisekirin.

Ji ber vê yekê, min xwest ku, di bakurê Kurdistanê de, bi giştî di derheqa rewşa zimanê Kurdî û têkilîyên van her du lehçeyan de agahdariyek kurt bidim kesên elaqadar.

Ziman û Komel

Di jiyana komelek de giringiya zimanê dayikê çî ye, ez bawer im hewce niye ku meriv dûr û dirêj li ser ve babetê bisekine û nîqaş bike. Meriv di her alî de jiyanê bi zimanê îfade dike, bi wî dide û distîne, bi wî dîroka xwe digihîjîne îro.

Lêkolînên îlmî nîşan didin ku têkiliya meriv û zimanê dayikê di zikê dayikê de dest pê dike. Gor lêkolînvanan, zarok di zikê dayîka xwe de dengan dibihîse û di mejoyê xwe de cîh dide wana. Ew deng,

di prosesa pêşveçûyina sexsiyeta zarokê de rolek taybetî dilîze. Di aliyê din de bêguman rola zimanê zikmakî tenê bi jiyana şexsî sînorkirî niye, ew di jiyana civakê de, bi gotinek din di komelayetiye de jî dîsa xwediyê rolek pir giring e.

Ji ber vê giringiyê jî, mafên zimanê zikmakî, di hiquqa navneteweyî de cîhek taybetî digirin. Hem jî tenê axaftin na, perwerde jî têde, hemû bi hevra tên parastin.

Dîsa ji ber vê giringiyê, gava ku hêzên dagirker biryara asîmîlekirina miletek didin, berê beran dest davêjin zimanê dayikê. Ew baş dizanin ku miletê ku zimanê xwe yê dayikê wenda kirine, asîmîlebûna van miletan asan dibe.

Di van sedsala dawî de, tiştên ku hatine serê ziman, kultur, nasname û dîroka Kurdan ser, hovîtîyên ku dewletên dagirker ji bo gihîştina vê armancê kirine û îro hîna jî dikin, li ber çavan e.

Di aliyê din de bêguman gelê Kurd di vê demê de ji ziman û kultura xwe gelek tişt wenda kir lê dest ji berxwedanê ber neda, li ser piya ma û bi ziman û çanda xwe gihîşt îro.

Zimanê Kurdî Ji Xeterê Dûr Ketîye?

Mixabin meriv nikare bersivek pozîtîf bide vê pirsê û bêje „Erê, li Kurdistanê Bakur zimanê Kurdî ji talukeya wundabûnê xilas buye.“ Rast e, Kurd bi ziman û çanda xwe hatine gihîştine vê qonaxê lê talûke hîna jî derbaz nebûye. Bi taybetî jî li bakurê welêt, ziman û çanda Kurdan di merhaleya wundabûnê de ye.

Wek tê zanîn, du sal berê UNESCOyê, zimanên ku di bin talukeyê de ne û demek nêzik de dikarin wenda bibin, derheqa wan de raporteke amade kir. Di vê raportê de hat xuyakirin ku Kirman-

ckî (Zazakî) jî di nav van zimanan de ye.

Bi rasti jî eger di siyaseta dewleta Tirk de guhartinên mezin çê nebin, yan jî Kurd bi xwe gavên pêşketî meavêjin, kes nikare di bakurê Kurdistanê de pêşî li mirina zimanê Kurdî bigire. Dûr yan jî nêzik, demek şunda zimanê kolonyalîstan, di parçeyê Kurdistanê ya herî mezin de wê bibe serketî û gelê vê parçeyê û parçeyên din bibin xwediyê du zimanên cuda.

Ji bo parastin û pêşvebirina ziman û çanda xwe, hewce ye ku Kurd di seranserê Kurdistanê de bibin xwediyê polîtîkayek neteweyî û hevbeş. Li parçeyek Kurdistanê wendabûna lehçeyek Kurdî yan jî bi giştî ziman û kultura Kurdan, tenê ji bo mensubên vê lehçeyê yan jî ji bo gelê vê parçeyê problem nîye; ew bo temamiya gelê me problem e, wendakirinek dîrokî ye.

Di destpêka 1990an de gava ku qismek jî başûrê Kurdistanê azad bû, wek gelek Kurdan min jî hêvî kir ku ji bo çareserkirina problemên zimanê Kurdî, gavên hewce bînin avêtin lê mixabin ew hêviya me rast derneket. Pir mixabin heta îro ne dewleta Kurdan di vî warî de gavek balkêş avêtiye, ne jî dezgehên xweser ên ku vî karî dikin peyda bûne. Serî de unîversîte, rojeva dezgeh û sazîyên Kurdistanê azad de xebatek usa xwe nîşan nade.

Kirmanckî Yan Zazakî?

Ez bawer im, qismek ji xwendevanan, gava ku vê xebatê binêrin, ewê ji xwe bipirsin û „Gelo wek ku em dizanin navê vê lehceyê Zazakî ye, ev Kirmanckî çî ye?“ bêjin.

Ji bo bersiva vê pirsê jî, hewce ye ku meriv berê her tiştê çend gotinan li ser hinek taybetiyên Kurdên Kirman-

(Zaza) bêje.

Kurdên ku vê lehçeyê (Zazakî) diaxifin, nivê wan elewî, nîve wan jî musulman (sunnî) ne. Elewî, li bakurê herêmê (Dêrsim, Bîngol, Muş, Erzurum, Qers, Erzingan, Bayburt û Sêvazê) dijîn. „Zaza“yên misluman (Sunnî) jî li hêla Xarpêt, Bingol, Diyarbekir, Ruha, Semsûr (Adiyaman), Sêrt û Bedlîsê ne.

Ewên ku elewî ne, wek navê etnîkî xwe ra „Kirmanc“, lehçeya xwe ra jî „Kirmanckî“ dibêjin. Li gel wan, gotina „Zaza“ xwediyê manayek negatîf e û ji bo xwe pê kar nayînin.

Piştî vana, gor hejmarê grûba duduyan, wek nasname xwe ra „Kird“, lehçeya xwe ra jî „Kirdkî“ dibêjin. Grûba sisêyan „Dimilî“ û „Dimilkî“ ya çaran jî „Zaza“ û „Zazakî“ dibêjin.

Di rastiye de, navê „Zaza“ biyaniyan daye vê grûbê. Ji ber vê yekê jî bi qenata min şuna „Zazakî“ de, gotina „Kirmanc“ rasttir e. Loma min di vê xebatê de ji bo vê grûbê, wek navê etnîkî „kirmanc“, wek navê lehçeyê jî „Kirmanckî“ pêk aniye.

Di Warê Nivîsandinê de Rewşa Kirmanckî (Zazakî)

Di nav çar lehçeyên Kurdî yên sereke (Kurmancî, Soranî, Hewramî û Kirmanckî) de, di warê nivîsandinê de lehçeya ku herî dereng ketiye û neçar maye; Kirmanckî (Zazakî) ye.

Bi Kirmanckî nivîsa yekemîn, yê lêkolînavê Akademiya Rusya yê Petersburgê Peter Lerch e. Lerch, di şerê Osmanî û Rusyayê de kesên dîl hatine girtin, çûyê bi wan ra qise kiriye û dîtiye ku nav wan de kesên ku lehçeyek din qise dikin henin. Piştî ra, bi wan ra lêkolîn çêkiriye û bi navê „Forschungen über die Kurden und die Iranisc-

hen Nordchaldäer“ (Derheqa Kurdan û Keldaniyên bakurê Îranê de Lêkolîn), di 1857de nêşr kiriye.

Dîsa gava ku meriv qala tekstên Kirmanckî (Zazakî) yên niviskî dike, hewce ye ku Mewluda Mela Ehmedê Xasî û çend mewludên din jî ji bir meke. Navê Mewluda Xasî, „Mewlidê Nebî (Mewlidê Kirdî)“ ye û 1899an de hatiye çapkirin. Yanê salek piştî rojnama Kurdistanê.

Piştî Ehmedê Xasî, Mela Usman Efendiyo Babî (1852-1932) tê. Osman Efendî, Mewluda xwe bi navê „Biyayîşê Pêxemberî (Mewludê Nebî)“ nav kiriye. Ev Mewlud, ji aliyê Celadet Alî Bedirxan, di 1933yan de li Şamê, bi herfên alfabeya erebî di Hawarê (hejmar 23) de hatiye neşîrkirin.

Li dervayê van her du nivîskaran kesên din ên ku mewlud nivîsandine jî henin: Em bêjin; Mela Mehmed Elî Hunî bi navê „Mewlidî Peyxemberî“, Mela Kamilî Peuxî bi navê „Mewlidî Nebî“ û Mela Abdulqadir Muşekî-Bîngolî bi navê „Mewlidî Nebî“ mewlud nivîsandine.

Li dorûbera 1975an, ji ber ku li Tirkiyê hinek guhartinên polîtîk ketin rojevê û nermayî çê bû, Kurdan hem gelek sazî û dezgehên demokratîk, kulturî û siyasî damezrandin hem jî di warê çapemeniyê de gavên muhîm avêtin. Di vê demê de bi Kirmanckî (Zazakî) nivîs jî hêdî-hêdî zêde bûn. Lê mixabin ew de dirêj nebû, cuntaya leşkerî ya 1980yê desthilatdarî girt dest û hemû îmkânên xwendin û nivîsandina Kurdî ji holê rakir, heta qisekirin jî qedexe kir.

Di vê demê de, Kurdên ku ala pêşvebirina zimanê Kurdi bilind kirin, Kurdên dîyasporayê bûn. Bi taybetî jî li hinek welatên Ewropayê wek Kurmancî,

Kirmanckî jî di rojname û kovaran de zêdetir cîh girt, pirtûk hatin çapkirin, kesên ku dikarin bi zimanê Kurdî bixwînin, hejmara wan zêde bû. Piştî 1990an, xwendin û nivîsandina Kirmanckî (Zazakî) wek pêlek ronesansê derket meydanê.

Eger meriv di van 20 salên dawî de behsa xebata Kirmanckî (Zazakî) bike, hewce ye ku cîhek zaf taybetî bide kar û xebata „Grûba Xebata ya Vateyî“. Grûba ku cara yekemîn bi metodek îlmî dest bi xebata standartkirina Kirmanckî (Zazakî) kiriye ev e. Grûbê, di 1986an de li paytexta Swêd Stockholmê dest bi xebatê kir û îro hê jî dewam dike.

Grûb, berhevkirin û standardkirina terman jî li ser sê xetên esasî dimeşîne:

- a) Berhevkirina peyvan,
- b) Standardkirina terman,
- c) Çêkirina termên nû.

Termên ku hatine standardkirin, Grûb vana jî peyderpey ferhengê Kirmanckî (Zazakî)-Tirkî û Tirkî-Kirmanckî (Zazakî) dide çapkirin.

Dîsa xebata ku di derheqa rastnivîsandinê (îmleyê) de hatiye çêkirin, ev jî wek pirtûk gehîştîye xwendevanan.

Di aliyê din de, Grûb bi navê Vateyê kovarek kulturî jî neşir dike. Heta îro 39 hejmarê vê kovarê hatine weşandin.

Li dervayê vê xebatê jî, endamên grûbê yekûyek, di warê xebata ziman û kulturê de gelek aktîf in; wek kovar û pirtûk derxistin, meqale nivîsandin, semîner û konferansan de cîh girtin ûêd. faaliyetên xwe yên din didomînin.

Bi kurtayî ku meriv bêje, îro xebata Kirmanckî (Zazakî) gor berê gelek pêş de ye. Lê mixabin wek ku berê jî min

got; ew xebat xebatek baş e, hêja ye lê jî bo pêşî li asîmîlasyonê girtinê têrê nake. Heta ku zimanê Kurdî di dibistanan de neyê xwendin, radyo-televîzyonan da têra xwe cîh megire û mekeve her aliyê jiyana rojane, xelasa wî zahmet e. Bo Kirmanckî jî usa ye, bo Kurmancî jî. Her du jî bi wendabûnê re rûbirû ne.

Di Derheqa Kirmanc (Zaza) û Kirmanckî (Zazakî) de Hinek Spekulasyon

Bi sedsalan e, di çavkaniyên dîrokî de Kurmancî û Kirmanckî wek du lehçeyên zimanê Kurdî, kesên ku wan her du lehçeyan qise dikin jî wek Kurd tên nasîn. Hem piraniya lêkolînavan û dîroknasên biyaniyan kirmanc (Zaza) wek „Kurd“ navkirine hem jî wana bi xwe, xwe „Kurd“ qebl kirine. Serî de jî vana jî bo Kurdbûna xwe, daxwazên xwe yên neteweyî, wek du beşên Kurdan; kirmanc û kirmanc, di berxwedanên azadiye de bi hevra cîh girtine û bi hevra bedelên giran dane.

Ji xwe gelek eşîrê Kurdan jî henin ku cuda-cuda herêman de, cuda-cuda lehçeyan qise dikin. Ji ber vê rewşê jî meriv nikare bêje ku bavûbapîrên falan eşîrê berê Kurmancî axaftiye yan Kirmanckî (Zazakî).

Lê hinik nivîskar û lêkolînerên biyanî jî der ketine û îddia kirine ku Kirmanckî Kurdî, kirmanc (Zaza) Kurd nînin. Kesê ku berê ev îddîa pêş daye, lêkolînerê Alman Oskar Mann e. Gor Oskar Mann, Zazakî lehçeyek Goranî ye û Goranî jî Kurdî niye. Dîsa Alman Karl Hadank jî xebata Oskar Mannê esas digire û aynî dîtîne diparêze. Dr. Mac Kenzie, Hewremanî wek lehçeyek Farisiya Kevn qebl dike.

Nav Kurdan de kesê ku dor 1920an de li ser Kirmanckî (Zazakî) sekiniye

Ziya Gökalp e. Gökalp, Kurdan wek penc şax dihesibîne. Ev penc grûb; kur-manc, Zaza, soran, Gûran (Goran) û Lur in. Gökalp, zimanê van grûban wek lehçeyên Kurdî na, wek zimanên Kurdî qebl dike û bi kurtayî weha dibêje: „Ferqên ku di nav wan da ne, çarçiva lehçeyê derbaz dikan. Ew hemû zimanên xweser in, lê dervayî Kurdî jî nîn, zimanên Kurdî ne û bin şemsiya Kurdî-i Qêdîmê de rêz dibin“.

Piştî cuntaya leşkerî ya 1980ê, gava ku dewleta Tirk dît kû bi înkarkirin û asîmîlekirinê nagehîne armanca xwe, ji hevdu dûrxistin û parçekirina Kurdan, wek du projeyên esasî xistin rojeva xwe. Ji van projeyan yekê „Zaza ne Kurd in,“ a duduyan jî „Elewî ne Kurd in, Kurd Sunnî Musluman in“ bû.

Îro, dewlet vê polîtîkayê ji her demê zêdetir û eşkera dajo. Ew êdî bûye sî-yasetek eşkera û resmî. Bi zanayî yan jî ji ber nezanîbûnê, hejmara xwe zêde nebe jî Kurdên ku li gel vê projeyê cih digirin jî henin. Kemalîst û dindar ên ku dijminê hevdu tên xuyakirin, li ser vê babetê, yanê parçekirina Kurdan bi hev-ra ne.

Hinek Taybetiyên Kirmanckî (Zazakî)

a) Alfabe:

Di warê dengên bingehî de, di nav her du zaravayên ku li bakurê Kurdistanê tên axifandin ferq niye. Her du lehçeyan de dengên bingehî aynî ne. Di aliyê din de wek ku tê zanîn, di zimanê Kurdî de hinek deng henin ku, ji yek zêdetir varyantên xwe henin. Wek nimûne, dengên ku bi herfên c, ç, k, l, r, p, t tên îfadekirin usa ne. Formên van ên hişk henin, ên nerm henin.

Di Kirmanckî (Zazakî) herfa „ç“yê

xwediyê du forman e. A yekemin, forma normal e û esas e. Wek nimûne: cîran, cîwan, cîhan, ciya, cîh..

Forma duduyan, di kurmanciya bakurê Kurdistanê de berfireh niye, kêmerêman de meriv rast tê. Em bêjin, di Kurmanciya eşîra Alxasiyan de heye. Alxasî, li derûdora Mereş-Meletiyê dijîn.

Herfa „ç“yê di Kirmanckî (Zazakî) ya Dêrsim, Erzingan, Sêvaz, Muş û Qersê; bi kurtayî devoka bakurê de xwediyê 3 varyantên cuda ye:

Varyant I: Wek ku kelîmeyên Kurmanckî çare, çi, ço, çar, çaket, çarçiveyê de tê gotin.

Varyant II: Wek ku kelîmeyên Kurmanckî çek, çav, çermê de tê gotin,

Varyant III: Ew varyant di Kirmanckî (Zazakî) ya derûdora Dêrsimê de heye lê di Kurmanckî de gelek kêmer e. Wek nimûne, eşîra Alxasiyan e ku li derûdora Mereş û Meletî yê dijî, di Kurmanciya wê de heye. Em bejin „çir dikî?, çito?...“

Balkêş e ku di soranî de jî meriv rastê vê dengê tê: Embêjîn „çav“, „çak“ (çak î, baş î?).

Herfa „L, l“yê jî di Kirmanckî (devoka bakurê de) xwediyê du varyantan e. Varyanta yekemîn „l“ya normal e. Lê di kêmer peyvên de formek din (qalind) jî heye. lape, lapik, lone, limayane. Wek di soranî de „Ez dilêm, ...“ tê gotin.

Formên qalind û nerm ên herfên k, p, r û t her du lehçeyan de wek hev in.

Ji ber vê yekê jî meriv dikarê bi dilrehetî bêje ku di aliyê dangan de nav her du lehçeyên bakurê Kurdistanê de ferq tune, ew xwediyê aynî fonetîkê ne.

Di Lehçeyên Kurdî de Peyv

Bê guman berhevdayîna lehçe û zimanan de peyv jî cîhek muhîm digirin. Wek tê zanîn, ziman bê hereket nîye, zîndî ye û her dem têde guhartin çêdibin. Ji ber vê yekê jî gava ku meriv bixwaze li ser bingeha zimanê bibe xwedîyê dî-tinek rast; hewce ye ku gotinên ku di jiyana gelê ya berê de hebûne, li ser vana bisekinin û vana bide berhev. Em bêjin:

- a) Navên merivan (xelkê malê),
- b) Navên parçeyên leşê,
- c) Navên nexweşîyan,
- d) Navên heywanan,
- e) Navên daran,
- f) Navên gul û çîçegan,
- g) Navên sebze û meyweyan,

h) Navên beşên malê,

- i) Termên cotkarîye,
- j) Navên xwarinan,
- k) Navên kincan,
- l) Navên deman,
- m) Hejmaran.

Çend sal berê, min di vê çarçivayê de lîsteyek amade kir. Di lista min de 330 peyvên Kurmancî, Kirmanckî (Zazakî), Soranî û Hewramî henin. Piştî temam kirina lîsteyê min dît ku nêzikê %75ê gotinên her çar lehçeyan yan wek hev in yan jî nêzik in. Ez bawer im, eger ji bo berhevkirina peyvên her çar lehçeyan xebatek taybetî bê kirin, ev nîsbet %90ê derbaz dike.

Niha dixwazim, navên merivan (xelkê malê) wek mînak nîşanê xwendevanan bidim.

NAVÊN MERIVAN/XIZMAN				
<u>Ingîlîzî</u>	<u>Kirmanckî</u> (Zazakî)	<u>Kurmancî</u>	<u>Soranî</u>	<u>Hewramî</u>
mother	dayike (m) ma-ye(m), dake (m), marde, dadî	dê, da, dayik	dak, dayik	eya
mother!	dayê!	dayê!	dayê!	eya!, eda!
Father	pî (n), pêr (n), bawk (n), babî (n), ba (n)	bav	bab, bawik	tate
father!	bawo!	bavo!	bawkim! ba-bim!	tate!
ancestor	bav û kal, pîr û pîrbab, pî û kalikî, bavû- bapîr	bav û kal, bav û bapîr	bav û kal, bav û bapîr	bav û bapîr
uncle	dat (n), ded (n), ap (n)	ap, mam	mam	mamo

brother	bira (n), birar (n)	bira	bira	bira
sister	waye (m), wa-yike (m) ware (m)	xwîşk, xweng	xwîşk	walê
grandmother	pîrike (m), dapîre (m), dêke (m)	dapîr	pîrik, dapîr	mama
grandfather	kal (n), kalik (n), bawkal (n), pîrik (n), bapîr (n), pîrbab (n), pîrbav (n)	bapîr, kalik, kal	bapîr	baba
uncle (mother's brother)	xal (n)	xal	xal	lalu
paternal aunt	eme (m), emike (m)	apa, met	pilik	metî
woman	cinî (m), ciniye (m), cinîke (m)	jin, jînik, pîrek	jin, afret	jênî
man	camêrd (n), peya	camêr, mêt, mêtîk	pîyaw	peya
man (native)	merdim (n), mêtdek (n), pêya (n)	meriv, merî, mêtîk, pîya	pîya, pîyaw	pîya, merdom, merdom miro
child, kid	zak (n); leyîr(n), doman (n), qeçek (n) qic (n), put (n), tut (n), lorik (n), eyel (n), mindal (n)	gede (n) zarok, minal, mindal, role, sebî	minal, mindal	zawle
son	laj (n), law (n)	law, kur	kur	kur
girl, daughter	kêna (m), kêneke (m)	keç, keçîk, qîz	kêç, qîz	kinaçe

grand-child	torn (n)	nevî, zaz	newe	kinaçeza, laweza
old	kokim (n), kal (n), pîr (n)	pîr, kokim	pîr	pîr
young	genc (n), ci- wan (n), xort (n) xort,	ciwan, genc	genç, xort,	genc, cewan, law
pedestrian	peya (n)	peya	piyade	bipê, melu
herdsman	şîwane (n) şuwane (n)	şîvan	şîwan	şîwane
bridegroom	zama (n)	zava	zava	zama
bride	veyvike (m) ,vêyve (m)	bûk	bûk	vêwe
maternal unc- le's wife	xalcinî (m), xalciniye (m)	xalojin, xaloj	xalojin	lalojîn
cousin (ma- ternal uncle's doughter)	xalkêna (m), kêna xalî (m)	xaloza	xaloza	laloza
cousin (ma- ternal uncle's son)	xalîza (n), lajê xalî (n)	xaloza	xaloza	laloza
mother's sister	xale (m), xali- ke (m)	xaltî, xaltîk	pur, mîmik	metî, metye
faternal unc- le's son	datîza (n), deza (n), lajê apî (n)	pismam, ku- rap, kurmam	amoza	mamoza
faternal unc- le's doughter	datkêna (m), dedkêna (m), kênapî, (m), kêna apî (m)	dotmam	keçap	amoza, ma- moza

Çend Gotin li Ser Berhevdarîna Kirmanckî û Kurmancî

Meriv gere vê rastiye eşkera bêje ku di nav Kurmancî û Kirmanckî (Zazakî) de hinek cudabûnên muhîm henin. Em bêjin gava ku Kurmancî û Kirmanckî (Zazakî) tên gel hev, hevdu fehm nakin û Tirkî di nav wan de dibe zimanê komunîkasyonê.

Wek ku min li jor jî nîşan daye; di warê deng (fonetîk) de, di nav lehçeyên Kurdî de cudabûnek balkêş tune. Lê di warê çêkirina cumleyê de, di xezna kelîmeyan û bi taybetî jî di morfolojiyê de cudabûn henin. Ez dixwazim li vir bi kurtayî be jî, li ser van cudabûnan agahdarîyek bidim xwendvanan.

1. Di cinavan/zemîran (Pronomen) de Grup I (Xweser)

Kurmancî	Kirmanckî
ez	ez
tu	ti (ti, to)
ew	o (nêr) a (makî)
em	ma
hûn	şîma
ew	ê

Grup II (Tewandî):

Kurmancî	Kirmanckî
min	mi
te	to
wî	ey (nêr)
wê	aye (mê)
me	ma
we	şîma
wan	înan

2. Di Tewandina Lêkeran (Verbs) de

Her du lehçeyan de sistema tewandina lêkeran gelek nêzikê hev e. Di vî warî de meriv ferqek mezin, di dema firehê (present) de dibîne. Di Kurmancî de dema fireh (present) bi pêşpirtika „di“yê tê çêkirin. Lê di Kirmanckî (Zazakî) de eve pêşpirtik tune. Çend nimûne:

Kurmancî		Kirmanckî (Zazakî)	
Lêker (Verb)	Dema Fireh	Lêker (verb)	Dema Fireh
<u>Infinitive</u>	<u>Present</u>	<u>Infinitive</u>	<u>Present</u>
çûyin:	Ez di +çim	şiyene	Ez şona
kirin:	Tu di +kî	kerdene	Ti kena
xwarin:	Ew di +xwe	werdene	O weno/a wena
birin:	Em di +bin	berdene	Ma benîme

Lê negatîfa vê halê, her di lehçeyan de li ser aynî prensîbê ye û bi pêşpirtikên negatîfîyê tê çêkirin. Ew pêşpirtik di Kurmancî de “na/nî”, di Kirmanckî de jî “nê (nî)” ne.

Kurmancî:

Ez naçim, Ez nakim, Ez nizamim,...

Kirmanckî:

Ez nêşona, Ez nêkena, Ez nêzanena

3. Di Pirhejmariyê (Plural) de

Di Kurmacî de peyv gava li xweser e, yanê forma ferhengê de ye, pirhejmar û yekhajmarê xwe aynî ye. Bi gotinek din hejmar guhartinan çênake. Lê Kirmanckî (Zazakî) usa niye. Di Kirmanckî (Zazakî) de peyv gava ku xweser (nominative) be jî, forma pirhejmarê ji yekhejmarê cuda ye. Hinek formên cuda hebin jî, di pirhejmariyê de suffîksa „î“ te piştî kelîmeyê. Nimûne:

<u>Kurmancî</u>			<u>Kirmanckî</u>
Yekhejmar (Singular)	Pirhejmar (Plural)	Yekhejmar (Singular)	Pirhejmar (Plural)
ker	ker	her	herî
ga	ga	ga	gayî
jin	jin	ciniye	ciniyî (cinî)
dar	dar	dare (zîndî)	darî
kanî	kanî	hênî	hênîyî (hênî)
gund	gund	dewe	dewî

Qismek nav jî henin ku wek yekhejmar (singular) na, di forma pirhejmarê (plural) de tên gotin. Wek nimûne:

Kirmanckî	Kurmancî
tumanî	derpê, derling
pantolî	pantol
şalwarî	şalvar

Lê grûbek nav jî heye ku pirhejmarên wan, wek Kurmancî bi suffîksê “an” tê çêkirin. Em bejin navên eşîran usa ye: Alan (ûn, on)², Demenan, Heyderan/Haydaran, Lolan, Şixhesenan, Şemkan, Reşikan

4. Di Nêr û Mâyê de (Masculine / Female)

Cîhgirtina cînsiyetê (nêr û mê) di nav herdu lehçeyan de ferqek giring e.

Çava ku min li jor jî gotiye, di Kirmanckî (Zazakî) de peyv gava ku xweser (nominative) in, cînsiyeta wan xuya ye. Bi gotinek din, kese ku Kurdî nizane û derheqa peyvên Kurdî de xwediyê agahdarî niye jî, gava ku ferhenga Kurmancî binêre, nikare cînsiyeta kelimeyan bizane. Ji bo naskirina cînsiyetê gere bîrê tewandin.

Lê Kirmanckî (Zazakî) usa niye. Di Kirmanckî de peyv gava ku li xweser in jî cînsiyeta wan kifşe ye û gere ferhengê de bîrê nivîsandin. Bê kifşekirina cînsiyetê nivîsandina ferhenga Kirmanckî mumkîn niye. Çend nimûne:

Kirmanckî	Kurmancî
ban (n)	ban
do (n)	dew
awe (m)	av
dare (m)	dar
hênî (n)	kanî
adir(n)	agir
wele(m)	xwelî

Di van nimûneyan de gotinên “ban”, “do”, “hênî” û “adir” nêr in û bi (n), gotinên

awe, dare û wele jî mê ne û ew jî bi (m) hatine nîşankirin.

Di Kirmanckî (Zazakî) de nêr û mê tenê di navan de xwe nîşan nade; cînav/ zemîr (pronouns), sîfet (adjectives) û lêkeran (verbs) de jî gor cînsiyetê guhartin peyda dibin.

4.1. Di Sîfetan (Adjectives) de

nêr

ban (n): bano berz (banê berz).

do (n): doyo serdîn (dewê sar).

merdim (n): meridmo kal (merivê kal)

mast (n): masto tirş (mastê tirş)

mê

awe (m): Awa germe (“Awe” mê ye.)

dare (m): Dara keske („Dare“ mê ye)

kêneke (m): kêneka bejnbariye (Keçika bejnzirav)

bize (m): biza gewre (m): (bizina gewr)

4.2. Sîfetên Îşaretê de

4.2.1. Halê Xweser û Nêz

Yekhejmar (Singular)

Na cinîke. (Ev jinik)

Na cinîke yena. (Ev jinik tê)

No merdim. (Ev meriv)

No merdim zafa xebetîno.

(Ev meriv zaf dixebite)

Pirhejmar (Plural)

Nê darî. (Ev dar)

Nê darî baş / rind meywe danê.

(Ev dar baş / rind meywe didin)

4.2.2. Halê Xweser û Dûr

Yekhejmar (Singular)

A cinîke. (Ev jinik)

A cinîke yena. (Ev jinik tê)

O merdim. (Ev meriv)

O merdim. (Ev meriv zaf xebetîno)

Pirhejmar (Plural)

Ê darî. (Ev dar)

Ê darî baş / rind meywe danê. (Ev dar baş / rind meywe didin)

5. Di Cinavan (Pronouns) de

nêz:

Na yena. (Ev tê)

No xebetîno. (Ev dixebite)

Nê meywe danê. (Ev meywe didin)

dûr:

A yena. (Ev tê)

O xebetîno. (Ev dixebite)

Ê meywe danê. (Ev meywe didin)

6. Di Lêkeran (Verbs) de

Di Kirmanckî de, di tewandina hinek halên lêkeran de, gor mê û nêrî guhartin çêdibin.

6.1. Gor Zemîrên Şexsî (Yekhejmara Şexsên Sisêyan)

halê fireh (persens)

Mê: Na yena. (Ev tê)

Nêr: No yeno. (Ev tê)

Mê: A şona. (Ev diçe)

Nêr: O şono. (Ev diçe)

Dema Boriya Diyar**(past tense)**

Mê: Na amê. (Ev hat)

Nêr: No ame. (Ev hat)

Mê: A şîye. (Ew çû)

Nêr: O şî. (Ew çû)

Dema Boriya Nediya

Mê: Na ama/ameya. (Ev hatiye)

Nêr: No amo/ameyo. (Ev hatiye)

Mê: A şîya. (Ew çûye)

Nêr: O şîyo. (Ew çûye)

6.1.2. Lêkerên Transîtf (Transitive Verbs)**Halê Fireh (Present)**

Mê: Cinîke kar kena (Jinik kar dike)

Nêr: Mêrik kar keno (Mêrik kar dike)

Mê: Na, kitabî wanena (Ev pirtûkê/kitebê dixwîne)

Nêr: No, kitabî waneno (Ev pirtûkê/kitebê dixwîne)

Di lêkerên (verb) transîtfan de gor cînsiyetê (nêr û mêti) guhartin tenê dema firehê de heye. Demên din wek hev in.

6.1.3. Gor Cînsiyeta Nesneyê

Di Kirmanckî de, tewandina lêkeran de cudabûn tenê gor subjektê (subject) niye. Qismek deman de gor cînsiyeta nesneyê (object) di tewandinê de guhartin çêdibe. Nimûne:

Mi nan werd. (Min nan xwar)

Mi saye werde. (Min sêv xwar)

Ey qeleme girewte (Wî qelem girt)

Ey kitab girewt (Wî pirtûk girt)

Ma cite kerde (Me cot kir)

Înan genim çînit (Wana genim çand)

Di Kirmanckî (Zazakî) de peyvên “nan”, “kitab” û “genim” nêr, “saye”, “qelem” û “cite” jî mê ne.

Dema Borî ya Nediya

Înan mast werdo. (Wana mast xwariye)

Şima tirşike werda. (We tirşik xwariye)

Di van cumleyan de peyva “mast” peyvek nêr, “tirşike” jî mê ye.

7. Dabeşbûnên Navxoyî (Devok)

Bêguman lehçeyên zimanê Kurdî, di nav xwe de jî standart nînin. Gor herêman, nav lehceyan de ferq heye; bi gotinek din, her lehçe xwedîyê devokan e. Balkeş e ku car-caran, devokên her lehçeyê jî hevdu dur dikevin, nêzîkê lehçeya din dibin. Nimûne:

7.1. Di Cinavên Şexsîyan de**7.1.1. Kirmanckî (Zazakî) Devoka Bakurê**

Di devoka Kirmanckî (Zazakî) ya bakurê (Dêrsim û derûdora wî) de, yek-hejmarê zemîrê sexsî yê duduyan (ti), bi lêker ra karanînê de, gor nêr û mê naye guhartin, ayni ye. Nimûne:

Ti ya. (Tu yî)

Ti cinî ya. (Tu jin î)

Ti camerda a (Tu camer î)

Ti derg a. (Tu direj î)

-Merheba, ti senên a, rind a? (Merheba, tu çava yî, rind î?)

-Ti tope kay kena? (Tu tope dilizî)

-Ti mamoste ya. (Tu mamoste yî?)

-Ti kesêde zana ya (Tu merivek zana yî)

Wek nimûneyên jorin ji nîşan didin ev prensîp di Kurmancî de eynî ye, yanê gor nêr û mêyê guhartin çê nabe. Cînsî-yet; yanê nêr û mê bûn ferq nake, formê lêkerê “a (ya)”, di Kurmancî de jî “î”(yî) ye.

7.1.2. Kirmanckî (Zazakî) Devoka Başûrê

Devoka Kirmanckî ya başûr (Derûdora Bîngol, Dîyarbekir, Xarpêt û Ruha)yê de rewş usa nîye. Yekhejmarê zemîrê sexsî yê duduyan ji bo nêr cuda ye.

nêr:

Ti yî. (Tu yî)

Ti camêrd î. (Tu camêr î)

Ti derg î. (Tu direj î)

-Merheba, ti senên î, rind î? (Merheba, tu çava yî, rind î?)

-Ti tope kay kenî? (Tu topê dilizî)

7.2. Di Hejmarnavan de

Devoka Bakurê

Kurmancî 10-20

deh û yek

deh û du

deh û sê

deh û çar

deh û penç

deh û şeş

deh û heft

deh û heşt

deh û neh

bîst

Kirmanckî (Zazakî) 10-20

des û yew (ju, yew)

des û di

des û hîrê

des û çar

des û panc

des û şesêh

des û hewt

des û heşt

des û new

vîst

-Ti mamoste yî. (Tu mamoste yî?)

-Ti kesêde zana yî (Tu merivek zana yî)

Wek meriv di nimûneyan de jî dibîne, di vir de Kurmancî û Kirmanckî (Zazakî) di eynî formê da ne.

mê:

Ti ya. (Tu yî)

Ti cinî ya. (Tu jin î)

Ti derg a. (Tu direj î)

-Merheba, ti senên a, rind a? (Merheba, tu çava yî, rind î?)

-Ti tope kay kena? (Tu topê dilizî)

-Ti mamoste ya. (Tu mamoste yî?)

-Ti kesêde zana ya (Tu kesek zana yî)

Dîsa wek ku di nimûneyan de jî tê dîtin, wek devoka bakurê, di devoka Kirmanckî (Zazakî) ya başûrê de lêker ji bo nêr û mêyê di ayni formê de nîye. Du formên cudan de tê tewandin.

Devoka Başûrê**Kurmancî 10-20**

yanzdeh

duanzdeh

sêzdeh

çardeh

panzdeh

şanzdeh

hevdeh

hejdeh

nozdeh

bîst

Kirmanckî (Zazakî) 10-20

yewendes

dîwês

hîrês

çarês

pancês

şîyês

hewtês

heştês

newês

vîst

<u>Kirmanckî</u>	<u>Kirmanckî</u>	<u>Kurmancî</u>
<u>Devoka Bakurê</u>	<u>Devoka Başûrê</u>	<u>Başûr û Bakur</u>
Heve	heb	heb
xirav	xirab	xirab
bava	baba	baba
O/A amevî.	O/A amebî.	Ew hatîbû.
Şima bîvî.	Şima bibî.	Hûn bûbûn
Ey wendîvî.	Ey wendîbî.	Wî xwendîbû

7.3.2. Dengên „m“ û „v“**Kirmanckî Kurmancî**

zama	zava
merdim	meriv
zimistan	zivistan
çim	çav
dame	dav

7.3.3. Dengên „xw“ û „w“**Kirmanckî Kurmancî**

waye	xweng, xwîşk
werd	xwarin
werdene	xwarin

7.3.4. Dengên „v“ û „g“**Kirmanckî Kurmancî**

vate	gotin
verg	gur / gurg
velik / velke	gurçik

7.4. Lêkerên Hevdudaniyan de

Ev lêker, ji du kelîmeyan hatine çêkirin û herdu lehçeyan de jî di van 4 forman de xwe nîşan didin:

- prefîks+lêker
- nav+lêker
- sîfet (rengdêr)+lêker
- lêker+lêker

Bi Kirmanckî (Zazakî) di nav cumleyê de pêkaranîna van lêkaran, xwediyê du formên cuda ye. Devoka başûr, wek Kurmancî ye. Lê devoka bakur xwediyê formek din e.

Kirmanckî (Devoka Bakurê)

raperayene (raperîn): Hêliyo baz pereno ra
rakerdene: (vekirin): Lajekî çenteyê xo kerd ra

pira dayene (pêkirin): Maye kincan dana pira

Kirmanckî (Devoka Başûrê)

raperayene (raperîn): Hêliyo baz rapere-no

rakerdene: (vekirin): Lajekî çenteyê xo rakerd

pira dayene: Maye kincan pira dana

Kirmanckî (Devoka Bakûrê)

raperayene (raperîn): Hêliyo baz rapere-no

rakerdene: (vekirin): Lajekî çenteyê xo rakerd

pira dayene: Maye kincan pira dana

Kurmancî

Baz yekser raperî û çû

Mamose deriyê dersxaneyê vekir.

Dayikê solên keçikê pêdike.

Wek ku nimûne jî nîşan didin, di vir de Kurmancî û Kirmanckîya (Zazaki-ya) başûrê de rewş eynî ye; prefiks pêşî-ya lêkerê de cîh digire. Lê di Kirmanckî (Zazakî)ya bakur de rewş usa nîye; lêker diçe piştê lêkerê ku ev sistem hinek zimanên Ewropîyan de jî heye. Em bejîn di zimanê almanî de lêkerê “einsteinigen” tê mana pêyabûnê. Di vê lêkerê de “ein” prefiks e û destpêka mesderê (infinitive) cîh digire. Lê gava ku bi vê lêkerê cumle tê çêkirin wek Kirmanckîya bakur, prefiks diçe piştê lêkerê. Ich steige ein.

.5. Di Îzafeyan (Nominal Compound) de

Kirmanckî (Devoka Bakurê)	Kirmanckî (Devoka Başûrê)
nêr	nêr
Hêrê mi (Kerê min)	Hêrî mi

Destê ey (Destê wî)

Kitabê lajekî

(Kitêbê lawikê)

mê

Hera mi

Linga ey

Qelema lawikî

Kurmancî-I

nêr

Kerê min

Destê wî

Pirtûkê lawikê

mê

Kera min

Linga wî

Pênûsa lawikê

Destî ey

Kitabî lajekî

mê

Herê mi

Lingê ey

Pênûsê lawikê

Kurmancî-II

nêr

Kerî min

Destî wî

Pirtûkî lawikê

mê

Kerê min

Lingê wî

Pênûsê lawikê

*Forma duduyan a Kurmancî gelek kêman hereman de heye.

Gotina Dawî

Wek ku di nimûneyên jorîn de jî xuya dibe, çiqas ku beşên aynî zimanê ne, bi gotinek din şaxên yek dare ne jî, nav her du lehçeyên Kurdî cudabûnên muhîm henin.

Bêguman hebûna lehçeyan, hinek aliyan de astengan derdixîne pêşîya me; em bêjin mensubên lehçeyan hevdu fehmkirinê de zahmetê dikşinin. Lê dîsa jî ew sebeb niye ku meriv ji hebûna lehçeyan bitirse. Bav û kalên me bi sedsalan bi van lehçeyan jiyan e û ew cudabûn tucarî ne-bûyê sebebê nakokî û dûrketinan. Wana, hev û du ra hurmet kirine, lehçeyên hev û du fêr bûne, bi vî şêklî jiyane. Di aliyê din de meriv bitirse jî tiştê naye guhartin. Hebûna lehçeyan, rastiya me ye.

Kesên ku bi vê babetê re mijul dibin, gere berê her tiştê xwe bîr meke ku hemû lehçe û kesên ku van lehçeyan qise dikin wek hev in. Di çareserkirinê de prensîba bingehîn, prensîba ku kes nikare dij derkeve ev e. Eger Kurd, di ware demokrasî û azadiyê de prensîbên navneteweyî ji bîr bikin û şuna netewetîyê de heremî û lokal bifikirin, nikarin bibin neteweyek yekgirtî û azad. Loma jî her Kurd gere hemû lehçeyan wek yê xwe bibîne, bêje ku “Ew hemu parçeyek zimanî min in”. Yekîtiya zimanê, bi reya zor û qedexekirinê nabe, ew, li ser prensîbên wekheviyê û bi prosesek tebîî dikare bikeve ser.

Di aliyê din de meriv gere ji ber çavan

dûr mexîne ku hebûna lehçeyan zengîniya zimanê me ye. Eger Kurd bikarin lehçeyên zimanê xwe re xwedî derkevin, peyvên vana berhev û standardize bikin, xebata xwedin û nivîsandinê pêşve bibin; eger Kurd bikarin bibin xwediyê alfabeyek muşterek, di her alî de di nav Kurdan de pêlên peyvendiya bilind bin, pêşerojê de lehçeyên Kurdî wê bigihîjin hevdu û zimanek yekgirtî û zengîn peyda bibe.

Ji ber vê yekê di serî de Hukumeta Kurdistanê azad û partiyên Kurdan; fermî ne fermî, hemû dezgehên elaqadar, gere li ser vê pirsê bifikirin, berxwe bidin ku bibin xwediyê politikayek zelal û bigihîjin qonaxa netewetiyê.

Jêrenot

1. *Piştî ku min ev nivîs amade kir, pirtûka M. Malmîsanij „Kürtçede Ses Dêşîmî“ (Di Kurdî de Guharîna Dengan) ket destê min. Malmîsanij di ve xebatê de nav her çar lehçeyên kurdî yên sereke (kurmancî, soranî, hewramî û kirmanckî (zazakî) de guharîna dengan ser disekine û agahdariyên berfireh û balkeş dide. (M. Malmîsanij, Kürtçede Ses Değişimi, Vate Yayınevi, İstanbul, 2013)*

2. *Di kirmanckî (zazakî) de şûna suffîksê „-an“ê de, suffîksên „-ûn (û)“ û „-on“ (o) jî tên xebitan-din.*